

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет
імені Івана Франка

*До 200-річчя від дня народження
Тараса Шевченка*

Василь Лизанчук

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО

Львів
ЛНУ імені Івана Франка
2014

УДК 821.161.2'06-1-92.092 Т. Шевченко
ББК Ш5(4УКР)-4 Т. Шевченко 53
Л 55

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф. *В. Д. Демченко*
(Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара);
д-р істор. наук, проф. *I. В. Крупський*
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

*Рекомендовано Вченою радою
Львівського національного університету імені Івана Франка
Протокол № 20/11 від 27 листопада 2013 р.*

Лизанчук В.
Л 55   Шевченкове Слово / Василь Лизанчук. – Львів : ЛНУ
імені Івана Франка, 2014. – 184 с.

ISBN 978-617-10-0087-2.

Осмислено глибинну суть поетичного і публіцистичного Шевченкового Слова, яке врятувало українську націю від асиміляції й загибелі. Окреслено створену Т. Шевченком у художній формі філософію національної ідеї державотворення, буття і духу українського народу. Схарактеризовано найосновніші національні ідеали, найголовніші для Т. Шевченка цінності – Бог, Україна, Свобода, – які визначають націєтворчий характер життя як окремої людини, так і цілого народу. Показано, що Слово Правди – основний імператив творчості Поета-Предтечі, духовного батька новітньої української нації.

УДК 821.161.2'06-1-92.092 Т. Шевченко
ББК Ш5(4УКР)-4 Т. Шевченко 53

© Лизанчук В., 2014
© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2014
ISBN 978-617-10-0087-2

ЖИТТЯ – ПОДВИГ, ТВОРЧІСТЬ – СЛУЖІННЯ УКРАЇНІ

Переднє слово

Про Т. Г. Шевченка написано немало наукових та науково-публіцистичних праць, його творчість досліджували, вона і досі є предметом вивчення в багатьох дисертаціях, над нею працювали й працюють цілі інститути. Образ цієї Людини відомий нам ще з дитинства, бо майже в кожній українській хаті на чільному місці, в обрамленні вишитих рушників, Її портрет.

Про життя Тараса Шевченка знає чи не кожний маленький українець з розповідей своїх батьків, а в шкільній програмі діти вивчають і декламують твори цього великого сина України, організовують вечори, присвячують концерти. Чимало Його творів стали народними, а пісні, на слова Т. Шевченка, лунають голосно по всій Україні: їх співають не лише на Сході й на Заході, а й в далеких заокеанських краях, де живуть українці. Його ім'я – символ, який єднає націю.

Однак чи можемо нині сказати, що знаємо Тараса Шевченка таким, яким він був насправді, чи знаємо достеменно Його твори, адресовані не тільки нам, а й “ненародженним” нашим наступникам? На жаль, однозначно ствердну відповідь дати важко

тому, що, зважаючи на авторитет і повагу, яку Він заслужив своїм життям і творчістю, Його намагалися зробити “своїм” і більшовицькі ідеологи, й знавіснілі атеїсти, й “непримиренні борці проти українського буржуазного націоналізму”, й теперішні очільники Кремля... І всі вони на основі своїх інтересів фабрикували творчість Кобзаря. Саме на догоду їм та з їхньої волі вилучали з творчості Т. Шевченка не лише окремі фрагменти, а й забороняли цілі твори, перекручували й фабрикували історичні факти, спотворювали біографію цього сина України.

І хоча історична правда щораз більше торжествує, не бракує й тих, кого ще й нині муляє сила Його націетворчого слова, хто не хоче бачити Тараса Шевченка захисником знедоленої України, її волелюбних людей, на сторожі яких і поставив своє Слово Пророк України.

Об'єктивно, правдиво розповісти про славного сина України, опираючись на чисельні джерела, зумів львівський науковець, доктор філологічних наук, професор, заслужений журналіст України В. В. Лизанчук у книзі “Шевченкове Слово” до 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка.

Як випливає із змісту книги, її автор, опираючись на велику джерелознавчу базу, намагався передовсім акцентувати увагу на маловідомих або сфальшованих фактах з життя і творчості Кобзаря, аби ще раз засвідчити, що Шевченко, будучи захисником поневоленого українського народу, завжди толерантно, з симпатією ставився й до інших націй і народів, прикладом чого було все Його життя й творчість. Вістря ж творчості Т. Шевченка було спрямоване проти тих керманічів-царів, російських та польських шовіністів, проти своїх “землячків”, які

стали на службу чужій нації. Тим паче, що серед друзів Тараса Шевченка були не лише українці, а й росіяни, поляки, представники інших націй, які не раз у скрутні часи підставляли Йому своє плече.

Намагаючись бути об'єктивним дослідником, кожний факт, кожну думку В. Лизанчук підкріплює посиланнями на різні джерела – загалом їх для написання книги автор використав більш як півсотні. Однак вони дібрані й прокоментовані таким чином, що чітко простежується позиція автора книги, його стрижнева думка: Тарас Шевченко не лише символ України, а й борець за права всіх пригноблених націй, послідовний захисник всього знедоленого люду.

У книзі чітко простежуються дві концептуальні сюжетні лінії: одна з них спрямована на висвітлення життя і творчості Тараса Шевченка, інша – на реалії сучасності, що випливають із заповітів Кобзаря, й на розкриття тих заповідей поета, які б мали нині визначати основоположну вісь державницької позиції нашої держави та ставлення до України і її зовнішньої та внутрішньої політики наших сусідів.

Саме ці два аспекти й становлять єдину цікаву оповідь, в якій історія переплітається із сьогоденням і з якої читачі зможуть зробити висновок: якби усі засвоїли уроки Шевченка, вчились “так, як треба”, то нині не довелось би Україні корегувати свою політику на догоду сусідам, не покидали б її межі заробітчани, аби дати освіту своїм дітям чи поліпшити власний добробут, не визначала б політичні вектори України Москва, погрожуючи всілякими карами та санкціями, намагаючись затягнути нас в нове рабство, і не лунали б по деяких церквах анафе-

ми Мазепі, а тепер вже й тим, хто насмілився мати власну думку, не співолосну білокам'яній...

Книга читається легко, її стиль доступний для масового читача. Цьому, зокрема, сприяє й поділ на невеликі розділи, кожний з яких має самостійне змістове навантаження, і які загалом створюють цілісну картину й сприяють всебічному розкриттю теми.

Книга професора В. В. Лизанчука є ще одним важливим дослідженням шевченкіані, гарним дарунком до ювілею Кобзаря.

*Iван Крупський
Доктор історичних наук,
Заслужений професор Львівського
національного університету
імені Івана Франка*

КОД ПОРОЗУМІННЯ МІЖ НАРОДАМИ

Ідеологічна боротьба навколо творчості Тараса Григоровича Шевченка триває досі. Спершу була ідеологія імперської Москви, а потім – комуністичної, нині, по-суті, – неорадянська. Влада кожної системи намагалася приватизувати Шевченка, зробити з поета “вжиток” на свою користь, “показати людям велику людину так спрепарованою, в такім соусі, щоб вона була їй цілком нешкідливою” [10, с. 116], – писав сто років тому у газеті “Наш голос” (1911, – Ч. 5) Дмитро Донцов. Далі він підкреслював, що “можна, розуміється, насмикати з “Кобзаря” бажаних цитат і, уклавши їх у відповідний спосіб, зробити з Шевченка кого хочете, але не можна сфальсифікувати духу його музи. А сей дух, який віє з кожної сторінки його безсмертних творів, був диким, пристрасним, бурливим, могучим за силою протестом раба проти вікових кайданів – соціальної, політичної і національної неволі, що тяжіла над Україною” [10, с. 116–117].

Оксана Пахльовська коротко окреслила зловісні методи інтерпретації, реінтерпретації, ретрансляції творчості Шевченка в різні часи. Московська імперська система бачила в Шевченкові особливо небезпечного бунтаря Провінції (України. – В. Л.),

приреченої на культурно-національне небуття. Якщо ця система не змогла перешкодити Шевченкові як окремій людині писати, творити рідною мовою, то вона вдалася до найпідступніших методів витіснення української мови з культурного, історичного, інституційного буття нації (Валуєвський циркуляр, Емський указ та сотні інших антиукраїнських актів (їх 480), спрямованих на зросійщення українців).

Комунистична система діяла по-своєму навіть більш софістично: вона ставила собі на службу Шевченка, оголошуючи його “революціонером-демократом”, “другом трудящих мас”, “поборником дружби між російським і українським народами”, “ненависником українських буржуазних націоналістів”, “революціонером-атеїстом” тощо.

З особливою силою спалахнула полеміка навколо Шевченка в пострадянський період – головно між “традиціоналістами” та “постмодерністами”. “Якщо перший підхід здебільшого перенасичений патріотичними штампами, то другий часто грішить позаконтекстуальністю, відчуженням від сутнісних історичних реалій” [45].

Когорти новітніх “десакраталізаторів” (Ліна Костенко) нав’язують ліберальні політичні міфи про Шевченка, якого ми начебто “не знаємо”, – “шамана”, “міфотворця”, “відьмака”, “вурдалака”, космополіта-“загальнолюда”. Деякі самозакохані постмодерні “творці” висловлюються ще брутальніше і вульгарніше. Перекручування, фальшування Шевченкового “Я” ґрунтуються на несприйнятті того, що “він – духовний батько новітньої української нації. Він – основний елемент новітньої української культури. Він – найголовніший критерій українськості кожного, хто претендує називатися українцем,

– наголошує Петро Іванишин. – Шевченко пропонує нам духовний імунітет проти будь-яких лжеістин. За це його ненавидять вороги нашого незалежного національного буття..." [17].

Тараса Шевченка не можна приписати до якоїсь сучасної політичної партії. Він найглибшим корінням зв'язаний із своїм національним ґрунтом. Академік Іван Дзюба слушно наголошує, що шевченкофобія є прихованою – чи не прихованою – формою українофобії. Історію свого життя Т. Шевченко назвав частиною історії всієї України. Грузинський письменник А. Церетелі, розповідаючи про свою зустріч із Т. Шевченком, зазначив, що він "вперше зрозумів із його слів, як треба любити країну і свій народ".

Щоби по-справжньому збагнути силу Шевченкового духу, "що євища від співчуття, вища від терпіння, вища за дочасне щастя" (Д. Донцов), всебічно відчути український і загальнолюдський добротвірний "огонь в одежі слова", глибше осмислити націєтворчу сутність Шевченкового земного буття, потрібно кожному неупереджено, з чистими помислами перечитувати все, що написав поет-предтеча і що написали про нього, контекстуалізувати в межах україноцентризму та європейських цінностей. "Проблеми ідентичності, мови, незалежності країни були центральними в добу Романтизму не лише для України та інших слов'янських країн, а й для всієї Європи, хоча й різною мірою, – зазначає Оксана Пахльовська. – Без польського, італійського, французького, німецького контексту годі збагнути цього великого письменника, чий погляд проникав далеко в перспективу майбутніх віків" [45].

Тарас Шевченко жив в епоху, коли російська державно-правова доктрина утверджувала інтегральний

постулат про існування “триединого русского народа” (великороси, малороси і білоруси). У популярних російських енциклопедіях писали, що “малоруссы, малороссы (иногда называемые южноруссами), представители одной из трех восточнославянских народностей, вместе именуемых russkimi”. У таку “ніч бездержавності” (Є. Маланюк) Тарас Шевченко постав як поет невидимої країни, поневолених людей.

Ради їх,
Людей закованих моїх,
Убогих, нищих... Возвеличу
Малих отих рабов німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово.

Т. Шевченко відтворив духовність українського народу, його національну сутність, мову, культуру, історію, людську гідність, пробудив віру в краще майбутнє. Він поклав рідне Слово у міцну основу національного відродження народу, українського державотворення в контексті загальнолюдських цінностей.

Встане правда! встане воля!
І тобі одному
Помоляться всі язики
Вовіki і віki.

Уже тоді для Т. Шевченка кодом порозуміння між народами був критерій свободи, рівності, взаємної поваги до національної ідентичності та до людських прав. Таким духом пронизаний “Кобзар”, який побачив світ у 1840 р. в Петербурзі. “З цього і почалася віковічна Шевченкова слава, – писав у

1906 р. Панас Мирний. – Огненне слово його наскрізь проймало серце не тільки тих, кому близьке було народне горе, а й тих, кому байдуже було до того. Всі дивувалися красі та силі тієї простої мови, якою Шевченко виливав свої вірші. Увесь світ став прислухатися до його мови, а на Україні вірші його приймали як благовісне, пророче слово” [43, с. 363].

Духовне місіонерство Т. Шевченка стосовно долі українців по-особливому виявилося у “Заповіті”, який перекладений 160-ма мовами світу.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі
Серед степу широкого
На Україні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Як понесе з України
У синє море
Кров ворожу...
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров’ю
Волю окропіте.
І мене в сем’ї великій,
В сем’ї вольній, новій,
Не забудьте пом’януть
Незлім тихим словом.

Велич Т. Шевченка також у тому, що він звертався і до інтелектуала, і до звичайної людини. Він був зрозумілий: і людям з вищою освітою, і тим, котрі освіти зовсім не мали. Він міг промовити кожному, і кожний бачив приблизно те саме, незалежно від

рівня розвитку. Т. Шевченко своєю творчістю заклав такий потужний духовний заряд, що став фактично де-юре батьком модерної політичної нації. У цьому також новаторська сутність поетичного і публіцистичного Слова Т. Шевченка.

Невмирущий національно-громадянський дух Т. Шевченка заполонив українські Євромайдани. Здійснюється світла місія Кобзаря, який і нині нагадує людям з антимайданів та їхнім організаторам і платникам, що вони повинні бути Людьми з українською національною гідністю, а не порожніми ємностями, які заповнюють всіляким мотлохом, незалежно від їхньої волі.

Письменник і колумніст для Big Think Андреа Чалупа справедливо підкреслює, що “Східна Україна колись була так само націоналістично налаштована і говорила по-українськи, як і Західна Україна сьогодні. Драматична трансформація цієї частини країни є результатом етнічних чисток. У 1932–1933 рр. унаслідок голоду, спровокованого Сталіним, загинуло 10 млн осіб, здебільшого в Східній Україні. Починаючи з 1933 року, радянська влада поселила на їхнє місце мільйони депортованих росіян” [62].

Документ № 403

**СООБЩЕНИЕ
Всесоюзного переселенческого комитета
при Совнаркоме СССР о переселении на Украину
с других территорий страны**

29 декабря 1933 года. Срочно. Секретно.
Нач. ГУЛАГУ ОГПУ тов. Берману

ВПК при СНК СССР при сем препровождает опер-
сводку № 38 о переселении на Украину по состоянию на

28 декабря с. г. Одновременно ВПК при СНК СССР сообщает, что преподанный план переселения выполнен на 104,76%. Всего переселено 21856 колхозных хозяйств, 117149 человек, 14879 лошадей и 38705 голов разного скота (в число последних входят телки, свиньи и овцы).

Приложение по тексту

Секретно

Сводная ведомость

**об отправлении эшелонов с переселенцами на Украину
по состоянию на 28 декабря 1933 года**

Область отправления	Область прибытия	Количество					% выполнения
		хозяйств	лошадей	коров	разного скота	эшелонов	
Горьковская	Одесская	2120	1348	2062	2050	35	106
Ивановская	Донецкая	3527	1619	3498	1980	44	104
БССР	Одесская	4630	3864	5295	10924	61	103
ЦЧО	Харьковская	4800	2329	3472	56441	80	106,6
Западная	Днепропетровская	6679	5719	7571	18097	109	102,7

1. На 28 декабря 1933 г. отправлено 329 эшелонов, 21856 хозяйств, 117149 членов семей, 14879 лошадей, 21896 коров и 38702 голов разного скота.

2. План перевозок колхозников на Украину окончен и выполнен на 104,7%.

*Зам. Председателя ВПК при СНК СССР Рудь
(ЦДАНГ СРСР, ф. 3675, оп. I, спр. 33, арк. 56. Ориг.)¹*

Незважаючи на наукові докази і громадський протест, В. Янукович підтримує погляди Кремля, згідно з якими цей голод не був геноцидом. “Сталін спроектував голодомор, аби звільнити себе від затягого ворога. Українці боролися за свою незалежність під час російської революції,

¹ Цей документ також опублікували газета УРП “Самостійна Україна” (1998. – №32/33) і Левко Лук’яненко у брошурі “Маршал Жуков і українці у Другій Світовій війні” (Львів, 2000. – С. 16).

і протягом короткого часу вони відбили червоних. Більш того, Україна, будучи “житницею Європи”, володіла багатою і древньою культурою селян, які хотіли зберегти свою мову, свої землі і свою ідентичність. Як цивілізація Україна на тисячу років старша за Москву. Для Сталіна і Путіна сьогодні це буде дуже важко знову зламати” [62], – наголошує Андреа Чалупа.

НАДЗВИЧАЙНА ПОДІЯ

Видання першої збірки поезій Т. Шевченка з восьми віршів (“Думи мої, думи мої...”, “Перебендя”, “Катерина”, “Тополя”, “Думка”, “До Основ’яненка”, “Іван Підкова”, “Тарасова ніч”) стало надзвичайною подією. У непідписаній рецензії, яку опублікувала 4 травня 1840 р. “Литературная газета”, зазначалося, що “у віршах п. Шевченка багато вогню, багато почуття глибокого, скрізь дихає в них гаряча любов до вітчизни. Його картини згідні з натурою і виблискують яскравими, живими барвами. Взагалі в авторі цих малоросійських віршів відчувається непідробний талант”.

Журнали “Сын отечества”, “Библиотека для чтения” та газета “Северная пчела” у відгуках про “Кобзар” Т. Шевченка в один голос твердили, що української літератури немає й бути не може, бо немає, мовляв, української мови, а існує лише простонародна українська говірка, яка незабаром має відмерти. Саме тому рецензенти радили Т. Шевченкові писати твори не українською, а російською мовою. Але водночас усі вони визнавали поетичний талант автора “Кобзаря”. Наприклад, О. Сенковський у журналі “Библиотека для чтения” (1840, Т. 39, с. 15) наголошував: “Якою б мовою він (Шевченко. – В. Л.) не писав, він – поет. Він уміє відчувати

і висловлювати почуття своє хорошим віршем; на кожному творі його лежить печать поезії, яка йде прямо до серця”.

Найреакційніший у тогочасній Росії журнал “Маяк”, який прагнув тримати під своїм ідейним впливом українських письменників, опублікував рецензію на “Кобзар” одного з редакторів П. О. Корсакова. В ній поряд з позитивною оцінкою поезії Т. Шевченка говориться і про природність розвитку української мови та літератури.

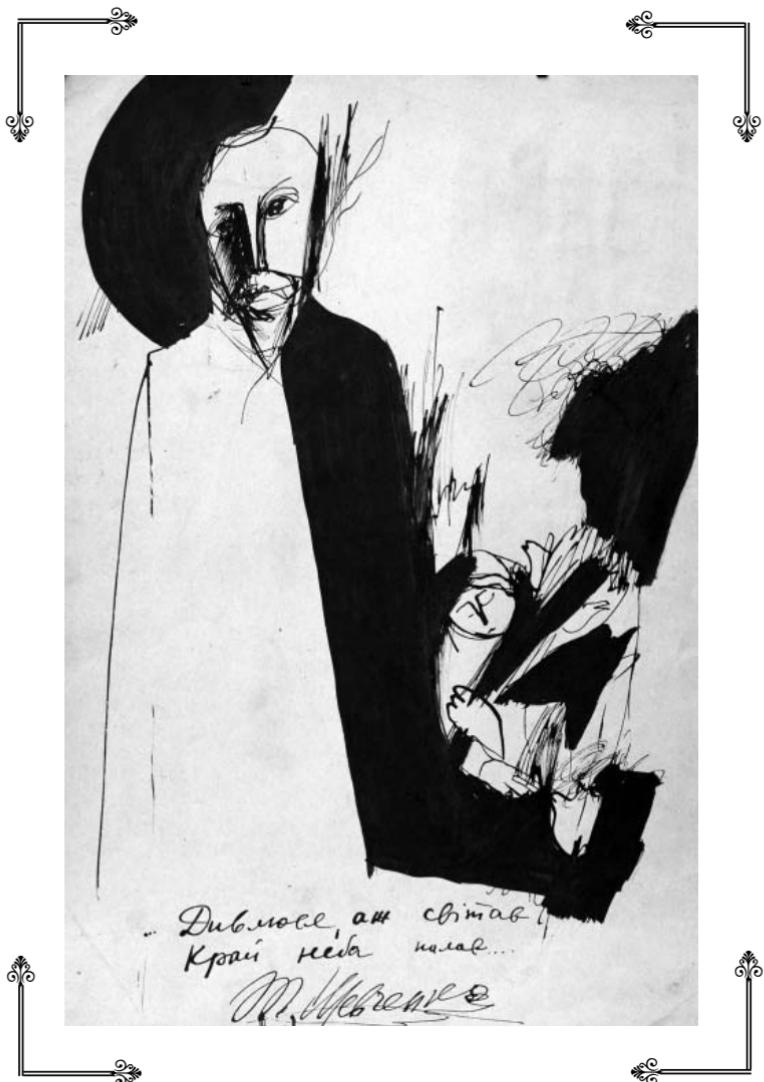
Російські періодичні видання загалом позитивно оцінили першу збірку поезій Т. Шевченка. Це, як стверджує М. П. Комишанченко, заохочувало молодого поета до наполегливішої праці над художнім словом. Він уважно прислухався до голосу прогресивної критики [21, с. 7], а рецензентам, які, виступаючи на сторінках журналів “Сын отечества”, “Библиотека для чтения”, газети “Северная пчела”, хоч і говорили про незвичайний поетичний талант Т. Шевченка, але сповідували імперську доктрину “триединого русского народа” і радили йому покинути писати твори рідною українською мовою, Кобзар незабаром розгнівано відповів у вступі до поеми “Гайдамаки”:

Спасибі за раду.
Теплий кожух, тілько шкода –
Не на мене шитий,
А розумне ваше слово
Брехнею підбите.

У багатьох літературно-критичних, художньо-публіцистичних, наукових статтях радянського періоду стверджувалося, що В. Белінський, М. Добролюбов, М. Чернишевський і Т. Шевченко – щирі

друзі, однодумці, борці за соціальне і національне визволення. Згладжували, пом'якшували або замовчували негативне, вороже ставлення до української справи. Приміром, М. П. Комишанченко про негативну рецензію В. Бєлінського на поему “Гайдамаки”, яку надрукував журнал “Отечественные записки” (1842, – № 5), написав, що, мовляв, В. Бєлінський не зрозумів революційної суті поеми та її справді народного характеру [21, с. 8]. А от про листа “неистового” Віссаріона Бєлінського до відомого російського критика й мемуариста П. В. Анненкова, написаного у грудні 1847 р. після розгрому Кирило-Мефодіївського товариства, арешту та заслання Т. Шевченка “під найсуворіший нагляд із забороною писати і малювати”, М. П. Комишанченко і словом не згадав. Не засудив наклеп В. Бєлінського на геніального мислителя, незрівнянного лірика, сатирика, драматурга, художника – патріота України, який у художній формі створив цілісну філософію національного буття і духу українського народу.

Дуб мое, а не синяя
Краи зеял на вас...

M. Gorenko

ЗООЛОГІЧНА ЗЛОВІСНІСТЬ

Цинізмом історичної, інтелектуальної обмеженості вів від листа В. Белінського: “Наводил я справки о Шевченко и убедился окончательно, что вне религии вера есть никуда негодная вещь. Вы помните, что верующий друг мой (М. А. Бакунин. – В. Л.) говорил мне, что он верит, что Шевченко – человек достойный и прекрасный. Вера делает чудеса – творит людей из ослов и дубин, стало быть, она может и из Шевченки сделать, пожалуй, мученика свободы. Но здравый смысл в Шевченке должен видеть осла, дурака и пошлеца, а сверх того, горького пьяницу, любителя горелки по патриотизму хохлацкому. Этот хохлацкий радикал написал два пасквиля – один на государя и императора, другой – на государыню и императрицу... Я не читал этих пасквилей, и никто из моих знакомых не читал (что, между прочим, доказывает, что они нисколько не злы, а только плоски и глупы), но уверен, что пасквиль на императрицу должен быть возмутительно гадок по причине, о которой я уже говорил” [1, с. 440].

В. Белінський заявляє, що тільки з приєднанням Малоросії до Росії туди “хлинула цивілізація”. Але ж було відомо (та й сам Белінський це, безумовно, знов), що аристократія московських завойовників завдала по Україні не лише фізичного удару, не тіль-

ки смертельно підтяла вольовий елемент народної свободи, а й безпосередньо спричинилась до нищення наукової еліти, інтелектуальних сил, які творили українську націю, її мовний, культурний, духовний світ.

За вказівкою Петра I у 1709 р. скорочено кількість учнів Києво-Могилянської академії з 2000 до 161. Він змусив країні просвітницькі сили перебратися з Києва до Москви. Протягом 1701–1762 рр. до Москви виїхало 95 викладачів і студентів Києво-Могилянської академії. Серед численної армії культурних і церковних діячів, яких з України збрали до Росії, були Інокентій Гізель, Іоанникій Галятовський, Лазар Барапович, Дмитро Ростовський (Туптало), Стефан Яворський, Гавриїл Бужинський, Феофан Прокопович, Симеон Погоцький та ін. Усі вони відігравали чи не головну роль у розвитку культурного й духовного життя Російської держави.

“Українці принесли з собою всю свою велику культуру, і вплив одбився на Москві на всьому житті. Він одбився на будівлі, на малюванні, на одежі, на співах, на музиці, на звичаях, на праві, на літературі і навіть на самій московській мові. Все життя складалося тоді так, що ставало неможливим прожити без українця. Всяких ремісників доставали з України; до Москви їздили наші ковалі, гончари, шапошники, каретники, шевці, масловари, шевці рукавиць, селітровари, злотники, кахлярі і т. п., був окремий ряд в Москві, що прозивався польським (нас часто в Москві прозивали поляками)” [41, с. 75–76], – писав Іван Огієнко.

Завдяки українським вченим до Москви надійшли перші праці з граматики слов'янської мови, словники, історичні твори та інші зразки літератури.

Москва користувалася книжками, що побачили світ в українських друкарнях. Низка діячів тогочасної літератури в Москві, провідників Петрових реформ, походила з України або виховувалася під впливом “кіївської шкільної науки”. Наприклад, Стефан Яворський став митрополитом Рязанським, “місцевістителем” патріяршого престолу, президентом Святішого Синоду; ректор Імператорської академії Феофан Прокопович став заступником президента Святішого Синоду і автором “Духовного Регламенту” – трактату, що узаконив владу царя над Церквою. Він був також автором й іншого трактату – “Правда воли монаршій”, який став своєрідним статутом російського самодержавства.

За даними К. В. Харламповича, із 127 архиереїв, які у 1700–1762 роках обіймали російські кафедри, було 70 українців, 47 росіян, троє румунів, двоє сербів, двоє грузинів. Вихідці з України майже не поверталися на Батьківщину, а повністю зросійщувалися, самі ставали “обrusителями”, і про них уже згадували й згадують, як про російських діячів.

Після зруйнування Запорізької Січі, поділу Гетьманщини на губернії у 1781 р., скасування у 1783 р. козацьких полків як військової формaciї та адміністративно-територіальної одиниці (було закрито досить розвинуті українські школи, що функціонували при полках), запровадження кріпацтва Катерина II викорінювала з українців “развратное мнение, по коему поставляют себе народом от здешняго (російського. – В. Л.) совсем отличным”.

Тарас Шевченко всім своїм еством відчував злочінність діянь російських царів:

От собі й читаю,
Що на скелі наковано:

Первому – Вторая
Таке диво наставила.
Тепер же я знаю:
Це той *первый*, що розпинав
Нашу Україну,
А *вторая* доконала
Вдову сиротину.
Кати! кати! людőди!
Наїлись обое,
Накралися; а що взяли
На той світ з собою?

“Був я торік на Україні – був у Межигірського Спаса. І на Хортиці був, і скрізь був, і все плакав, сплюндрували нашу Україну катової віри німата з москалями, – бодай вони переказилися ” [68, с. 34] – писав Т. Шевченко до майбутнього наказного отамана Азовського і Чорноморського козацького війська Я. Г. Кухаренка 26 листопада 1844 р.

Росіяни присвоїли собі величезний український культурний спадок, починаючи ще з часів давньоукраїнської держави Русі, Київської Русі, ізолювали Україну від Європи і світу. Навіть питомим українським етнонімом Русь Петро I назвав Московію, яка стала “Российским государством”.

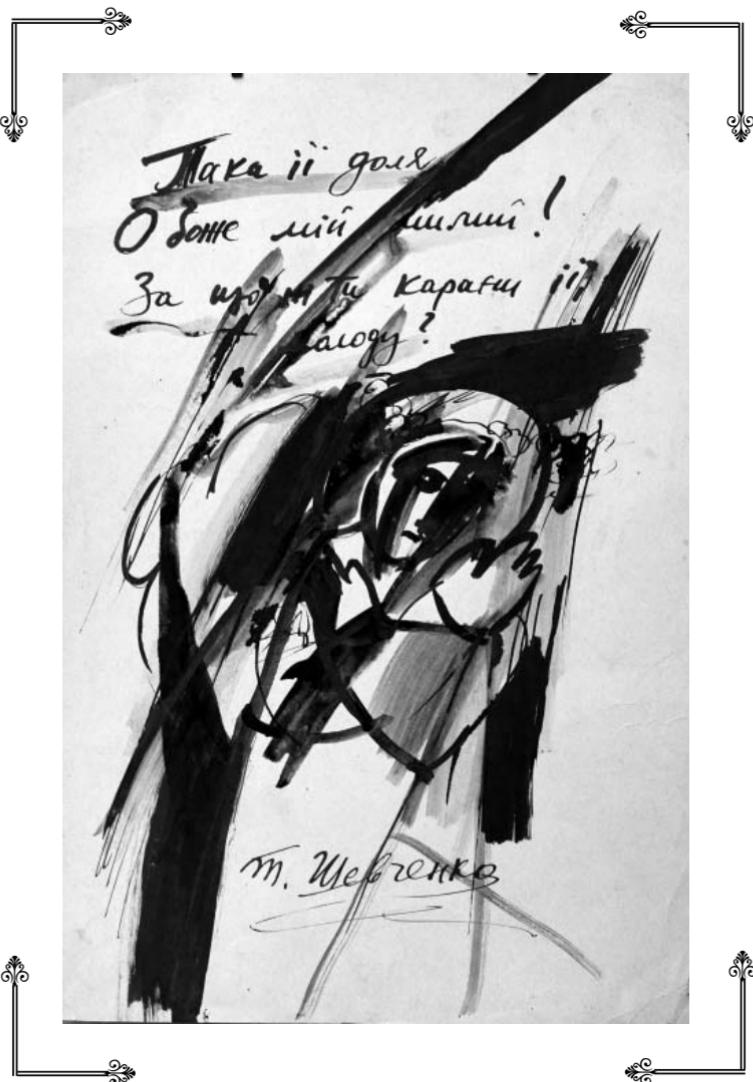
Вся історія творення Російської держави – це водночас історія переплавлення різних ідентичностей в одну – російсько-православну, російсько-імперську, російсько-радянську, російсько-євразійську [45].

Витворений за часів Петра I постулат, що Російська держава – це єдине і нерозривне ціле, як Свята Трійця, де Московія – “Бог-Отець”, Україна – “Бог-Син”, а Білорусія – “Бог-Дух Святий”, нині наполегливо нав’язує московський патріарх Кіріл. Світові відкрилася також заповітна російська національна

ідея – за будь-яку ціну не допустити Україну до союзу з європейськими цивілізованими країнами. Мета Москви – “ізолювати і паралізувати Україну руками Януковича. Підім’яти її під грабіжничцький “Митний союз”. Відібрati в України Крим і Донбас. Перетворити величезну багату країну на чергову “галузь” путінської економіки, заснованої на круговій поруці, грабежі і корупції, – підкresлює московський письменник, есеїст і кінокритик А. Р. Бессмертний-Анзіміров. – Якщо замість покаяння і вибачень (за геноцид, етноцид і лінгвоцид українців. – В. Л.) Москва починає черговий раз тягнути і не “пуштать” українців до Європи, мимоволі виникає питання про психічну нормальність московської адміністрації, яка з холодним садизмом чекає, поки Україна остаточно задихнеться в її братських обіймах. Про моральність московської адміністрації питання не виникає вже давно. Росія перетворилася на грудну жабу пострадянського простору” [3].

Депутат Європейського парламенту Павел Залевський заявив в ефірі Польського радіо, що Владімір Путін профінансував кровопролиття в Україні. Той сценарій, що реалізується в Києві, було написано в Москві. Працівники українських спецслужб, які нині у відставці, абсолютно чітко кажуть: те, що відбувається, особливо з викраданням і катуванням людей – це почерк російських спецслужб, що використовували свого часу в Чечні, і можливо нині ті самі виконавці. Українененависники викрали понад 50 людей, їх злісно мордували.

МОСКОВСЬКОЮ БЛЕКОТОЮ ЗАГЛУШЕНИ

Козацько-старшинська верства, яка пішла на спілку з Москвою і погодилася з ліквідацією української автономії, від цих змін виграла: вона отримала право на володіння своїми ж селянами, що ставали кріпаками. Внаслідок “Жалуванной грамоти дворянству”, виданої Катериною II у 1785 р., українську знать в основному зрівняли у правах з російською і приєднали її до кіл “верноподданного российского дворянства”. “Страсть к чинам и особенно к жалованию” спричинились до того, що багато представників українського дворянства зrekлося “козацької культури”, забуло рідну мову, повністю зросійшилося. У процесі асиміляції українці часто зрікалися деяких найкращих національних рис, натомість засвоювали чимало найгірших рис московитів (росіян).

Україна спливала кров’ю, а в той час могутнішали Московія, Польща, Туреччина, які шматували, роздирали Україну. Тим часом козацькі гетьмані сподівалися, що, виявляючи лояльність до Москви, переконають царів у своїй надійності й дістануть згоду на автономію України, повернуть народові колишні вольності. Іван Брюховецький перший з українських гетьманів у 1665 р. поїхав до Моск-

ви “побачити пресвітлі очі государя”. Засліплений царськими почестями, він прийняв титул боярина, одружився з московкою Дарією – далекою родичною царя, а за таку “нагороду” підписав новий договір, яким ще більше обмежив права України. Брюховецький погодився на постій в українських містах залог московських військ. Усі податки, які платили міщани і селяни, поповнювали царський скарб.

Катерина II наприкінці 1764 р. викликала до себе гетьмана Rozumovського і наказала йому зректися булави, а у маніфесті сповістила, що він добровільно зрікся свого урядування. Задля “добра” українського народу замість гетьманського правління засновують Малоросійську Колегію з президентом у ранзі генерал-губернатора. У таємній інструкції генерал-губернатору України Петрові Рум’янцеву імператриця писала, що Україна – дуже багатий і родючий край, багатший за інші провінції Російської імперії. Але завдяки автономнім порядкам в Україні імперія не мала від неї майже жодної користі, жодних прибутків, особливо за останнього гетьманування. Насправді це не відповідало дійсності. Лише впродовж російсько-турецької війни 1735–1739 рр. було мобілізовано десятки тисяч українських козаків і селян. Втрати українців у цій війні сягнули 35 тис. Україна утримувала власним коштом від 50 до 75 російських полків. Це коштувало Гетьманщині 1,5 млн карбованців, або в 10 разів більше за її річний бюджет.

У 1786 р. Катерина II закрила Межигірський та інші монастири, майно конфіскували, завдавши ще одного сильного удару по українських школах, засновниками яких були представники церковної влади, а утримували школи монастирі. Духовним школам царська влада давала матеріальну допомогу, але вима-

гала, щоби у таких школах викладання велося російською мовою. Запровадили також “главные народные училища”, що дорівнювали нижчим класам пізніших гімназій. Централізаційна політика Катерини II поклала кінець українській школі вищого типу.

У 1787 р., вночі, у Межигірському монастирі, напередодні виїзду Катерини II і Г. Потьомкіна з Києва, сталася велика пожежа. Т. Шевченко у поемі “Невольник” писав:

Як цариця по Києву
З Нечосом ходила...
І Межигорського Спаса
Вночі запалила.

Привласнивши злочинними способами Межигір’я, тепер у ньому розкошує і ганьбить українську історичну пам’ять В. Янукович.

Тарас Шевченко критикує, таврує, із саркастичним блиском спопеляє тих, наголошує академік Микола Жулинський, хто запліднений вірусом яничарства, зрадництва, угодовства, незалежно хто він – ясновельможний гетьман чи син батька, який проливав кров “за Москву і Варшаву”, а тепер чваниться, що добреходить у ярмі, “ще лучше, як батьки ходили”:

Раби, подножки, грязь Москви,
Варшавське сміття.

Такий гнівний присуд дає Т. Шевченко не лише “і мертвим, і живим”, але й “ненародженим землякам” своїм “в Україні і не в Україні”, “пророочно застерігаючи їх від повторення ганебних вчинків – зрадництва, самоприниження й рабського впокорення національного духа, якими підло уславилися діти і батьки лукаві” [12].

... А меж ними і землячки
Де-де проглядають.
По-московській так і ріжуть,
Сміються та лають
Батьків своїх, що змалечку
Цвенять не навчили
По-німецькій – а то тепер
І кисни в чорнилах!
П'явки! П'явки! Може, батько
Остатню корову
Жидам продав, поки вивчив
Московської мови.
Україно! Україно!
Оце твої діти,
Твої квіти молодії,
Чорнилом політі.
Московською блекотою
В німецьких теплицях
Заглушені!.. Плач, Україно!
Бездітна вдовице!

Саме за царювання Катерини II було висунуто ідею “національного единства” українського і російського народів. В унісон В. Бєлінський писав, що історія Малоросії – це побічна ріка, що впадає у велику ріку російської історії. Він стверджував, що малоросіяни завжди були племенем і ніколи не були народом, а тим паче – державою. Нема, мовляв, української мови, а “есть областное малороссийское наречие, как есть белорусское, сибирское и другие подобные им областные наречия” [2, с. 417]. Цей голос В. Бєлінського вплітався у словісний хор російських царів і їхніх вірнопідданих сановників, які після Переяславської угоди 1654 р. постійно принижували, цікували, фізично і духовно знищували українців.

М. Костомаров у листі до видавця “Колокола” О. Герцена писав: “После Киевского погрома (мова про разгром Кирило-Мефодіївського братства. – В. Л.) запрещены были все сочинения обвиненных и цензурой и шпионство начали ужасно свирепствовать против Малороссии; не только малороссийские книги подвергались недозволению являться в свет, преследовали даже ученые статьи о Малороссии; самые названия Украина, Малороссия, Гетманщина считались предосудительными” [60]. Видавнича справа в Україні з волі Москви була спаралізована. Навіть перший “Кобзар” і “Гайдамаки” Т. Шевченка виходять у Росії. У 1847 році в Україні українською мовою вийшла тільки одна книжка, у 1848 р. – три; у 1849 р. – 2; 1850 р. – 1; 1851 р. – 2; 1856 р. – 5.

Потужний негативний вплив Росії на гуманітарно-інформаційне середовище в Україні відчувається й тепер. Усіма засобами цілеспрямовано нав’язується теза, що “в Україні відбувається агресивна українізація”. Насправді ситуація протилежного змісту. В Україні триває зовнішній і внутрішній агресивний наступ на все українське: мову, культуру, правдиву історію, літературу, національне мистецтво, традиції, звичаї. У суспільних настроях переважають недовіра або скептичне ставлення до духовних і моральних цінностей, які відкрито ігнорують, не сповідує сама влада. Вона цинічно порушує норми і правила демократичного правопорядку, таврує ідеї верховенства права і законності. Про забезпечення національних цінностей і пріоритетів у культурно-інформаційній, етнонаціональній, духовній, освітній, науковій, конфесійній сферах годі й говорити.

Український світ не лише наскрізь пронизано московськими інформаційними потоками – його бук-

вально ними розстріляно. На 100 українців в Україні припадає лише 7 газет рідною мовою, тоді як на 100 росіян – 54 газети російською. В Україні розповсюджується 2 тисячі назив періодичних видань Росії. Із 214 загальнонаціональних газет України державною мовою виходить 78, тобто 32%. Це ж стосується радіо- та телеканалів. За даними моніторингу 8-ми провідних телеканалів України, волонтерами руху “Простір свободи” у жовтні 2012 року, що тривав 64 години, українська мова лунає на каналах близько 28% часу, стільки ж було відведено двомовним програмам, решта ж 44% – російськомовні.

В Україні проживає 78% українців, 22% – інші національності. Отже, морально, справедливо було б, коли б 78% продукції ЗМІ було українською мовою, решта відповідно івритом, російською, угорською, румунською, болгарською, грецькою, польською... Але, на превеликий жаль, триває неприховане передавання владою гуманітарної політики України в руки Росії, поглиблюється зачистка інформаційного простору від українського національно-інтелектуального продукту. За даними Книжкової палати України нині (після 20 років незалежності) лише 10% журналів і тільки 30,1% річного тиражу газет виходить українською мовою. За оцінкою Асоціації книговидавців і книгорозповсюджувачів, книжки українською мовою займають в Україні лише 13% ринку. Майже 20 років в Україні продукують щороку лише одну книжку на душу населення, а це найнижчий показник у Європі, деградаційним порогом вважають 2–2,5 книжки. У 2011 році середньостатистичний німець придбав книжок на 150 долларів, поляк – на 45, росіянин – на 22, а українець на – 2,5 долара.

Урядові інституції фактично зупиняють доступ середньостатистичного українця до сфери знань і культури. У 2012 році 60% накладу так званої загальнодоступної книжки становили 500 примірників. У той час середній наклад російської книжки – 8 тисяч примірників. Такими показниками Партія регіонів разом з комуністами відзначила 150-річчя Валуєвського циркуляру (1863) та 137-річчя Емського указу (1876), який не лише не допускав ввезення українських книжок із-за кордону, а й забороняв будь-які переклади українською мовою, тим паче наукових і освітніх текстів. Спеціальним циркуляром Головного управління у справах друку 1895 р. було заборонено друкувати будь-які книжки українською мовою для дитячого читання.

На щастя, цензурних указів в Україні немає, але, виконуючи настанови Кремля, “послушні лакеї”, “раби, піdnіжки, грязь Москви” – такі як Міністр освіти і науки Д. Табачник, роблять усе, аби молоде покоління, яким формувати майбутнє України, денационалізувалося у сповітку. Кандидати філософських наук, лауреати Премії імені Джеймса Мейса Сергій Грабовський та Ігор Лосєв підкреслюють, що ідеться не тільки про гуманітарний цикл, а й про природничі дисципліни; курси фізики, хімії та біології, які будуть тепер доступні тільки частині школярів, уже ліквідували курси астрономії, а без вивчення цих курсів молоді українці втрачають конкурентоспроможність на світовому ринку інтелектуальної робочої сили. Крім того, унеможливлена євроінтеграція середньої школи, переведеної за російським взірцем на 11-річний цикл навчання, та науки (вимоги до диперантів змушують 90% з них друкувати свої статті в Росії). Загалом новітні “реформи” Табачника ведуть

до нового “розрізання” України за мовною ознакою (при виборі російської мови навчання українська у багатьох випадках у школах де-факто просто відсутня); до загальної “деукраїнізації України”, коли на перший план висувають радянські постаті (історія, краєзнавство); до здійснюваного внаслідок різкого падіння фінансування науки, надто вузівської, переведення модерної української ідентичності (значною мірою здобутої, попри все, в ХХ столітті бодай тільки щодо 60–65% населення) до форм фольклору, архаїки, в кращому разі гуманістики (без потужної “точної” науки модерна ідентичність неможлива); до свого роду “нашпітування” через освітню систему про “спільну з Росією і Білоруссю історію та культуру” – це запрограмовано у підручниках і методичках, що заміщують українськість “руським миром” [5].

Д. Табачник і його оточення цілеспрямовано нав’язують вимоги вивчати історію, літературу в межах історії ВКП(б). Цю зловісну мету допомагають здійснювати також ЗМІ. Наприклад, у Чернігові, де 89% населення вважає рідною українську мову, 14 із 15-ти ефірних радіостанцій ведуть трансляцію російською і трохи англійською мовами. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення часто байдуже ставиться до порушників програмних концепцій мовлення, особливо в частині дотримання заявлених мовних пропорцій.

Надзвичайно залежний від стандартів і звичаїв медіа-сфери колишнього Радянського Союзу інформаційний простір України постійно відтворює питомі риси культурно-політичної Євразії в українській повсякденності, руйнуючи процес “зцілення” національної ідентичності українців. Більшість ЗМІ України, насамперед телевізійні, виконують не націєтворчі, а

націеруйнівні функції. З ранку до вечора мільйони українців піддаються іntonикації московсько-радянською телерадіопропагандою. Чого ж дивуватися, що багато громадян України досі не можуть порвати з цією ідеологією, з ідеологічним рабством?! Для звільнення від нього в країні робиться дуже мало, зазначає філософ Ігор Лосєв, а для змінення духовних оков робилося і робиться незрівнянно більше.

30 січня 2014 р., коли Україна відзначала сумну дату – 2 місяці – після кривавого розгону беркутівцями мирної демонстрації на майдані Незалежності, члени харківської облради на чолі з Михайлом Добкіним демонстративно прийшли на сесію у футболках з написом “Беркут”. Харківський фотохудожник Володимир Оглоблін сказав, що ця витівка – показник параної. Схоже, депутати і голова облдержадміністрації втратили орієнтацію в просторі і часі. Створюючи, так званий “український фронт”, харківська влада намагається насильно відірвати східну частину України і віддати її на поталу імперіалістичній Росії.

Тож не лише формування єдиної національної ідентичності, але й нормальний розвиток України як суспільства і держави неможливий без виправлення ситуації. Як справедливо зазначив у програмі “Шустер LIVE” її ведучий, “в українському інформаційному просторі домінує Росія”. Для незалежної і суверенної держави ця ситуація протиприродна, вона разом з іншими чинниками робить Україну об’єктом політики інших країн замість суб’єкта міжнародного політичного процесу. Попри всі процеси глобалізації, не може бути реального суверенітету без національного інформаційного простору”[5].

СВІТОГЛЯДНА КОНЦЕПЦІЯ

Приховання історичної правди призводить до морально-духовного пошкодження, світоглядного обмеження. Яскравим свідченням такого стану є публікація у газеті “День” учителя і просвітянина з Маріуполя Павла Мазура: “Мене ще в школі привчили до того, що Віссаріон Белінський і Тарас Шевченко – щирі другі та однодумці, що “неистовий Віссаріон” не раз захищав від ретроградів українського поета, відстоював його право писати українською мовою, вітав вихід у світ “Кобзаря”...

Пам'ятається, що 1948 року, коли на офіційному рівні відзначалося століття від дня кончини Белінського, я, тоді ще учень десятого класу, підготував і виголосив у своїй школі повідомлення про дружбу геніїв двох народів. Я щиро вірив у те, що розповідав, слухачам сподобався мій виступ. Такий був час...

Знадобилися роки й десятиліття, щоб із неймовірним болем вдалося мені здерти зі своїх очей лукаву полууду, хоч трохи наблизитися до істини... І допоміг мені в цьому, хоч як це дивно, сам Белінський” [37].

Павло Мазур процитував фрагмент з листа В. Белінського до П. В. Анненкова (його наведено вище) і зазначив, що “лист цей спочатку мене приголомшив. Не вірилося! Як? Щоб Белінський та саме ось так висловився, саме ось так мислив?! Спочатку навіть не вірилося, що такий лист міг бути. Але

досить було ще й ще раз погортати відповідний том творів Белінського (Полное собрание сочинений. – Т.9, Москва – Ленинград. – 1958), щоб переконатися в тому, що так воно й було.

Тут і почалося мое просвітлення – переоцінка діяльності й літературної спадщини “неистового Висариона”. А тим часом у моєму записнику за цим епізодом з’явилася низка інших... І почала вимальовуватися досить-таки неприглядна особистість російського шовініста й революційного демократа, водночас – монархіста, який при потребі не погребує й неправдою.

Отже, маємо справу не лише зі сплеском пічерних емоцій, але з певною світоглядною концепцією, що виходить за рамки приватних стосунків двох осіб. А це вже справа серйозна. Ось і такі, виходить, були в тогочасній Росії “революційні демократи” [37]!

Важливість позиції Павла Мазура полягає також у тому, що в шевченкознавстві потрібно максимально об’єктивно аналізувати суспільно-політичну ситуацію кожної епохи, роль і місце у ній тієї чи іншої особи. Коли мовиться про російських революційних демократів, то не слід їх оцінювати гамузом, а потрібно виокремлювати особливе, визначальне для правдивого осмислення українсько-російських стосунків.

Т. Шевченко у своїй творчості розвінчує московський режим, який нівелював, знищував неросійські народи, осмислює “систему сутностей і законо-мірностей, які створені українським народом і на яких тримається віками буття української нації та її суспільна свідомість, – підкреслює Олександр Мороз. – Усе його (Шевченкове. – В. Л.) життя і творчість мають національно-захисний, національно-творчий і національно-жертовний характер. Вся творчість поета пройнята ідеологією національно-визвольної боротьби українського народу” [40, с. 19–20], вболі-

ванням за долю інших народів, уярмлених московськими загарбниками.

Борітесь – поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас сила
І воля святая!

Відеокамера навічно зафіксувала, як цей уривок з поеми “Кавказ” щиро, безпосередньо і натхненно читав на Євромайдані Сергій Нігоян. У День Соборності України 22 січня 2014 р. ворожі кулі обірвали юнацьке життя цього вірменіна – українського патріота, а 26 січня 2014 р. у день, коли білорусу Михайлова Жизневському виповнилося би 26 років, десятки тисяч українців-євромайданівців прощалися з його світлою душою, відхід якої у потойбічний світ пришвидшили кровопивці України. Віддали найдорожче – своє життя, за соборну правову демократичну українську Україну Юрій Вербицький, Роман Сеник, Богдан Калиняк та інші лицарі-патріоти, імена яких у хвилині, коли пишу ці рядки, ще не відомі.

Аморальні прислужники Януковича, Азарова, Клюєва, Захарченка – беркутівці – повністю роздягнули на морозі Михайла Гаврилюка і по-звірячому знущалися над його тілом, але не зламали української козацької гідності. Горда, мужня, нескорена постава Михайла Гаврилюка випромінювала дух Шевченкової Незламності, Правди, Свободи, Вірності українській Україні.

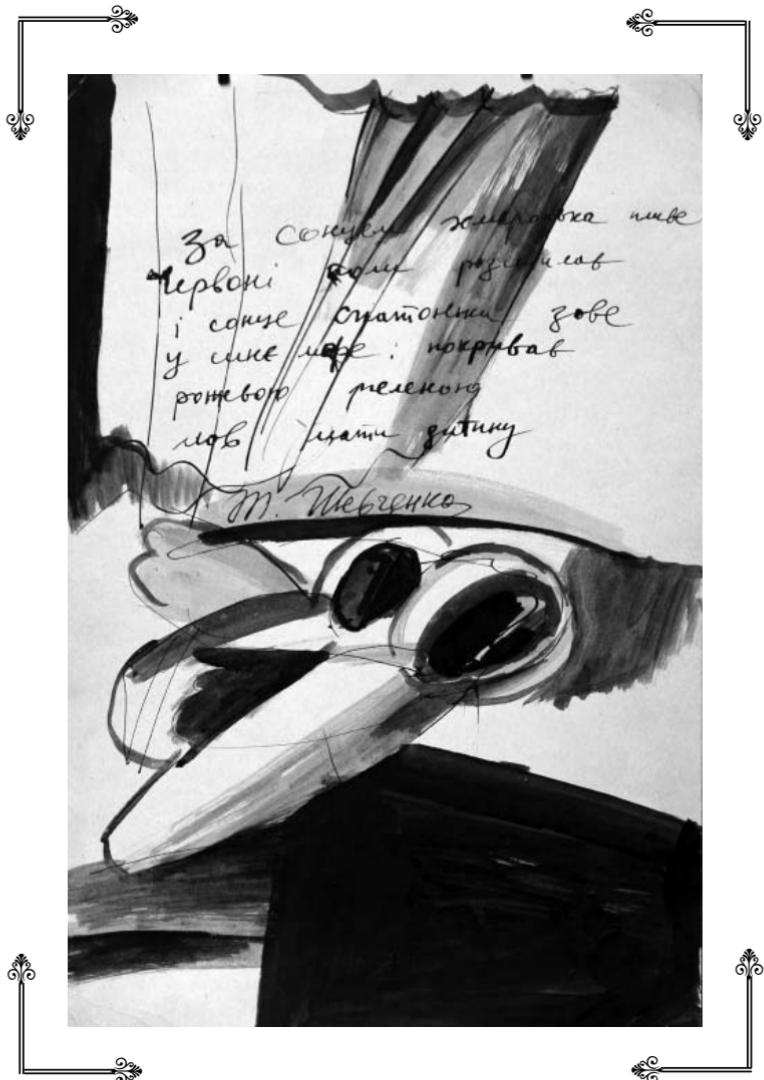
Світ жахнувся від наслідків тортуру, яких зазнав Дмитро Булатов. Його викрали душогуби і тиждень катували, розпинали, морили голодом. Президент українського ПЕН-клубу Мирослав Маринович наголошує, що викрадання людей у різних містах України, підпали автомобілів, переслідування незаконними

парамілітарними групами – так званими “тітушками” – громадських активістів, влаштовування різноманітних провокацій ставить владоможців в Україні на чолі з В. Януковичем в один ряд з найжорстокішими диктаторськими режимами сучасності.

Упродовж двох місяців В. Янукович, М. Азаров і їх поплічники не виявляли найменшої скильності до консультацій, переговорів і компромісів. Навпаки, оббріхували євромайданівців, вперто “закручували гайки”, чинили дедалі цинічніші беззаконня, поглиблювали конфронтацію і провокували насильство.

Заклик Т. Шевченка “Борітесь – поборете!” і сьогодні символізує гостре вістря зброї, спрямованої проти новітніх загарбників. Бо ніхто ще не сягнув таких висот гнівного, полум’янного протесту проти ладу, основаного на поневоленні трудової людини, як Т. Шевченко.

Заплановане урядом України спільне святкування 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка “з найбільшим її ворогом – сучасним режимом Московщини” [46] може перетворитися у бутафорію, сповнену трафаретними заяблежнimi промовами офіційних осіб. “А. Т. Шевченко у своє 200-річчя чекає від народу не тільки святкових концертів, – наголошує голова ОУН (б) Стефан Романів. – Він зобов’язує той народ творчо виконувати його заповіти; його заклики, братерські поради, пророчі слова дороговказу до майбутнього щасливого життя нації і в ній кожного з нас. Він же перший найбільш реально представив Україні вікового її ворога, вказуючи на його злочини проти уярмлених народів” [46]. Глибоке осмислення політики царської Росії стосовно колонізованих народів характеризує новаторську сутність поезії Т. Шевченка.

ОСНОВОПОЛОЖНЕ ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Соціально-політичні, філософські, естетичні концепції Тараса Шевченка – поета, художника, мислителя, який з прожитих 47 років 24 провів у кріпацтві, 10 років – на засланні, 13 – під наглядом поліції, відіграли вирішальну роль у розвитку національної і соціальної свідомості українців.

Геній Т. Шевченка сконденсував дух епохи, який пульсував у народі, і виразив його у своїх творах. Російський революціонер-демократ Микола Чернишевський з винятковою чіткістю і ясністю визначив основоположне значення Т. Шевченка в історії української літератури, заявивши про те, що саме він вивів її в лави передових літератур світу. Так, у статті “Нові періодичні видання” він писав: “Малоросійська література набула вже такого розвитку, що могла б обійтися і без нашого великоруського схвалення, якби могли ми не співчувати їй. Коли у поляків з’явився Міцкевич, їм уже не потрібні стали поблажливі відгуки якихось французьких чи німецьких критиків: не визнавати польську літературу означало б тоді тільки виявляти власну дикість. Маючи тепер такого поета, як Шевченко, малоросійська література також не потребує нічиеї ласки” [64, с. 253].

Тарас Шевченко для Миколи Чернишевського був найвизначнішим представником українського літературного процесу, справді народним поетом, який не тільки добре знат, а й правдиво відображав у своїх творах життя і прагнення народу до визволення від феодально-кріпосницького гніту, соціального та національного поневолення. У статті “Національна безтактність”, яка була опублікована після смерті Т. Шевченка, М. Чернишевський, розповівши про тяжкі умови життя західноукраїнських селян, іронічно говорить про “влаштованість” і “забезпеченість” всім необхідним українських селян, що перебувають під гнітом російського самодержавства. При цьому, використовуючи з поеми Т. Шевченка “Кавказ” слово “благоденствувати”, критик із сарказмом відзначає: “Нашим російським малоросам дано всі права й вигоди, яких тільки коли-небудь бажали вони. Їх скривдити тепер не може ніяке плем’я. Вони благоденствують, за цілком вірним і дуже вдалим висловом свого любимого поета Шевченка” [65, с. 291].

Доречно привернути увагу до таких важливих думок М. Чернишевського: “... Якщо є племена, здатні викликати до себе симпатію більше, ніж інші племена, то саме малороси – одне з племен найсимпатичніших. Чарівне поєднання наївності й тонкості розуму, лагідність стосунків у родинному житті, поетична задумливість характеру непохитно наполегливого, краса, витонченість смаку, поетичні звичаї – усе поєднується в цьому народі, щоб полонити вас, так що іноплемінник стає малоруським патріотом, коли хоч трохи поживе в Малоросії. (А їхне становище! Це плем’я – переважно плем’я селян, доля яких тяжка. Їхній патріотизм чистий від помислу про поневолення інших (Курсив наш. – В. Л.); вони праг-

нуть лише того, щоб їм самим було легше жити на вільному світі: *ніяке інше плем'я не хочутъ вони підкоряти собі чи кривдити* (Курсив наш. – В. Л.). Не можна не співчувати їм” [65, с. 330]. Надто актуальними є ці слова тепер, коли наступ московських і промосковських сил на українство набирає нових обертів у всіх життєвих сферах.

І в Росії, і в Україні з гордістю називають ім’я революціонера-демократа М. Чернишевського. Але потрібно не лише схилятися перед своїми великими, – важливіше їх почтути і творити, діяти в гуманістичному руслі. І Тарас Шевченко, і Микола Чернишевський є прикладом порозуміння, злагоди, дружби. На жаль, в Росії і в Україні досі не перевелися українофоби, які сповідують імперську доктрину “триединого русского народа” і майстерно вміють використовувати українську історію, культуру, традиції в ключі “спільних” надбань двох народів. “В Росії розроблено план заходів із вшанування 200-річного ювілею великого письменника Тараса Шевченка. Акцентуватимуть увагу, звичайно, не на його протиімперській, антимосковській поезії, а на російськомовних повістях” [34], – слушно зазначає заслужений працівник культури Володимир Портянко.

Роздумуючи про творчість Т. Шевченка, видатний композитор Валентин Сильвестров назвав абсолютно унікальними поеми “Кавказ” і “Сон”. “Ось читаєш зараз “Кавказ” – так це ж те, що творив Путін... Просто кожне слово на своєму місці, – наголошує В. Сильвестров. – Я – музикант, я не політик. У мене вухо налаштоване на те, аби не було фальшивих нот. А що таке фальшива нота, якщо говорити не лише про музику? Це фальш у голосі, це неправдива мова... Ще два роки тому, коли неправедний суддя вів справу Юлії Тимошенко, я вже тоді все бачив – все виглядало

непристойно. Це було судилище. Фальшивість суддів була очевидною. Я тоді дав інтерв'ю ТВі і сказав: я можу помилатися, але бачу обличчя опозиції і влади: обличчя опозиції – природні і правдиві, а обличчя влади – неприродні й брехливі.

Я чую фальшиві інтонації. Наприклад, інтонації президента. Окрім тих помилок, які свідчать, наприклад, про те, що він книжок давно не читав, інтонація видає у ньому малоосвічену людину. Людина з такою біографією не могла виграти вибори. Його біографія – це “шапки і сережки”. Зрозуміло, що в певному віці людина може припуститися помилок, і це можна пробачити. Але ця непереборна любов продовжується. До шапок і сережок – зникла, але до чужих голосів – виникла. Він виграє президентські вибори, коли півкрайні проголосувало за Тимошенко...

На останніх програмах у Савіка Шустера обличчя представників влади були як у кошенят, що нашкодили. Штучні обличчя, мертві очі. Тут відверто демонструється безсовісність. Але наш Президент зараз ще може все віправити, анулювати – це поки не остаточне свідчення про людину. З історії відомо, що у видатних, знаменитих святих часто була бурхлива молодість і навіть якісь злочини, але потім вони змінилися. Будь-яка людина може зробити так само. Вона може вийти на “живу дорогу”... Те, що зараз робить влада, погано пахне. У побуті будь-яка нормальнна людина бачить, що її дурить якийсь приятель, а тут на всю країну Президент дурить народ! Це ж видно!

Це все нагадує мені погану оперету, де опереткові негідники співають пісні про “покращення”, “реформи”. Наплодити стільки “Беркута” і кидати його на мирних громадян! Відчуття, що наш Прези-

дент – не Президент України, а Президент хижих птиць, орнітолог!

Невже не зрозуміло, що мінування станцій метро влаштували ці “бармалеї”? А тітушки? У спортсменів є честь, а тут суцільні безсоромники! Ви думаете, що народ настільки безглаздий? Та почитайте ви Шевченка на дозвіллі! А Путін нехай почитає “Кавказ”, нехай йому перекладуть російською, якщо він не розуміє!” [50].

Слово Т. Шевченка – не лише політична правда, підкреслює В. Сильвестров. “Шевченко, коли говорити її, провіщає якесь нещастя. І я хотів би, аби “І мертвим, і живим...” прочитали всі:

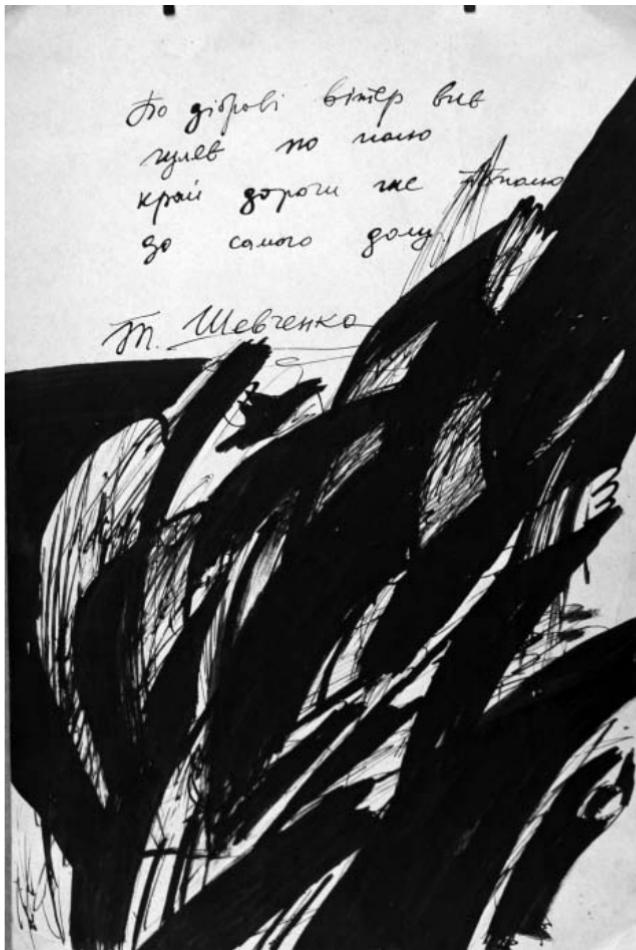
Схаменіться! Будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люди,
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших... і не буде
Кому помагати.
Одцурається брат брата
І дитини мати.
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами
І навіки прокленеться...

Тобто ось це ставлення нинішнього уряду до народу. Ось їм відповідь: “Схаменіться! Будьте люди...” [50].

то гіроли вітер вив
нічев по низу
край гороги не віднос
зг саного дому.

М. Шевченко

МІЦНО І КРОВНО ЗВ'ЯЗАНИЙ З НАРОДОМ

Безперечно, згадуватимуть в Росії і про М. Добролюбова, який вважав Т. Шевченка справді народним письменником не тільки в українській, а й у російській літературі: “Він – поет цілком народний, такий, якого ми не можемо вказати у себе. Навіть Кольцов не йде з ним в порівняння, тому що складом своїх думок і навіть своїми прагненнями іноді віддаляється від народу. У Шевченка, навпаки, все коло його дум і співчуттів перебуває в цілковитій відповідності із змістом і ладом народного життя. Він вийшов з народу, жив з народом і не тільки думкою, а й обставинами життя був з ним міцно і кровно зв’язаний” [8, с. 579].

Доцільно було б опублікувати нині у російських і українських виданнях рецензію М. Добролюбова на “Кобзар” Тараса Шевченка, виданий коштом Платона Семеренка. Вона побачила світ у журналі “Современник” (1860, – Кн. 3). Це була одна з найкращих рецензій на творчість українського поета ще за його життя. Особливість цієї рецензії полягає також у тому, що в ній подана автобіографія Т. Шевченка.

Повернувшись із заслання, Т. Шевченко одразу опиняється в центрі політичного і літературного життя столиці. Ореол несхібного, нескореного бор-

ця – жертви самодержавного деспотизму, – слава геніального поета зробили постати Т. Шевченка надзвичайно популярною в найширших колах громадськості царської Росії. У часи, коли по всій країні розвивалася гостра критика кріпосницької системи, особливо повчальною могла бути розповідь про важкий життєвий шлях геніального кріпацького сина. З огляду на це редактор журналу “Народное чтение” О. О. Оболонський звернувся до Т. Шевченка з проханням написати свою автобіографію.

Відгукнувшись на це прохання, Т. Шевченко написав невеликий автобіографічний нарис, який був опублікований у журналі “Народное чтение” (1860, Кн. II) під назвою “Письмо Т. Г. Шевченка к редактору “Народного чтения”. Згодом автобіографію передрукувала газета “Санкт-Петербургские ведомости”. Своєрідно відгукнувся на Шевченкову автобіографію герценівський “Колокол”, надрукувавши у вересневому числі того ж 1860 року “Дополнение к биографии Т. Шевченка”, у якому повідомляв про новий арешт поета і висловлював обурення щодо свавілля царських жандармів. Повний текст шевченківської “Автобіографії” побачив світ лише через 25 років після смерті поета – в журналі “Киевская старина” (1885, Кн. XI).

Привертаю увагу до такого фрагмента “Автобіографії” Т. Шевченка, яку використав у своїй рецензії М. Добролюбов: “Про перші літературні мої спроби скажу тільки, що вони почалися в тому ж Літньому саду, в ясні безмісячні ночі. Українська сувора муза довго цуралася мого смаку, знівечено-го життям у школі, в поміщицькій прихожій, на постолях дворах та в міських квартирах; але коли подих волі повернув моїм почуттям чистоту перших

літ дитинства, проведених під убогою батьківською стріхою, вона, спасибі їй, обняла й приголубила мене на чужій стороні. З перших слабких моїх спроб, написаних у Літньому саду, надруковано тільки одну баладу *Причинна*. Як і коли писались вірші після неї, про це тепер я не почуваю охоти говорити. Коротка історія моого життя, накидана мною в цьому нескладному оповіданні на догоду вам, сказати правду, обійшлася мені дорожче, ніж я думав. Скільки років втрачених! скільки цвіту зів'ялого! І що ж я купив у долі своїми зусиллями не загинути? Мабуть, чи не одне тільки страшне розуміння свого минулого. Воно жахливе, воно тим більше для мене жахливе, що мої рідні брати і сестра, про яких мені тяжко було згадувати у своєму оповіданні, ще й досі – кріпаки. Так, шановний пане, вони кріпаки і досі!”. Глибокий біль виривався із зраненого серця Т. Шевченка.

“Так от які враження лягали на душу юнака за межею простого життя, “під убогою батьківською стріхою”; ось що зустрів він “в школі, в поміщицькій прихожій, на постоялих дворах і в міських квартирах...”. Подібні враження могли б убити юну душу, знівечити всі моральні сили, загубити і затоптати людину. Але, видно, багато був обдарований душевними силами цей юнак, що він вийшов, хоч і не зовсім, може, непошкоджений з усього цього. А коли вже вийшов, то він не міг не звернутися до своєї України, не міг не присвятити всього себе тому, що віяло на нього святинею чистого спогаду, що освіжало й зогрівало його в найтрудніші і найтемніші хвилини життя, – наголосив М. Добролюбов. – І він лишився вірним своїм першим дням, вірний своїй Україні. Він співає про її минуле життя, співає про її сучасне – не в тих колах, які втішаються

плодами новітньої російської цивілізації, а в тих, де збереглась безхитросна простота життя і близькість до природи. Тим-то він такий близький до малоросійських дум та пісень, тим-то в ньому так і чути повів народності. Він сміливо міг сказати про свої думи:

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас, –
Де ж мені вас діти?
В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну,
Попідтинню сиротами,
А я – тут загину.
Там найдете щире серце
І слово ласкове,
Там найдете щиру правду,
А ще, може, й славу...
Привітай же, моя ненъко,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину.

І ми не маємо сумніву, що Україна із захопленням прийме “Кобзаря”, давно вже їй, зрештою, знайомого. Він близький до народної пісні, а відомо, що в пісні вилилася вся минула доля, весь справжній характер України; пісня і дума становлять там народну святиню, краще добро українського життя, в них горить любов до батьківщини, виблискуює слава минулих подвигів; в них дихає і чисте, ніжне почуття жіночої любові, особливо любові материнської; в них же виявляється і та тривожна оглядка на життя, яка змушує козака, вільного від битви, “шукати свою долю” [7, с. 58–59]. М. Добролюбов

відчув глибинне вболівання Т. Шевченка за долю поневоленого українського народу, який в глуху темну ніч царювання Миколи I виступив із своїм Словом від імені мільйонів закріпачених. Новаторське Шевченкове Слово прозвучало нещадним присудом всьому режимові насильства й брехні, національного та соціального безправ'я, жорстокості російської імперської сваволі.

Тепер невмирующий національний дух Т. Шевченка закликає засудити ідеологію і практику комустичної партії – злочинної організації проти людства, як це було зроблено з німецьким фашизмом. Нинішні комуністи в Україні разом з Партиєю регіонів В. Януковича вкрали в українців надію бути Європейською державою, мрію на краще життя у сім'ї вольній, новій.

ВІРНІСТЬ РОДИНІ Й НАЦІЇ

Головним, фундаментальним змістом Шевченкових “прозирань” (М. Жулинський) у майбутню долю України було духовне воскресіння, національне прозріння українців, братання в єдиній родині, гармонійне співжиття у своєму рідному домі.

Однак проімперські російські видання, які сповідували ідею “національного единства” російського і українського народів, систематично паплюжили діяльність активних учасників культурного процесу в Україні. Особливо роздратовано нападали на “Кобзар” Т. Шевченка, намагаючись похитнути його авторитет серед читачів. Наприклад, журнал “Домашняя беседа” опублікував кілька наклепницьких заміток та статей про Т. Шевченка. У кінці березня 1861 р. тут була надрукована погромна рецензія священика Л. Крамаренка на виданий Т. Шевченком “Букварь южнорусский” і “Письмо” до редактора. Радянський дослідник М. П. Комишанченко акцентував лише на тому, що “українському поетові докорялося за те, що він не прийняв сповіді перед смертю та до останніх днів свого життя підтримував зв’язки з російськими революційними демократами” [21, с. 19].

Насправді головна причина оприлюднення погромної рецензії Л. Крамаренка зовсім інша. Зросійщеного священика московського православ’я обури-

ло, що Т. Шевченко уклав і видав “Букварь южнорусской” українською народною мовою. До Т. Шевченка букварі писали лише церковнослов'янською мовою і нею навчали українських дітей. У букварі Т. Шевченко вмістив молитви “Отче наш ...”, “Вірую...”, “Псалом СХХХII” (Подаємо його за повним зібранням творів у дванадцяти томах. – Т.1. – с. 262):

Чи є що краще, лучше в світі,
Як укупі жити,
З братом добрим добро певне
Познать, не ділити?
Яко миро добровонне
З голови честної
На бороду Аароню
Спадає росою
І на шитії омети
Ризи дорогії;
Або роси єрмонськії
На святії гори
Високії сіонськії
Спадають і творять
Добро тварям земнородним,
І землі, і людям, –
Отак братів благих своїх
Господь не забуде:
Воцариться в дому тихім.
В сем’ї тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка довіка.

Думи “Про пирятинського поповича Олексія” і “Про Марусю попівну Богуславку” навчають дітей високої християнської морально-духовної поведінки, вірності родині й нації. Т. Шевченко дібрав до букваря мудрі, цікаві прислів’я, приказки.

Де є добрі люди,
Там і правда буде,
А де кривда буде,
Там добра не буде.

Або Ви, тату, йдіть по дрова,
А я буду дома,
Або я буду дома,
А ви йдіть по дрова.

Брехнею увесь світ пройдеш, – та назад не вернешся.

Отже, у букварі органічно поєднані глибока релігійність Т. Шевченка і українська народна творчість. Однак за комуністичного режиму ще зі шкільної парті, а також з допомогою преси, радіо і телебачення методично й цілеспрямовано переконували, що Т. Шевченко Богоборець, атеїст, що він проклинав самого Бога. “До подібних сентенцій комуністів та ідеологічно заангажованих учених радянської доби на цю тему додали немалу дещою церковники московського православ’я, зосібно і його зарубіжної гілки, які так познущалися над правдивою, істинною вірою Шевченка, як це могли зробити тільки лицеміри-фарисеї, книжники часів земного життя Господа Ісуса Христа” [51], – наголошує професор Микола Тимошик.

У багатьох науково-публіцистичних дослідженнях читаємо, що народження Т. Шевченка – поета і митця, філософа і борця, який став символом нації, – зумовлене всім ходом історичного і духовного розвитку України з її тривалою, сповненою драматизму, героїчною боротьбою за волю. “Т. Шевченко як Пророк, незламний борець своєю безсмертною, істинно народною поезією врятував націю від заги-

белі й асиміляції, – наголошує Олександр Мороз.
– Т. Шевченко – це гербовий знак, по якому нас впізнавали і пізнають у всьому світі, він оприлюднив українців у світі” [40, с. 20].

Орю
Свій переліг – убогу ниву!
Та сію слово. Добрі жнива
Колись-то будуть.

...Моя порадонько святая!
Моя ти доле молодая!
Не покидай мене. Вночі,
І вдень, і ввечері, і рано
Витай зо мною і учи,
Учи неложними устами
Сказати правду. Поможи
Молитву діяти до краю.

ХРИСТИЯНСЬКИЙ ГУМАНІЗМ

Релігійний (християнський) імператив пронизує багато Шевченкових творів. У поемі “Неофіти” Кобзар закликає:

Молітесь Богові одному,
Молітесь правді на землі,
А більше на землі ні кому
Не поклонітесь.

У циклі “Давидові псалми” Т. Шевченко звертається до Господа допомогти донести його Слово до українського народу:

Молюсь, Господи, внуши їм
Уст моїх глаголи.

Слово Т. Шевченка – це ідея, задум, план, проект, закон формування української людини, творення її національної сутності, утвердження державницького мислення, суспільного демократичного розвитку. Шевченкове Слово – це не просто поетичне слово – це проголошене Шевченком Господнє Слово, яке вселяє Надію на краще, Віру у світле майбутнє, наснажує Любов’ю до рідної землі, до чесної, сумлінної праці. Тоді:

Діла добрих оновляться.
Діла злих загинуть.

Тарас Шевченко всім своїм єством стверджує:

Якби не Бог поміг мені,
То душа б живая
Во тьмі ада потонула,
Проклялася на світі.

Поет молиться “серцем одиноким” Господові в надії на повернення знедоленим, покривдженим доброї долі, на спасіння від злотворяющих, на розсіяння тьми неволі:

Колись Бог нам верне волю,
Розіб’є неволю.
Господь любить свої люди,
Любить, не оставить,
Дожидає, поки правда
Перед ними стане.

Просвітлювачем, носієм Правди покликаний бути поет-предтеча Тарас Шевченко. Він надходить з нашого українського майбутнього, поєднавши у собі теперішнє та минуле українського народу. В його уяві Україна постає в образі Божої Матері-Марії, яка за визначенням філософа Сергія Кримського “є зразком інтимного єднання з Богом шляхом богоvtлення в людину, умовою народження, коли Слово стає плоттю, образом краси і благодаті” [26, с. 116].

Благословенная в женах,
Святая праведная Мати
Святого Сина на землі.
Не дай в неволі пропадати,
Летучі літа марне тратить.
Скорбящих радосте! Пошли,
Пошли мені святе слово,

Святої правди голос новий!
І слово розумом святым
І оживи, і просвіти!
І розкажу я людям горе,
Як тая Мати ріки, море
Сльози кровавої лила,
Так, як і Ти. І прийняла
В живую душу світ незримий
Твоого розп'ятого Сина!..
Ти Матер Бога на землі!
Ти сльози Матері до краю,
До каплі вилила! Ридаю,
Молю ридаючи, пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило.
І на Україні понеслось,
І на Україні святилось
Те слово, Боже є кадило,
Кадило істини. Амінь.

Т. Шевченко благає скорбну Марію провістити про особливу місію нового Слова, яке має народитися від Правди, вселитися в людські душі, освітити їх світлом Істини і порятувати окрадений український люд.

Скажи, що правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхеє, не древле слово
Розтленное, а слово нове
Меж людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе...

Отже, світоглядні засади творчості Т. Шевченка органічно вписуються в означення “християнський

гуманізм”, ґрунтovanий на тотожності прекрасного, правдивого та доброго.

В автобіографічній повісті “Художник” Т. Шевченко наголошував, що “в божественній, безсмертній природі багато, дуже багато прекрасного, але ж торжество й вінець безсмертної краси – це обличчя людини, напоєне щастям”. Т. Шевченко мовить не про відірвану від довкілля автономну людину, а про людину, що є частиною Божого світу зі своїми національними особливостями. Донеччанин, учасник Острозького клубу вільного інтелектуального спілкування молоді Сергій Стуканов підкреслює: “Тільки шукаючи Бога, вказуючи на Христа, людина здатна віднайти виправдання своєму життю (антроподицея) та виповнити його справедливим сенсом. Саме на цій дорозі – дорозі пошуку Бога – Т. Шевченко й приходить до третього (після людини й Бога) зasadничого вузла свого світовідчування – України” [52].

Любітесь, брати мої,
Україну любіте,
За неї безталанну
Господа моліте...
... Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені.

Слушним є твердження сучасного українського філософа Галини Дичковської, згідно з яким Бог та Україна постають у творчості Кобзаря тотожними поняттями: Т. Шевченко “шукає Бога і знаходить

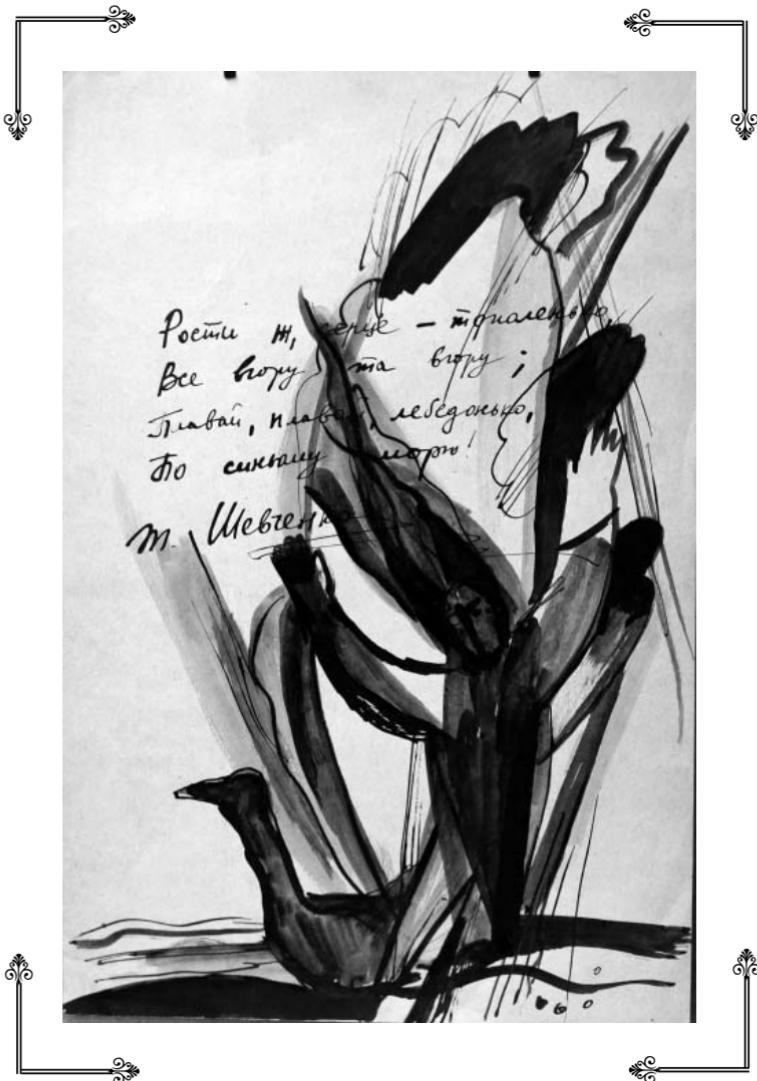
Україну, шукає Україну і знаходить Бога: пошук України відбувається через пошук Абсолюту, а пошук Абсолюту (хоч в раціональній, а хоч у містичній його іпостасі) обов'язково приводить до України” [52]. Т. Шевченко закликає:

Схаменітесь, недолюди,
Діти юродиві!
Подивітесь на рай тихий,
На свою країну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтесь, братайтесь,
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.

Росинки ми, сирік - пінгвінчики
Все бору ма вигу; і
Глабан, паван, лесбійка,
До синтезу мого!

М. Шевченко

ПРОМЕТЕЙ УКРАЇНИ

Т. Шевченко не лише виразник українського духу, а й охоронець нації, її мови, звичаїв, національного характеру. У своїх творах він всебічно осмислив характерні риси української ментальності. На думку О. Мороза, це – “волелюбність, працьовитість, терпимість, національна честь і гідність, християнська релігійність, жертовний патріотизм, обдарованість, толерантність до інших, опора на власні сили, солідарність з поневоленими, любов до природи, землі, антиімперська та антишовіністична спрямованість і віра у свій народ” [40, с. 20].

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю!

Ці слова Тараса Шевченка підкреслив у своєму “Кобзарі” Олекса Гірник, уродженець села Богородчани Івано-Франківської області, який у ніч на 21 січня 1978 року, в день Злуки Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки самоспалив себе на Чернечій горі в Каневі.

Олекса Гірник прийшов до Тараса Шевченка на сповідь, на святе причастя. Із собою мав дві каністри

з бензином і запальничку. Фундатор музею “Смолоскип” Віктор Тупілко у газетах “День” (27 березня 2012 р.) та “Українське Слово” (4–10 квітня 2012 р.) і Михайло Іщенко у газеті “Українське Слово” (30 січня – 5 лютого 2013 р.) описали шлях до жертвового вчинку Олекси Гірника заради визволення українського народу з лабет московського комуністичного режиму.

Тоді був мороз – 15 градусів, багато снігу. Охорона музею Тараса Шевченка сковалася в теплі, та Й Олекса розрахував свої дії так, щоб йому ніхто не заважав, тому вибрав нічний час. Чотири рази обійшов (залишилися сліди в снігу) навколо могили Шевченка. Спустився до схилу гори, звідкіля видно Дніпро. Розкидав близько тисячі заздалегідь виготовлених власноруч листівок. Підійшов до самого краю гори. Облив себе бензином. Дістав ножа і запальничку. Натиснув на гачок запальнички – усе тіло спалахнуло факелом. Устиг зробити чотири кроки від схилу і вдарив себе ножем. Впав на спину. Зранку тіло знайшли. Повідомили міліцію.

У галузевому архіві СБУ зберігся лист-повідомлення в Центральний комітет Комуністичної партії України: “ Таємно. Ворожі проявлення. Черкаська область. 21 січня 1978 р. біля 9 години ранку в м. Каневі на території Музею-заповідника Т. Г. Шевченка за 15 метрів від спостережного майданчика місцевим мешканцем Мещеряковим знайдено труп чоловіка з відкритою раною живота. Одяг на ньому згорів повністю. Стрілки обпаленого наручного годинника показували 8 годин 28 хвилин”. Поруч знаходилися: ємність з синтетичного матеріалу на 2,5 літра, пластмасовий балон ємністю 1 літр з незначною кількістю рідини з запахом бензину, ніж,

запальничка, господарська валіза і шапка-ушанка. Це було тіло Олекси Гірника, який перед смертю написав:

“Протест проти російської окупації на Україні!

Протест проти русифікації українського народу.

Хай живе Самостійна Соборна Українська Держава”.

Олекса Гірник довго і важко йшов до цього кроку – акту самоспалення. Він не міг не розуміти, що “оборону тримають тільки ті, хто залишився живим”. Він бачив тотальне знищення українського народу і всього українського. Він бачив і усвідомлював, що здатних тримати оборону залишалося мало, тому “кожний жовнір” мав велику ціну.

Але він також бачив, що велика кількість тих, хто залишився серед живих, припинили оборону. Нате було багато причин. Передусім – страх. Століттями українців залякували і примушували бути не українцями; постколоніальний, постгеноцидний і знекровлений Голодомором народ був майже повністю виснажений і знищений. Залишалися діти тих, хто чудом врятувався; діти зрадників і тих, хто погодився бути таким. Усі вони добре розуміли, що вижити, не жити – ні, саме вижити можуть тільки за умови пильної конспірації, за умови не відрізнятися від “маси”. Та Олекса Гірник бачив, що навіть в цій “масі” – заляканій і оплутаній брехнею – все одно живуть настрої протесту, незгоди і бажання не бути бидлом. Треба було якось збудити ці настрої, зворушити людей, дати поштовх у розумінні, що не все втрачено. Іншого засобу, ніж як стати “Смолоскипом” для свого народу, Олекса не бачив. 6 січня

1978 року в останньому прощальному листі до своєї дружини він написав: “Я йшов простою дорогою, тернистою. Не зблудив, не схібив. Мій протест – то сама правда, а не московська брехня від початку до кінця. Мій протест – то пережиття, тортури української нації. Мій протест – то прометеїзм, то бунт проти насилля і поневолення. Мій протест – то слова Шевченка, а я його тільки учень і виконавець”. “Незважаючи на те, що радянська влада зробила все, щоб замовчати подвиг Олекси Гірника, щоб оббрехати його героїчний вчинок (поширювали чутки, що спалився якийсь п’яничка чи психічно хворий); незважаючи на залякування свідків, правда про Олексу Гірника і його вчинок живуть і діють” [53].

Свій жертвований вчинок Олекса Гірник перетворив на потужну тривку зброю опору московській комуністичній системі й освітив шлях українського народу до незалежності, до своєї хати, де, за словами Т. Шевченка, “своя й правда, і сила, і воля”.

В Україні та поза її межами написано багато про Т. Шевченка – доброго, правдивого, а також, на жаль, паскудного, фальшивого. “А от про Тараса як великого християнина від малих сирітських літ і до смертного часу – ніхто у нас ніколи не писав, – наголошує професор Микола Тимошик у рецензії про книгу Дмитра Степовика “Наслідуючи Христа: Віруючий у Бозі Тарас Шевченко”. – Це новаторська і цілком нова книга з новою концепцією у шевченкознавстві, з дуже прискіпливим аналізом як поетичних, так і мистецьких та епістолярних творів Тараса Шевченка” [51].

Дмитро Степовик взяв на себе важке завдання: довести українському і закордонному читачеві, що Шевченко не тільки правдиво вірив у Бога – без

жодної тіні сумнівів чи ериси, а й певною мірою наслідував Христа й апостолів: своїм мученицьким життям під час допитів у справі кирило-мефодіївців, під час десятирічного заслання. А потім, уже на волі, ніс власного хреста на свою ж таки Голгофу через смертельну хворобу, – самотній, у вогкій кімнаті Петербурзької Академії мистецтв, вдихаючи у хворі легені випари кислоти, якою виготовляв офорти.

ОРИГІНАЛЬНІСТЬ ТАЛАНТУ

“Нам усім, тодішнім літераторам, добре було відомо, яка лиха доля тяжіла над цим чоловіком; талант його приваблював нас своєю оригінальністю і силою, хоч навряд чи хто з нас визнавав за ним те величезне, мало не світове значення, якого, не вагаючись, надавали йому малороси, що жили в Петербурзі, – читаемо у спогадах І. С. Тургенєва. – Ми прийняли його з дружнім співчуттям, з щирою гостинністю. Зі свого боку, він тримався обережно, майже ніколи не висловлював своеї думки, ні з ким не зблишився цілком; все ніби стороною пробирається. Він відвідав мене кілька разів, але про своє вигнанницьке життя говорив мало; лише з окремих уривчастих слів і вигуків можна було зрозуміти, як скрутно було йому і яких він зазнав випробувань і злигоднів. Він показав мені оправлену в звичайну юхту малесеньку книжечку, в яку він записував свої вірші і яку ховав за халяву чобота, бо йому заборонено було писати; показав також свій щоденник, який він вів російською мовою, що немало дивувало і навіть прикро вражало його земляків.

... Тільки раз, пригадую, прочитав він при мені свій чудовий вірш “Вечір” (“Садок вишневий” і т. д.) – і прочитав його просто, щиро; сам він був зворушений і зворушив усіх слухачів: уся південноруська

задумливість, лагідність і сумирність, поетичний струмінь, що нуртував у ньому, тут ясно вийшли на поверхню” [54, с. 335].

Російський скульптор і графік М. Й. Микешин познайомився із Т. Г. Шевченком у 1858 р. у Петербурзі, часто з ним зустрічався: “Рано було мені, двадцятирічному юнакові, здобути його повагу, а любов... але ж уся його пристрасна й могутня любов була так зосереджена на його рідній Україні, що, мені здається, в його палкому серці ні до чого більше й не залишилося любовного запасу, та якби й залишилось, то він ревниво зберігав би його для своїх же українських богів, – підкresлював М. Й. Микешин.

– Ця цілісність і неподільність патріотизму, часто несправедлива, але щира і глибока, складала в ньому рису, яка викликала в моєму юному серці не лише подив, а й заздрість.

... Світлий образ Тараса Григоровича з його беззавітною любов’ю до народу, до своєї батьківщини, образ людини, яка свято зберегла ці високі почуття під постійним гнітом всіляких моральних принижень, на котрі таке багате наше життя, не могли не викликати до себе гарячого співчуття людей. Цим і пояснюється той великий вплив, то щире захоплення, яке викликав Шевченко серед тодішньої молоді” [39, с. 339].

Цікаві, важливі думки про Т. Шевченка висловив російський художник Л. М. Жемчужников: “... Шевченко був живою піснею... живою журбою і плачем. Він босоніж пройшов по колючих тернах; увесь гніт епохи впав на його голову і в ньому виявився; не мав спокою цей вдовиний син. Усе життя його було важким ланцюгом, ганебним ярмом: не ударом обуха роздавили його, а тупою дерев’яною пилою

щогодини точили його. Але й тоді він підносився духом, будив, підтримував і зміцнював у кожному – то піснею, то словом, то власним життям – правду і безмежну любов до сіроми.

Вийшовши з простого народу, він не одвертався від зліднів і сіречини – ні, навпаки, – він і нас повернув обличчям до народу і змусив полюбити його й співчувати його журбі. Своїм прикладом він показував нам чистоту слова, чистоту думки й чистоту життя; зміцнював у нас твердість духу і віру в непохитність вічної правди.

Добрий до наївності, простодушний, люблячий, він був водночас твердий, сильний духом – як ідеал його народу. Навіть передсмертні муки не вирвали з його грудей жодного стогону. І тоді, коли він тамував у собі нестерпний фізичний і моральний біль, у нього вистачило самовладання, щоб з усмішкою вимовити “спасибі” тим, хто згадав про нього далеко, на Батьківщині, надіслав йому телеграму з побажанням якнайшвидшого видужання.

Життя своє Шевченко до кінця віддав народові, до смерті стояв у нього на сторожі. Він прагнув визволити народ від безглуздого тупоумства, боровся проти примусової, навмисно спотвореної освіти, яка загрожувала його народові, і віддавав йому свою трудову копійку. Він був силою, що сплавила нас із народом...” [11, с. 375–376].

M. Шагал

серые вене, кудлато синими,
их птичка лежит.

Но что же некий края моря
нека дали?

БАТЬКО УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА

Російський письменник М. Лесков у статті “Остання зустріч і остання розлука з Шевченком”, опублікованій у петербурзькій газеті “Русская речь” у березні 1861 р., зазначив, що “українське слово набуло права громадянства, вперше пролунавши в формі ораторської промови над Шевченковою труною. З дев'яти промов, виголошених над могилою поетовою, шість було українською мовою. З інших трьох дві були виголошенні російською, а одна польською, мовби на знак спільнного горя слов'ян, що прийшли віддати останню шану українському поетові-страдникові.

Український народ має тепер, хвалити Бога, свою літературу, має своїх ораторів, своїх істориків, та не має тепер такого лірика, яким був покійний Тарас Григорович Шевченко, що його справедливо назвали в одній із виголошених над його труною промов “батьком рідного слова” [32, с. 96].

У третій книзі журналу “Основа” за 1861 рік П. Куліш опублікував статтю “Чого стоїть Шевченко, яко поет народний”: “Шевченко став мовби високим корогвом серед розпорошеного на тисячі миль нашого люду... Слово його животворяще стало ядром нової сили, про котру не думали й не гадали за Котляревського найрозумніші з наших земляків, а

та нова сила – народність. Вона нас родичами поміж собою поробила, у братню сім'ю з'єдночила і наше українське суть на віки вічні утвердила. Шевченко чистим подвигом словесним докінчав діло, за яке гетьмани наші нечистим серцем бралися. *Шевченко, возвдвигши із упадку голосну мову українську, назнаменав широкі граници нашому духу народному* (Курсив наш. – В. Л.). Тепер уже не мечем наше народне право на вражих твердинях зарубане, не шпаргалами і печатями супротив лукавства людського стверджено: у тисячах вірних душ українських воно на самому дні заховане і тисячолітніми споминками запечатане” [27, с. 99–100].

Своїм великим приятелем називав Тарас Шевченко Михайла Чалого – українського громадсько-культурного діяча. У спогаді “Похорон Т. Г. Шевченка на Україні” М. К. Чалий наголошував: “Слава цього імені не вмре перед нашадків. Воно житиме в народі довго-довго й зникне хіба що з останнім звуком малоросійської пісні, а народна пісня не вмирає. Не вмрутъ разом із нею і твори нашого народного поета! У них, як у фокусі, поєдналися, з одного боку, вся краса, вся сила й усе багатство української мови, а з другого – глибоке почуття й енергія характеру, властиві малоруському племені; в них – природна чарівність і простота народних пісень – поряд з високою художністю творів, що належать періоду нашої цивілізації.

Велике значення нашого поета як у житті, так і в літературі південноросійській. Попередники Шевченка, пародіюючи мову і народність нашу, не тільки не сприяли розвитку молодої української словесності, але своїм передражнюванням тільки допомагали нашим недругам глумитися з народних звичаїв і

своєрідності народного характеру, зводячи нащадка славного козацтва до рівня ідіота. Антагоністи нашої національності, які, за своїм суспільним і соціальним станом, звикли вважати простолюдина своєю робочою силою, доходили часом до того, що, подібно до американських плантарів, заперечували в цьому обдарованому племені, – яке багатством пам'яток народної поезії наочно довело свою здатність до духовного зростання в майбутньому, – заперечували, кажу, в ньому будь-яку здатність до вищого розумового розвитку. Нехай їм Бог прощає таку образу! Тут, біля труни нашого славного поета-художника, вихованого і випестуваного народом під тужливи звуки української пісні, – нехай буде покладено край цим несправедливим наклепам!

Поезія Шевченка пролунала високою піснею по всьому слов'янському світу, переконала в здатності українця до вищого поетичного розвитку навіть тих, які, маючи вуха слухати, не чують, маючи очі бачити, не бачать. Муза нашого Кобзаря піднесла народ у його власних очах, той православний народ, який, під гнітом кріпацької неволі, перестав було вважати себе за Боже створіння. Поезія Шевченка завоювала нам право літературного громадянства, гучно подавши і свій голос в сім'ї слов'янських народностей” [61, с. 389–391].

Характеризуючи, оцінюючи розвиток української літератури в російському темному царстві, М. І. Костомаров у статті “Малоросійська література”, опублікованій вперше у Петербурзі 1871 р. у “Сборнике лучших поэтических произведений славянских народов в переводах русских писателей”, наголошував: “Шевченко в своїх поетичних творах виводить на світ те, що лежало глибоко на дні душі у народу, що під

тягарем зовнішніх умов не могло піднятись, – те, що народ лише смутно відчував, але не зумів ще надати йому ясних форм. Поезія Шевченка – поезія цілого народу, але не тільки та, котру сам народ вже проспівав в своїх безіменних творах, що називаються піснями та думами: це така поезія, яку сам народ повинен був заспівати, якби він з самобутньою творчістю продовжував далі співати після своїх перших пісень; це була та поезія, яку народ дійсно заспівав через свого обранця – свою по-справжньому передову людину.

Такий поет, як Шевченко, є не тільки живописцем народного побуту, не тільки співцем народних почуттів, народних діянь – *він народний вождь, пробуджує до нового життя, пророк* (Курсив наш. – В. Л.). Вірші Шевченка не відходять від форми та прийомів малоросійської народної поезії: вони глибоко малоросійські; але в той же час їх значення аж ніяк не місцеве: *вони постійно носять в собі інтереси загальнолюдські* (Курсив наш. – В. Л.).

Якщо коли-небудь нащадки довго страждаючого, приниженої, зумисне триманого в неуцтві українського селянина будуть користуватися повною людською свободою і наслідками людського розвитку, доля, яку прожили їх батьки, не погасне в їх спогадах, а разом з тим вони з повагою будуть згадувати і про Шевченка, співця страждань їхніх предків, шукаючого для них волі – родинної, суспільної, духовної, а разом з ними і за них терплячих душою і тілом, думкою і справою” [24, с. 125–126, 127].

Класик татарської літератури Галімджан Ібраїмов у статті “Великий малоросійський поет Тарас Шевченко”, написаній у Києві 1914 р. і опублікований у третій книзі “Вітчизни” за 1962 рік, зазна-

чив: “Безмежна любов до рідної України є бажання бачити її вільною – ось головний, найвідвертіше висловлений мотив його життя і творчості. Все життя він жив думкою про Україну.

Головною причиною того, що офіційна Росія не давала спокою Шевченкові, було те, що його ім'я ввійшло в серце кожного українця.

Шевченко вважає Україну є українців єдиним душевним цілим, як самостійний народ, і служить юмо.

Шевченко є основоположником нової малоросійської літератури. Він визнає українську мову як самостійну мову і вважає, що цією мовою повинна створюватись своя рідна література, своя преса, наука” [6, с. 460].

Однак і нині очевидною є проблема функціонування української мови в Україні. Адже мовне питання – не щось другорядно-романтичне. З огляду на те, що мова є своєрідним синтезом усього національного, фокусом україноцентризму, то мовне питання, наголошував видатний українець Юрій Шевельов, неминуче перестає бути тільки лінгвістичним питанням, чи краще сказати, безпосередньо лінгвістичним, а стає також – і то насамперед – питанням політичним, соціальним і культурним. Мовні питання – це надзвичайно важливі складові національної самовизначеності, самовідновлення і самозростання в національно-культурному, соціально-антропологічному і демографічному вимірах.

Державна мова – це не тільки “дім буття”, як сказав Мартін Гайдеггер, і не тільки “співтворець національного образу світу”, як писав про мову Георгій Гачев. Державна=офіційна мова – це ще й інструмент забезпечення панування того самого сакраментально-

го “нового і праведного закону”, утверждження якого цілеспрямовано гальмують зовнішні та внутрішні україноненависники.

О роде суєтний, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом?
А діждемось-таки колись.

ОДУХОТВОРЕНІСТЬ РІДНОЇ МОВИ

Болісний відгомін імперської глухоти до природних потреб українців розмовляти своєю мовою, розвивати її, милуватись рідним словом сконцентровано у багатьох листах Т. Шевченка до рідних, друзів. Братові Микиті він писав так:

“Микито, рідний брате!... Та, будь ласкав, напиши до мене так, як до тебе пишу, не по-московському, а по нашому...

Бо москалі чужі люди,
Тяжко з ними жити;
Немає з ким поплакати,
Ні поговорити.

Так нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами, бо мені тут так стало скушно, що я всяку ніч тільки й бачу у сні, що тебе, Кирилівку, та ридаю, та бур'яни (ті бур'яни, що колись ховався од школи). Весело стане, прокинусь, заплачу... Ще раз прошу, напиши мені письмо, та по-своєму, будь ласкав, а не по-московському. Оставайся здоров.

1839, ноября 15 дня. С.-Петербург.

Не забудь же, зараз напиши письмо – та по-своєму” [68, с. 10].

“...Я твого письма не второпаю, чортзна по-якому ти його скомпонував, ні по-нашому, ні по-московському – ні се, ні те, а я ще тебе просив, щоб ти писав по-своєму, щоб я хоч з твоїм письмом побалакав на чужій стороні язиком людським, – сердився Тарас Шевченко на брата Микиту у листі від 2 березня 1840 р. – Скажи Іванові Федъорці, нехай він до мене напише письмо окроме – та тільки не по-московському, а [то] і читать не буду. – Кланяйся йому.

Оставайся здоров – твій брат Тарас Шевченко” [68, с. 11–12].

Варфоломій Шевченко – родич Тараса Шевченка – у своїх спогадах зазначав, що “усі свої листи до Микити Тарас писав по-українськи: я й подумав, що він пише по-українськи через те, що думає, що ми такі дурні, що й не розуміємо по-великоруськи.

Пам’ятаю ще, що раз Тарас, пишучи до мене, додав: “Скажи братові Микиті, що як писатиме до мене, то нехай пише по-нашому, бо як ні, то й читати не буду...” Тоді я зрозумів, що Тарас бажає мінятися хоч зрідка рідним словом; з того часу я раз у раз писав до нього по-нашому.

...Заслання і солдатчина за Арапом не загрубили, не зачерствили ніжного, доброго, м’якого й люблячого серця Тараса... Тарас любив жити *сем’янином*; бачачи мое життя, він не раз говорив: “Чи сподобить-то мене Господь завести своє кишло, хатину, жіночку і діточок?” Часто ми розмовляли про це діло, і завжди Тарас просив моєї ради і помочі знайти йому місце для оселі і “дівчину”, але дівчина щоб була доконче українка, проста, не панського роду, сирота і *найничка*. От і стали ми з ним декуди їздити і шукати йому задля кишла такого місця, “щоб Дніпро був під самим порогом” [67, с. 27, 28, 32].

На жаль, ми мало знаємо про драматичні події в житті всієї родини Варфоломея Шевченка. Це людина, яка поклала життя для того, щоб Чернеча гора стала духовним знаком усієї України. Викупивши за свої гроші землю з могилою Т. Шевченка, він у заповіті безкоштовно передав її місту Каневу, а своїм рідним заповідав над усе про неї дбати.

Письменник Григорій Гусейнов в інтерв'ю Світлані Короненко зазначив, що “Варфоломій Григорович був нерозлучний з невеликою скринькою, у якій зберігав листи Кобзаря. Скринька пройшла багато випробувань, якось потрапила навіть у пожежу, але це ніби неопалима купина чи фенікс – вона не загинула. І тільки в радянські часи в скромне київське житло нащадків Варфоломія Шевченка прийшли енкавесівці – ѹнікальні документи відтоді зникли. Сумна історія поховання родича поета. Варфоломій Григорович доживав у своєї доњки в селі Буряківці біля Чорнобиля. Там помер і був похований у кінці першого десятиліття двадцятого століття. Могилу доглядали родичі, оскільки глибоко поважали поета ѹї розуміли значення цієї людини в історії не тільки сім'ї, а ѹсієї України. Однак у квітні 1986 року вибухнув Чорнобиль, село разом зі цвинтарем зникло, а нині там гіантське кладовище забрудненої радіацією техніки” [23].

У листі до Варфоломея Шевченка від 22 серпня 1860 р. Тарас Шевченко, характеризуючи Ликерю, з якою так і не одружився, підкresлював, що вона “крепачка, сирота, така сама наймичка, як і Харита, тілько [...] письменна і по-московському не говорить. Вона землячка наша із-під Ніжина” [68, с. 264]. На засланні Т. Шевченко радів кожній звістці рідним словом. У листі до С. Сераковського від

6 квітня 1855 р. він писав: “Мой милый, мой добрый Zyhmonte! Благодарю тебя за твоё ласковое, сердечное украинское слово, тысячу раз благодарю тебя. Рад бы я отвечать тем же сердцу милым словом, но я так запуган, что боюсь родного милого звука. Особенно в настоящее время я едва и как-нибудь могу выражаться. О моем настоящем горе сообщаю я А. П[лещееву], и ты у него прочитаешь эти гнусные подробности” [68, с. 113].

Високо оцінив Т. Шевченко книгу П. Куліша “Записки о Южной Руси”. 22 квітня 1857 р. він написав Я. Г. Кухаренкові: “Прислав мені із Пітера курінний Панько Куліш книгу своєї роботи, названу “Записки о Южной Руси”, писану нашим язиком. Не знаю, чи дійшла до Чорноморії ся дуже розумна і щира книга. Якщо не дійшла, то випиши, не будеш каяться. Такої доброї книги на нашему языку ще не було дрюковано. Тут живо вилитий і кобзар, і гетьман, і запорожець, і гайдамака, і вся старожитна наша Україна як на лодоні показана. Куліш тут свого нічого не ддав, а тільки записав те, що чув од сліпих кобзарів, а тим самим і книга його вийшла книга добра, щира і розумна. Послав би тобі, друже мій єдиний, свій екземпляр, але я ще сам добре не начитався, мене, спасибі, люде добрі книгами не забивають. Нема, нема, та й пришло хто-небудь. А журнала уже десятий рік і в очі ні одного не бачив і не знаю, що там і діється в тій новій, чи современній, літературі. Сам не написав нічого, бо мені було заказано писати. А тепер уже і Бог його святий знає, чи й напишу що-небудь путне. Я ще не дуже зостарівся, та знівечився, друже мій єдиний. А може, дастъ Господъ милосердній, ще одпочину та на старість попробую писать прозу. О віршах уже нічого й думатъ” [68, с. 154].

“Христос воскресе!

На самий Великдень приплила з Гур’єва до нас почта і привезла мені письмо твоє і 16 руб. грошей. Спасибі тобі, друже мій незнаемий! Подякуй і поцілуй твоїх товаришів і земляків моїх щиріх, спасибі їм, що не забувають безталанного старого кобзаря. Нехай не забуде їх Господь милосердий своєю доброю долею, – писав Т. Шевченко 22 квітня 1857 р. до А. М. Маркевича. – Спасибі вам, молодії брати мої, і за книги. Спасибі йому, тому Николаю М., а Куліша, як побачиш, то поцілуй його за мене і скажи йому, що такої книги, як “Записки о Южной Руси”, я ще зроду не читав. Та й не було ще такого добра в руській літературі. Спасибі йому, він мене неначе на крилах переніс в нашу Україну і посадив меж стариими сліпими товаришами-кобзарями. Живо і просто вилита старечча мова. А може воно тим і живо, що просто. І як не буде він продолжать своїх “Записок”, то його Бог святий покарає. Так і скажи йому, друже мій, як його побачиш” [68, с. 157–158].

Саша! Саша!
ты мне
мог помочь!

т. Чебакко

РОЗВІНЧУВАННЯ РОСІЙСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ МІФІВ

Листи Тараса Шевченка, спогади про нього і, безперечно, твори концентрують найголовнішу сутність ролі Кобзаря-Пророка для формування національної ідентичності українців, розвіювання російських історичних міфів. Їх, до речі, інтенсивно нав'язують і у наш час. До найбільш поширених міфів професор російської історії Гарвардського університету Едуард Кінан зараховує такі:

“— Московська держава, серцевина і шаблон для наступних Російської і радянської імперій, виникла навколо Москви у XIV ст. як основний і прямий спадкоємець політичної та національної спадщини Київської держави.

— Саме усвідомлення цієї спадкоємності й мотив відтворення колишньої київської єдності спричинили першу московську експансію на сусідні руські князівства, відому як “збирання руських земель”.

— Московські князі виступали провідниками всієї російської нації (під якою більшість росіян, якщо не роблять окремого застереження, розуміють також українців і білорусів), що великою мірою було обумовлено їхньою визначальною роллю у національно-визвольній боротьбі проти татарського панування (традиційно званого “татарським ігом”).

– У цій і подальшій боротьбі московські князі політично вигравали від тісної співпраці з верхівкою національної православної церкви, яка була вірним носієм і охоронцем візантійської культурної традиції – церковної та політичної.

– Зокрема, саме Церква пропагувала ідею Росії як третього Риму, згідно з якою після занепаду Риму та Константинополя Москва успадкувала всесвітньо-історичну відповідальність християнського царства.

– Саме поєднання ідеї антитатарського хрестового походу з почуттям християнської доленосності місії надихало перше велике московське завоювання неруських територій – Казані та Астрахані – в середині XVI ст.

– Пізніше завоювання Білорусі й приєднання України були виразом туги за втраченою єдністю київських часів, але цю експансію надихала також релігійна занепокоєність православного населення цих земель” [19, с. 18].

Переважна більшість цих міфів стали міфами світової русистики, не залишивши жодного місця для української історії. Це спричинило деформацію української історіографії, ерозію історичної пам'яті. Загальованість суспільно-політичного поступу України після прийняття Переяславської угоди, яка завдала глибоких ран народному організму, відчувається і сьогодні. Культурно-політична діяльність національно орієнтованих істориків, письменників розвивалася під психотравмуючим тиском московського імперського цензурного нагляду і карально-репресивного меча. Утихи імперською адміністрацією усіх виявів українства, пильна увага Польщі, Німеччини, Туреччини та Австрії до найменших теоретичних побудувань науковців та практичних

дій політично чи соціально ангажованих угруповань української інтелігенції спонукали до особливої обережності та продумування всіх можливих наслідків національно-культурного активізму.

Інтерпретація вітчизняної минувшини Т. Шевченком та іншими дослідниками української супільното-політичної думки відбувалася у складному й неоднозначному політичному контексті. Відшукуючи історичні корені свого народу, Т. Шевченко, власне, прагнув знайти національну ідентичність. “Знайшовши її (ідентичність. – В. Л.) в славному і водночас катастрофічному минулому, він вбачає в історії континуум, де те, що діялось колись, накладає відбиток на сьогодення, в якому зійшли нанівець усі здобутки звитяжних предків. Поет ставить читачів перед дзеркалом історії, десакралізованої, деміфологізованої, страхітливої своїми нереалізованими можливостями” [31, с. 305].

Незважаючи на велику місію, що її виконала Україна з огляду на захист Європи від навали Золотої Орди, оборону християнської цивілізації від мусульманської релігійної та військової агресії, попри багату матеріальну й духовну культуру, український народ опинився за межами європейської політичної спільноти.

Одним з перших науковців, який поставив собі за мету здійснити порівняльний аналіз шляхів утворення держав Європи та Росії, був Трохим Зіньківський. Осмислення наслідків Переяславської угоди 1654 р. Трохимом Зіньківським привело його до висновку про те, що “одні народи Росія приєднувала військовою силою, а інші – на правових підставах. Напівзатська, абсолютистська та релігійно нетолерантна, з деспотичним суспільним устроєм Російська держава

не терпіла в якій-небудь своїй частині “людсько-європейського ладу, і се велетенське тіло в половині XIX ст. було, справді, без руху” [14, с. 7].

Домовинний спокій в Російській імперії Т. Шевченко так характеризує:

У нас же й світа, як на те –
Одна Сибір неісходима,
А тюром! а люду!.. Що й лічить!
Од молдованина до фінна
На всіх язиках все мовчить,
Бо благоденствує!

Під впливом поезії Т. Шевченка Т. Зіньківський доходить висновку, який надто актуальним є сьогодні: історичний “неспокутуємий” гріх і “злочинство” еліти в Україні полягає в тому, що вона дбала про інтереси “отечства чужого”, зрікалася своєї Батьківщини, “паскудила славу свого народу”. “Щоб бути дітьми, гідними пам’яті батька Тараса, нам треба пильно і багацько працювати попереду над самим собою – щоб відшукати загублені моральні зв’язки наші з нашим народом – випрацюємо їх – тоді знатимемо, що нам робити і куди йти” [15, с. 78].

НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДСТУПНИЦТВО

Для набуття національної свідомості, на засадах якої розв'язуються соціальні проблеми, треба як колись, так і тепер дізнаватись про те, “чия правда, чия кривда і чи є ми діти”, необхідно знати свою правдиву історію, яку, до речі, і нині різні перекинчики, манкурти намагаються вбрати в рамки історії ВКП(б). Тарас Шевченко закликає:

Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Тую славу. Та читайте
Од слова до слова,
Не мінайте ані титли,
Ніже тії коми,
Все розберіть... та й спитайте
Тойді себе: що ми?..
Чиї сини? яких батьків?
Ким? за що закуті?..

Професор Національного університету “Києво-Могилянська академія” Володимир Панченко підкреслює, що одним із центральних у поезії Тараса Шевченка є мотив національного відступництва. Хто вони, оті мертві, живі і ненароджені земляки, до яких звертається поет і яким адресовано стільки його саркастичних слів?

Відповідь очевидна: “свое” панство, українці-перевертні, “інтелектуали” XIX ст., чий потенціал реалізується на користь чужого, а не свого. Йдеться про тих, хто мав би бути національною елітою України. Спрямовані в їхній бік Шевченкові ереміїади містять болючі докори, що межують із прокляттями.

Кайданами міняються,
Правдою торгують.
І Господа зневажають,
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Оруть лихо,
Лихом засівають.
А що вродить? побачите,
Які будуть жнива!

Коли читаєш ці слова Т. Шевченка, в голові миттєво виринають прізвища багатьох сучасних представників квазіеліти, ураженої вірусом національного відступництва. До них належать також 148 народних депутатів України, які написали звернення до голови Сейму польського парламенту із закликом негативно оцінити дії Української Повстанчої Армії та українських націоналістів. Трагічні події 1943 р. для українців і поляків польський Сейм оцінив однобоко, назвавши Волинську криваву бойню “етнічною чисткою” з ознаками геноциду стосовно поляків.

Перший Президент сучасної України, голова громадянського комітету “Примирення між народами” Леонід Кравчук сказав, що “заява 148 українських депутатів – антигромадянський, антінаціональний крок, що може бути прирівняний до національної зради”.

“Ви, 148 парламентарів, не знаєте, що геноцид може здійснювати держава, і тільки вона, а УПА не була державою? Між вами, як видно, немає жодного, знайомого з міжнародним правом.

Закликаючи голову польського Сейму безпідставно звинувачувати УПА в геноциді поляків, ви надаєте іноземній державі допомогу в проведенні підривної діяльності проти України, тобто коїте злочин, що його Кримінальний кодекс України (ст. 111) кваліфікує як зраду і карає позбавленням волі на 10–15 років, – такий висновок Героя України Левка Лук'яненка. – Ви – зрадники! І члени Партії регіонів та Комуністичної партії викрили перед усім українським народом антиукраїнську суть своїх партій.

Проти вас, підписантів, Генеральна прокуратура зобов’язана порушити кримінальну справу, а Президент України з огляду на дискредитацію парламенту майже третиною його складу задля збереження честі української нації має розпустити Верховну Раду й призначити вибори нового її складу.

Не можна жити без національної честі й людської совісті!” [35].

Якби ви вчились так, як треба,
То й мудрость би була своя.
А то залізете на небо:
“І ми не ми, і я не я,
І все те бачив, і все знаю,
Нема ні пекла, ані раю.
Немає й Бога, тілько я!
Та куций німець узловатий,
А більш нікого!..” – “Добре, брате,
Що ж ти такеє?”:
“Нехай скаже
Німець. Ми не знаєм”.
Отак-то ви навчаєтесь
У чужому kraю!
Німець скаже: “Ви моголи”.
“Моголи! моголи!”
Золотого Тамерлана

Онучата голі.
Німець скаже: “Ви слав’яне”.
“Слав’яне! слав’яне!”
Славних прадідів великих
Правнуки погані!

І за часів Т. Шевченка, і нині квазіеліта в Україні, безлика. Насамперед тому, що досі не вироблено чіткої україноцентристської ідеології та політики утвердження української України, національного, гуманітарного та інформаційного середовища. Чому? Може, хтось із читачів зі мною не погодиться, але не можна приховати того, що значна частина нинішньої так званої еліти існує в просторі російської культури, мислить її образами і поняттями, українське для них, у кращому разі, етнографічний антураж, місцева оригінальність. Але це ще не найгірші представники так званої еліти України. Чимало є таких, в тому числі й журналістів, що й на етнографічному рівні не сприймають українського. Тілом і матеріальними інтересами “елітарії” перебувають в Україні, а душою, розумом, духовними інтересами – в Росії. На таких спирається московська імперсько-шовіністична політика стосовно України.

Називаю управлінсько-політичну еліту так званою, бо справжня еліта, як наголошує харківський професор І. Л. Михайлин, “відзначається тим, що вона ні кому не служить, крім свого народу та істини. Еліта – це совість нації, це – національні інтелектуали, які репрезентують Україну перед світом”. Тож хіба можна зараховувати до української національної еліти Януковича, Азарова, Симоненка, Ківалова, Колесніченка, Кернеса, Добкіна, Чечетова та багатьох інших бобкіних з партії регіоналів і комуністів?

Зізнаюся, мені важко відшукати потрібні слова для характеристики рабської психології депутата Верховної Ради України з “Партії регіонів” Григорія Смітюха, який на мітингу під назвою “Збережемо Україну” 14 грудня 2013 р. спонукав присутніх з подякою скандувати “Путін!”, “Путін!”, “Путін!”. До речі, більшість учасників мітингу “Партія регіонів” та їхні васали-урядовці змусили приїхати до Києва з Криму, Донбасу та Півдня України, щоби підтримувати антиукраїнську, промосковську політику владних структур. Кожному “підтримувачу” аморальної, кримінальної влади виплачували криваві срібняки (по 200–300 гривень). Адже не без відома перших владних осіб держави “правозахисники” жорстоко побили і розігнали юнаків і дівчат з майдану Незалежності о 4-й годині вдосвіта 30 листопада 2013 р., які мирно вимагали від Президента підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Після цієї трагічної події Прем’єр-міністр М. Азаров безпardonно заявляв закордонним дипломатам, мовляв, на майдані були лише підготовлені провокатори. Насправді серед молодих українських патріотів були також студенти факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка.

1 грудня 2013 р. беркутівці у відповідь на цілеспрямовані провокації, організовані зовнішніми (московськими) та внутрішніми україненависниками, влаштували криваве побоїще мирних мітингувальників на вул. Банковій. Громадяни України назвали дні приниження української національної гідності “кривавою суботою” і “кривавою неділею”. Солдати “Беркута” і міліціонери також пролили кров українських патріотів вночі 11 грудня 2013 р. під час штурму майдану Незалежності. Це була – “чорна середа”.

Після протиправного, цинічного, без дотримання регламенту прийняття Верховною Радою України і підписання Президентом В. Януковичем “дикторських законів”, які суттєво обмежували права і свободи людей, відбулися масові протести громадян в обласних центрах України, на вул. Грушевського і майдані Незалежності м. Києва проти чорної владної кліки. Беркутівці та міліціонери цілеспрямовано стріляли у мітингувальників, жорстоко били, катували, що привело до загибелі українських патріотів. Тільки за те, що працівники ЗМІ намагаються розповісти Правду про причини конфлікту, конфронтації, протистояння між національно свідомою українською громадськістю і корумпованою, кримінальною владою, 136 з них за період з 30 листопада 2013 р. по 29 січня 2014 р. постраждали (“правоохоронці” їх побили, понівечили, покалічили). Поранили також понад 20 медичних працівників.

Жодним словом не згадуючи про жорстокі противправні дії беркутівців, міліціонерів і різних провокаторів-тітушок та антиукраїнську політику і практику владних структур в Україні, депутати Верховної Ради України Олена Бондаренко, Ганна Герман, Вадим Колесніченко, Олександр Кузьмук, Володимир Олійник, Олег Царьов, Михайло Чечетов, Нестор Шуфрич та інші особи, що виступали на Європейській площі перед звезеними до Києва громадянами України (кожний по-своєму) паплюжили національну і моральну гідність учасників Євромайдану (розпочався Євромайдан 21 листопада 2013 р.), керівників-опозиціонерів Віталія Кличка, Олега Тягнибока, Арсенія Яценюка.

Мабуть, нікого не можуть здивувати думки авторитетних українських політологів, що Кремль укотре провів спецоперацію проти України і що хтось у Росії,

а може, і в Україні, отримає зірочки Героя Росії. “Знесення Євромайдану з нарочитою жорстокістю і свавіллям “на очах” у телекамер було пов’язане саме з прагненням продемонструвати, що виборчий штаб міністра МВС Віталія Захарченка і секретаря РНБО Андрія Клюєва вміє виконувати зобов’язання перед Росією, – наголошує московський письменник, есейїст і кінокритик А. Р. Бессмертний-Анзіміров. – Путін пов’язав Януковича кров’ю. Бо Путін – “державник”. А російський державник (у перекладі на літературну російську мову – людина з агресивною імперіалістичною і тоталітарною свідомістю) страх як не любить повернати награбоване. Особливо коли це вам не дощовиті балтійські землі, а величезна Україна з її природними багатствами і виходом до Чорного моря. Тому відповідь Москви на Майдан однозначна: Україна – наша корова і, окрім нас, ніхто її доїти не буде. Зокрема й самі українці” [3]. Саме тому територія України “прострілюється” зі сходу на захід і з півночі на південь телеканалами Російської Федерації: 1-й російський Національний, РТР, НТВ, RTVI, ТВЦ, РЕН-TV, ТНТ тощо. Вони наполегливо і послідовно формують у свідомості мільйонів українських телеглядачів російську візію політичних подій у Росії та Україні, а головне – нав’язують свою думку про Українську державу, про українську історію і культуру. Філософи Сергій Грабовський та Ігор Лосев справедливо наголошують, що сьогодні мільйони українських мізків є дистанційно керованими з-за кордону. Відповідальність за це несуть усі режими в незалежній Україні, бо жоден не робив активних спроб зменшити цю всебічну інформаційну залежність України, розмивання власне української ідентичності.

“Криза ідентичності, асимільованість, втікання від свого національного “Я” і запобігання перед чу-

жинцями неминуче призводять до моральних хвороб, що починаються із втрати елементарної гідності, – наголошує Володимир Панченко. – Запитання “хто ви?” – фатальне для малоросійської свідомості. Відповіді на нього немає – все залежить від того, що скаже німець (німець у Т. Шевченка – не обов’язково власне німець; це слово він уживає в ширшому значенні, як маркер чужості, чужинності). Може, могли. Може, слов’яни. Одне слово – *ніхто*” [44].

Оце, за висловом В. Панченка, “*ніхто*”, сповідуючи постмодернізм, який в Україні набув нині провінційно-розбурханого вигляду та вилився у поверховість, примітивність і розхристаність світогляду, намагається зруйнувати справжній образ Т. Шевченка. Наклепницькі книжки, статті, публічні випади спрямовані на те, щоб завадити українцям віднаходити ключ для розуміння самих себе й усвідомлення себе у правдивій історії.

Філософ Петро Кралюк слушно зазначає, що “у радянській літературі любили акцентувати увагу на тому, що Шевченка викупили з кріпацької неволі “російські прогресивні діячі”. Воно ніби й так. Хоч, насправді, ініціював викуп українець Іван Сошенко. Намалював портрета Василя Жуковського, за який вдалося дістати необхідну суму для викупу. До речі, Карл Брюллов був нащадком французьких гугенотів. Домовлявся з паном Енгельгардтом про викуп Олексій Венеціанов – син ніжинського грека та українки. Звісно, був серед людей, які викупили Шевченка, й росіянин Василь Жуковський – поет-романтик, людина, наближена до самого самодержця. Але, крім Жуковського, збиранням грошей для викупу займався Михайло Вільгорський – зрусифікований нащадок давнього українського роду з Волині. Тобто

це був такий собі культурний “інтернаціонал” тодішнього Петербурга” [25].

Петербург постав на кістках українців. Про це Шевченко знову писав про це з великою гіркотою та болем, ніби передаючи голосіння померлих душ козаків, які загинули, будуючи “місто над Невою”:

І ми сковані з тобою,
Людоїде, змію!
На страшному на судищі
Ми Бога закриєм
Од очей твоїх неситих.
Ти нас з України
Загнав, голих і голодних.
У сніг на чужину
Та й порізав; а з шкур наших
Собі багряницю
Пошив жилами твердими
І заклав столицю
В новій рясі. Подивися:
Церкви та палати!
Веселися, лютий кате,
Проклятий, проклятий!

Йдучи у фарватері цинічних висловів В. Бєлінського про Т. Шевченка (гріх їх повторювати), деякі сучасні “шевченкознавці” безпardonно паплюжать Т. Шевченка. Треба не лінуватися, а сумлінно прочитати твори Кобзаря, усі спогади Шевченкових сучасників, “не минаючи ані титли, ніже тії коми”, і постане Т. Шевченко – Людина, Особистість, Християнин, Неповторність, Слава, Честь, Велич української нації.

Лонг горло, ярмо, длань,
Мот ти діди високогорі.
Дуби з Геміландинами сидять
У дру гребел, беруть в руки,
Смаковиту під кригою в кеві
І ополонка — бору брагіт.

Т. Шевченко

ПРАВДИВЕ СЛОВО ПОЦІНОВУВАЧІВ ШЕВЧЕНКА

Лікар А. О. Козачковський згадував, що “дехто несправедливо вбачав у Шевченкові тільки ненависть до осіб вищих верств суспільства; в кожній людині, незважаючи на стан і суспільне становище, він поважав, насамперед, гідність, в усіх верствах суспільства у нього було багато цінителів його таланту і друзів. Він щиро був відданий, наприклад, сімейству Рєпніних, яке радо його приймало... Описана ним самим у щоденнику несподівана зустріч його в Москві з синами колишнього його володаря є найпереконливішим спростуванням несправедливого докору Шевченкові в озлобленості...” [20, с. 78].

“Мене обурюють розповіді про безчинства Шевченка у нетверезому стані. Я був знайомий із ним у кращі роки його життя, коли він був здоровий і дужий, але я жодного разу не бачив його п’яним до неподобства, – наголошував Ф. М. Лазаревський. – Випивав він, щоправда, іноді чимало, але кожна зайва чарка робила його лише більш невимушеним і натхненим, додавала більше задушевності і надзвичайної симпатичності. Душа його завжди знала міру” [30, с. 181].

Російський журналіст О. І. Матов записав спогади про Т. Шевченка сестер Лаврентьевих.

“— Це була справді благородна людина! — казала вона (Лаврент'єва. — В. Л.) з якимось старечим благоговінням.

— Кажуть, він добряче тут випивав?

— Ні, не можу сказати! Жодного разу того не бачила... Може, й випивав, тільки я не знала; та, чого грішити, і від інших родичів моїх не чула.

Друга Лаврент'єва тільки підтвердила сказане сестрою:

— Багато, либонь, про нього тут плескали, та хіба можна повірити? Казали, що він і фармазон, і п'яниця, і чого тільки не балакали! Але треба вам сказати, що всі ті чутки йшли від заздрошців. На той час моєму хлопчикові було років сім, так от Тарас Григорович і навчав його грамоти. Зрозуміло, навчав безплатно. Які були наші достатки?! Ну, от інших і завидки брали... А Бог його знає, може, й справді був не від того, щоб перехилити чарочку; тільки ні — не бачили ми... Прийде, було, навчати, — похмурий такий, мовчазний, вовкуватий... Ми й не встрявали. Звісно, такій людині — хіба в нас жити? Що в нас тут було?! Сама страмота...

— А чи довго він навчав вашого сина?

— Як вам сказати... Мабуть, більше року. Добре небіжчик, царство йому небесне, вчив! Жодного ліхого слова не скаже, було, на заняттях: все жартом та ласкою, — тільки попервах нібито сердитий... А все ж, як зазирнеш до них, було, соромився нас трохи (стара всміхнулась). Адже незвиклий він був до нашого брата-мужика!..

— Як то незвиклий? Та він же й сам із мужиків.

— Що ви, Господь із вами! Він був благородна людина, — захвилювалася Лаврент'єва. — Високої освіти людина! Нічого поганого ми за ним не помічали...” [38, с. 191–192].

А. О. Ускова – дружина коменданта Новопетровського укріплення І. О. Ускова – так словесно змалювала портрет Т. Шевченка: “Шевченко не був світською людиною – він не міг одразу привернути вашу увагу. На зрист був середній, кремезний, трохи вайлуватий, навіть незgrabний. Обличчя відкрите, добродушне, високе чоло з великою лисиною, що надавало йому солідного вигляду; рухи неквапливі, голос приємний, говорив чудово, плавно, особливо добре читав угоролос. Бувало, довгими зимовими вечорами він принесе журнал і вибере, що йому до смаку, й починає читати; якщо ж твір йому особливо подобається, то він одкладе книжку, підведеться, ходить, розмірковує, потім знову візьметься за неї; а вірші, які йому дуже подобались, він завчав напам’ять і днів по три декламував.

...Близьче познайомившись із ним, я знайшла в ньому чесну, правдиву, моральну людину. ...Шевченко був дуже розвиненою людиною, з чудовою пам’яттю, тому теми для розмов під час прогулянок були найрізноманітніші; вони виникали у зв’язку з кожним предметом чи явищем, що чимось привертали увагу під час прогулянки. Завдяки цьому розмови з ним завжди були далекі від місцевих пліток і давали велике задоволення” [55, с. 236, 239].

“Взагалі Тарас Григорович, живучи у кріпості, дуже бідував, йому бракувало передусім грошей, потім книжок, яких не можна було дістати й за гроші. Невеличку коменданцьку бібліотеку він прочитав; спільної офіцерської бібліотеки не було. Читав він тільки те, що присилали йому знайомі з Оренбурга, а це траплялося не часто.

Ніколи Шевченко жодним словом не поскаржився на своє становище, ніколи я не бачив його сумним і пригніченим. Він був фізично здоровий,

рум'яний, погляд у нього був завжди ясний і відкритий. Щоправда, в ньому постійно жила якась дума, але дума ця була тиха і, так би мовити, живила й підтримувала його дух. Іноді можна було подумати, що він слухає спів сфер: так заносила його звична і світла дума в галузь, тільки йому відому і приступну. Слід гадати, що в ньому проходила поетична течія, яка служила йому щитом проти ударів гіркої дійсності, – підкresлював хорунжий (згодом – військовий старшина) Уральського козачого війська М. Ф. Савичев. – Побачився я з Шевченком у Москві, взимку 1858 року, в академіка А. М. Мокрицького. Тарас Григорович був невпізнаний, і я, тільки придивившись, упізнав його. Жовто-зелений, у зморшках, худий..." [47, с. 263, 264].

К. Ф. Юнге (Толстая) – російська художниця, дочка віце-президента Академії мистецтв Ф. Толстого – так характеризувала Т. Шевченка: "Шевченко був дуже запальним у суперечках, але запальність його була не злобна чи зарозуміла, а тільки палка і якась мила, як усе в ньому. Він був дуже ласкавий, м'який і наївно довірливий у ставленні до людей; він в усіх знаходив щось хороше і захоплювався людьми, які часто не варті були того. А сам він був якийсь чарівний, усі любили його, не виключаючи навіть і слуг.

Ніхто не був такий чутливий до краси природи, як Шевченко. Іноді він несподівано приходив після обіду. "Серденько мое, беріть олівець, ходімо скоріше!" – "Куди це, дозвольте довідатись?" – "Та я тут дерево знайшов, та ще яке дерево!" – "Господи, де ж це таке диво?" – "Недалеко, на Середньому проспекті. Та ходімо ж!" I ми, стоячи, замальовували в альбом дерево на Середньому проспекті, а потім ішли й на набережну, милувалися заходом сонця, переливами тонів, і не

знаю, хто більше захоплювався – чотирнадцятирічна дівчинка чи він, який зберіг у своїй багатостраждальниці душі стільки дитячої безпосередності. Незабутніми залишається для мене наші поїздки у світлі північні ночі на тоню, на узбережжя. Тут і пили, і співали, та якби Шевченко дозволив собі якусь надмірність чи непристойність, то це, безперечно, обурювало б і мене, і мою матір, тому що тоді були інші погляди на виховання дівчини. Протягом двох років, коли я бачилася з Шевченком, за поодинокими випадками, щодня – я жодного разу не бачила його в нетверезому стані, не чула від нього жодного непристойного слова і не помічала, щоб він у поведінці чимось відрізнявся від інших добре вихованих людей...

Одна хмара була на небосхилі Кобзаря: його тягло на дорогу йому Україну! Як часто говорив він мені про свою милу батьківщину, говорив так багато, так хороше! Він змальовував і степи з їхніми самотніми могилами, і хутірці, що потопали в черешневих садах, і старі верби, що схилялися над тихим Дніпром, і легкі довбанки, що ковзають по його поверхні, і київські кручині, і золотоглаві монастири: “От би де нам пожити з вами, от де померти б!” I, слухаючи захоплену, поетичну мову, я полюбила незнайомий мені край.

...Не дaeться, видно, особистe щастя людям, покликаним служити людству. Не далося воно й нашему Тарасу Григоровичу, зате пам'ять про нього лишилася жива і світла в душах його друзів і шанувальників і, як живий, постане його чудовий образ перед кожним, хто коли-небудь прочитає його жагучі й ніжні, сповнені любові творіння, що так яскраво змальовують його особистість” [69, с. 281, 282, 283].

Лака її доля!

Не вернеться сногісань,
Не вернеться волхв,
Не вернеться запорожець,
Не встануть гайдамаки,
Не покриють Україну
Червоні нутряки.

М. Шевченко

СЕРЦЕВИНА РОЗВИТКУ І УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО “Я”

Морально-психологічне, духовно-національне сприйняття творчості Т. Шевченка його сучасниками і нинішнім поколінням українців ґрунтуються на принципах Універсальної Правди про національне “Я”, сповідником якої був Кобзар-Пророк. “Пророк – то не віщун, а той, кому дано бачити і говорити про закрите для інших, голосити велику правду. На правах чоловіка Божого” [49], – наголошує Євген Сверстюк. Роздумуючи над долею Т. Шевченка, Є. Сверстюк порівняв її з долею євангельського світильника, якого не ховають під стіл, а ставлять на підсвічник, щоби він світив усім і щоб далеко було видно...

Якими відблисками світло Шевченкового поетичного і публіцистичного Слова сяє у серцях і душах студентів II курсу факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, дізнаємося з їхніх роздумів на тему “Тарас Шевченко у моєму житті”. Цю письмову роботу вони підготували, опановуючи дисципліну “Психологія мас-медіа”, лекційний курс якої читає автор монографії. Подаємо уривки з окремих студентських праць.

Олена Басараб: У моїй домашній бібліотеці “Кобзар” стоїть після “Біблії”. Ще коли не дотягала до найвищої поліці, я багато чула про Шевченка від тата, він закликав прочитати “Кобзар”, неначе це був мій обов’язок.

“Наш Кобзар”, – саме так розпочала урок вчителька, на якому ми вперше зрозуміли, що насправді ніяким кобзарем Шевченко не був, а був він поетом. Пам’ятаю, як натхненно про нього говорила вчителька.

Скільки б разів я не перечитувала вже відомі мені твори – перший вірш Шевченка, який я вивчила ще в дитинстві, закарбувався в пам’яті й здається ніколи не покине її.

*Село! I серце одпочине.
Село на нашій Україні –
неначе писанка, село.
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво. А кругом
Широколистій тополі,
А там і ліс, і ліс, і поле,
і сині гори за Дніпром.
Сам Бог витає над селом.*

Т. Шевченка завжди позиціонують як борця і Пророка. Все своє життя він плекав любов до України, до того маленького раю в собі та в інших. Його грізні, емоційні, пророчі слова лунали, як гімн свободі й відвазі. Шевченко окрилив Україну та її слово.

Тарас Шевченко – це та постать, з якою асоціюють Україну. Тобто його життя – це історія нашої країни. Якщо світ майже нічого не знає про багатьох

талановитих українських літературних творців, то про Шевченка бодай одним вухом та чула більшість. Проте чи можемо ми на сучасному етапі вберегти Шевченка від заздрісників, які намагаються зруйнувати образ світочика української літератури?

Для кожного з нас Шевченко може мати різний образ. Титан української літератури, Пророк, Кобзар, Мученик чи просто портрет на стіні. Місце Шевченка в житті українців залежить від нашого самовизначення. Шануючи пам'ять про Кобзаря, ми робимо крок вперед до об'єднання всього українського народу.

Я ніколи не припиню вважати, що для мене, як і для більшості українців, Шевченко – це символ віри. Тарас Шевченко довів, що українське слово – не наріччя чи діалект, яким означають нашу мову. Це ціла історія розвитку зі своїми геніями, перешкодами, боротьбою.

Ту силу, яка звучить у його словах, неможливо знищити, вона вічна.

Вікторія Ганущак: У кожному творі Т. Шевченка відчуvalася його душа, його наука. І як би це банально не звучало, але саме Тарасова поетична спадщина поклала початок моєму патріотизму. Ні “Любіть Україну”, ні “Україна – рідний край” – не довели мене до того почуття, котре я відчувала, читаючи “Розрита могила” або ж “Садок вишневий коло хати”. Ці почуття дали мені змогу побачити красу Батьківщини і несправедливо сплюндроване Московією життя нашої нації.

Ні для кого не таємниця, що мільйони українців виїжджають з Батьківщини в пошуках кращої долі. Прикро усвідомлювати той факт, що Шевченко описував ситуацію в період кріпацтва. А зараз ми

НЕЗАЛЕЖНІ! І ми далі продовжуємо бути кріпаками! Жаль, але ми самі винні, бо дозволяємо “перевертням” працювати в державних установах, здобувати собі депутатські мандати та експлуатувати нас.

З особливою точністю Шевченко розповідає про теперішні стосунки Віктора Януковича та Володимира Путіна:

*I могили мої милі
Москаль розриває...
Нехай рие, розкопує,
Не своє шукає,*

*A тим часом перевертні
Нехай підростають
Та поможуть москалеві
Господарювати*

*Та з матері полатану
Сорочку знімати.
Помагайте, недолюдки,
Матір катувати.*

Тарас Григорович не тільки зумів охарактеризувати тодішню ситуацію, а й передбачив теперішню. Зробив це для того, щоб ми не продовжували коритися. Він наголошував, що, борючись єдино, ми зможемо подолати безлад у владі і в своєму житті. А це – найголовніша, найсвятіша мета всієї української нації. Документально ми отримали свободу, таку жадану незалежність. А реально – ми засіли в суспільстві XIX-го століття.

Не дивуйтесь, хочеться бути таким, як Тарас... Таким незламним патріотом, таким незалежним від

політичної ситуації громадянином України. Я йтиму до нього, до його науки, бо знаю, що: “*Мудрого – не одурити, чесного – не купити, мужнього – не зламати*”.

Галина Дашкевич: Вечір. За вікном гуляє вітер, а на столі миготить вогник від свічки. Своїм світлом він заливає невеличку кімнату, в якій зібралася вся сім'я. Бабця зручно вмостилася у м'якому кріслі-гойдалці, мама з Марічкою, старшою донею, вкрилася теплим покривалом і присіла на старенький диван, а я, мов маленький горобчик, який ще не вилетів із сімейного гніздечка, сиділа на колінах у тата й горнулася до нього під крило. Однією рукою він міцно мене обняв, а іншою перегортав сторінки на перший погляд нічим непримітної книги, з пожовкими листками й протертою палітуркою. Раптом тато припинив гортати аркуші й тихим, спокійним голосом зачитав: “Мені тринадцятий минало, /Я пас ягнята за селом...”.

Вечірні читання при свічці (тоді часто відключали світло, хоча я, мала, не розуміла чому) стали постійним явищем у нашій сім'ї. Саме завдяки таким “сеансам” я відкривала для себе найбільшого світоточа українського народу Тараса Григоровича Шевченка. Тоді я полюбила Шевченка за його щирість. У кожному вірші, який читав мені тато, знаходила щось рідне й тепле серцю. Зрештою, більшість творів Шевченка були тоді для мене цікавими казками, я слухала й боялася поворухнутися, щоб не прогавити з них жодного слова.

...Далі була школа...Не лукавитиму й скажу чесно: у школі про Шевченка говорили як про ідеал, істинного Пророка, який прийшов на землю, щоб врятувати український народ від неволі. Він поклав

на жертвник цієї мети життя, хоча міг своїм талантом підкорити світ.

У шкільні роки Шевченко був для мене ідеалом, світочом, якому рівних немає у світі. Вже тоді він став моїм улюбленим українським літератором, його вірші я цінувала й знала добрий десяток.

У мене з Шевченком в той час були особливі стосунки, бо я бачила в його творчості не лише біль від того, що страждає Україна, не лише сповідь сироти під тином, а й знаходила багато веселого, що, власне, й найбільш притаманне українцям (без вміння веселитися й сміятися, попри сльози на щоках, ми б не пережили стільки горя). Щоразу, повертаючись додому, я радісно наспівувала: “Якби мені черевики, /То пішла б я на музики...” .

Хороший той друг, хто каже гірку правду замість солодкої брехні. Гідна ж поваги та людина, яка вміє не судити категорично за цю правду, а знаходити причину її гіркоти. Я спілкууюся з другом дитинства й наставником в одній особі, він вчить мене справжньому патріотизму, з ним я плачу і сміюся, вболіваю за долю України й пишауся її героями. Як же дивовижно усвідомлювати, що це вдається робити колись простій людині. Розуміння “людськості” Шевченка іноді народжує думку: а, може, і я колись за допомогою Слова зможу змінювати людей на краще, як Шевченко змінив на краще мене?

...За вікном осінь. На столі чашка гарячого чаю, а в руках у мене той самий “Малий кобзар” Шевченка, який колись читав для мене тато при світлі свічки.

Хто для мене Шевченко тепер? А ким може для людини стати той, хто пройшов із нею крізь роки й творив її “Я”? Шевченко для мене – моє сумління, мій сум і жаль за долею Батьківщини, стимул роби-

ти все для її щастя. Шевченко – це все українське в мені.

Юлія Девда: Із поетичними рядками Шевченка, які визначили шлях нашої нації на багато років уперед, я познайомилася ще в дитинстві. Звичайно, тоді ще не надто глибоко розуміла, що у “Кобзарі” автор висловив пророчий сенс, передавши творчий заповіт своїм нащадкам. Вчитуючись у рядки поем і віршів, дивувалася, з якою легкістю Шевченко оперує не тільки римами та художньо-виражальними засобами, а й почуттям сміливості, критикуючи то москалів, які з чорнобровими лихо роблять, то царя, який перевтілився у зажерливого ведмедя, або й самого кріпака, який здався на поталу своїй нещасливій долі.

У середній школі наш класний актив брав участь у різноманітних заходах, присвячених Тарасу Григоровичу, за допомогою яких глядачі краще пізнавали слово великого Кобзаря та дозволяли проникнути йому у нашу свідомість, утвердивши в ній принцип невідступності боротьби за власну ідентичність. Зокрема, мені довелося втілитися в образ Тарасової долі. Ох і терниста ж була вона у нього, всипана колючками та перешкодами, які витривалий Шевченко зумів прибирати зі свого шляху за допомогою сильної моральної зброї – Слова.

Важливу думку висловив Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка Василь Лизанчук на Всеукраїнській журналістикознавчій конференції “Громадянське суспільство і ЗМІ: пошуки партнерства”: “Тарас Шевченко у своє 200-річчя від дня народження чекає від народу не тільки святкових концертів. Ми зобов’язані творчо виконувати його заповіт, у якому

сконденсовано дух епохи”. Тому нам усім слід подбати про збагачення нашого життя національними ідеями, які Шевченко проніс крізь усе життя та залишив для нас.

Орест Дрималовський: Ким Шевченко є для мене? Насамперед неперевершеним художником. Так, саме художником. Прикро, але численні опитування демонструють сумну картину. Більшість респондентів знають Кобзаря лише як видатного поета, а коли чують, що він ще й малював картини (до того ж ще й як малював!) роблять здивований вираз обличчя. Про це чомусь не наголошується в наших школах. І це є великим прорахунком. Отож, як художник Шевченко займає одне з найпочесніших місць в образотворчій ойкумені України. Мало хто знає, але Тарас Григорович став зачинателем критичного реалізму в українському образотворчому мистецтві. Кобзар – перший видатний майстер українського офорту. Саме він вміло використовував всі на той час відомі засоби графічного зображення.

Помітне місце в художній творчості Шевченка займають пейзажі. Завдяки тому, що доля постійно змушувала Тараса змінювати місце проживання, ми маємо можливість споглядати різноманітні локації, які незрівнянно зберіг Кобзар на своїх полотнах. Шевченкові пейзажі, направdu, належать до найкрасіших зразків цього жанру в нашему мистецтві. Серед них – “Укріплення Ігризкала”, “Аскольдова могила”, “Місячна ніч на Косаралі”, “Костел св. Олександра в Києві” та багато інших.

Сьогодні картини нашого Генія можна побачити у музеях України та сусідніх держав. Ними цікавляться, ними захоплюються, беруть за приклад, досліджують їх, пишуть наукові роботи і дисертації. А

багато українців не знає навіть, що він – художник. Геніальний художник!

Актуальність і злободенність Шевченкового Слова без жодних заперечень дає дозвіл називати поета Пророком. Захоплення викликає не лише його творчість, але і його життя – важке, болісне, жертвовне. Коли б мене запитали, хто в українській історії є для мене символом боротьби, символом незламності духу, я б однозначно відповів: Тарас Шевченко.

Вікторія Ізотова: Вся творчість Шевченка несе в собі величезне емоційне навантаження. Через призму творів відчувається психологічний стан автора. Людина з черствою душою, байдужим серцем ніколи не напише таких поетичних, наповнених любов'ю, емоціями рядків:

*Світе тихий, краю милий,
Моя Україно,
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилася,
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
Молилася, турбувалася,
День і ніч не спала,
Малих діток доглядала,
Звичаю навчала.*

“Шевченко, як майже всі генії, не мав легкого життя. Страждав разом зі своїм поневоленим народом. Та велич не в стражданнях, а в перемозі над ними. Шевченко належить до тих, хто переміг. Правда вела його, світила йому, сяяла”, – наголосив відомий письменник Павло Загребельний.

Зрозуміло, що за часів імперської Росії ворогів, заздрісників, тих, кому не вгодив, м'яко сказано, Шевченко, було чимало. Прикро, але у незалежній Україні їхня кількість не надто зменшилась.

Хто насправді той босоногий хлопчина із глибокими очима, Тарас Шевченко, особисто для мене, той Кобзар, який живе в моїй свідомості, сформований під впливом суспільства та власного життєвого досвіду?

Просто Людина! Людина, котра жила, творила, кохала, хворіла, розчаровувалась, страждала. Людина небайдужа, відчайдушна, хоробра. Людина із сталими та загартованими принципами, миролюбними ідеалами. Людина із власним розумінням світу та процесів, які в ньому відбуваються. Саме ось цей особистісний, елітарний, на противагу масовому, погляд на речі став причиною всіх бід Шевченка. Репресії, ув'язнення як фізичне, так і духовне, заборона творити, не зламали його, не змусили відмовитись від своєї єдиної, вічної любові до Батьківщини. Тарас Григорович – був вірним сином українського народу. Він любив Україну нестримно, гаряче, безмежно. Любив тоді, коли ця любов була табу. Але це не зупиняло його серце битися, стискатися від болю за рідну землю...

Геній Шевченка великий і невмирущий своюю народністю, так само, як і народ український великий і невмирущий в Шевченковому Слові, що вивело його на обшири світової духовності.

Анастасія Мозгова: Я – майбутній журналіст. Усім відомо, що перед людьми такої професії дуже часто постає дилема: чесність чи слава? Байдужість – гірша від вірусів, вона, як онкологія, як іржа – знищує усе на своєму шляху, перетворюючи його

у ніщо. То чи варто намагатися замалювати наші дефектовані, зіржавілі серця брехливими словами про любов, аби вони блистили, як новесенький метал? Середина ж – далі гніє.

Тарас Григорович Шевченко є прикладом того, як потрібно говорити правду, не боячись нікого! Не даремно значну частину життя він провів у неволі. Взагалі, усе його життя – неволя... Ale ж він боровся! I говорив те, що думав. То чому я повинна боятися говорити правду? Хоч і зарікалася не кидатися високими фразами, але скажу: Кобзар є прикладом справжнього журналіста, голосу народу, адже саме цю роль він виконував усе життя. Не підкорявся системі, не боявся в'язниці, боровся за рідну мову, не говорив – кричав правду. Любиш Шевченка? Тоді роби – як він. А в любові не клянися нікому. Краще просто не завдавай болю тим, хто тебе любить.

Анастасія Попеско: Нам, молодим та зухвалим, інколи здається, що наше покоління знає про Шевченка все: бабусі вчили нас його віршів, у школі змушували переказувати біографію, а в університеті просяльть перезавантажити свої знання про цього видатного майстра пера і відкрити його для себе вперше. Тим, кому постать Кобзаря була завжди байдужою, це зробити не так і важко, а ось, для прикладу, мені довелось докласти чимало зусиль.

Чи кожен поціновувач творчості Тараса Григоровича читав його “Щоденник”? На мою думку – ні. Проте ті, кому відкрилася вся глибина роздумів Шевченка, почали розуміти його поезію по-іншому. Кожен рядок, кожен вірш був вистражданий, виплаканий, проте незламний. Кожне слово гриміло у душі, проте так ніжно лягало на аркуші захалявлених книжечок.

Інколи здається, що у Шевченка не було нічого, окрім казематів, поневірянь, знущань і вічного кріпацтва (навіть на волі). Але тепер я розумію: він жив, кохав, мріяв, співав, гуляв вечірніми вулицями і просто вільно дихав. Так само, як і ми. Люди чомусь надмірно трагізували долю Шевченка. Зрештою, ідеалізували також. Вони намалювали ідола і веліли читати його вірші крізь призму величин. Та, окрім того, таку поезію слід пропускати крізь серце.

Як на мене, він був незмірно щасливою людиною, бо Бог поклав йому на чоло долоню і вів крізь усе життя. Він жив у жорстокому світі, але його творчість цінували. Про визволення Шевченка клопотались люди блакитної крові. Він був людиною зорею, за якою ішли, яку підтримували. До нього дослухались. Він був новим Мойсеєм, який міг вести за собою весь народ. А на шляху великих людей ніколи не бракує перешкод. Проте, здається, ці перепони тільки гартували дух та будили кров до боротьби. Не мечем, а пером, не списом, а словом.

А ще мене дивувало те, що “Щоденник” Шевченка написаний російською. Дивно, невже наш Кобzar думав цією мовою? Навіть наодинці, в інтимних записках до самого себе? Як же тоді він міг писати про Україну? Її лани, поля та ліси неможливо описати російською. Сподіваюсь, колись я все-таки зрозумію, чому лились на Шевченків папір не Шевченкові слова. Можливо, це ще одна загадка генія і людини, над якою доведеться мудрувати не одному літературознавцю.

Біля Шевченкового світлого імені часто намагались зігріти брудні руки. Проте воно засліплювало тих, хто безсороюно порпається у чужих життях і

шукає чорні плями на білих долях. Людина, що називає себе українцем, не сміє плондрувати історію, мову та великих світочів своєї нації. Інакше це не людина, а перевертень без власного роду і племені. Паразит, якого не можуть позбутись свої, а чужі не приймають.

Ще багато непізнаного, непрочитаного у книзі життя Тараса Григоровича Шевченка. Не дозволяймо різним бузинам розповідати нам історію великих людей, досліджуймо її самостійно. Читаймо Шевченка дітям, бо тільки вони своїми чистими душами, як ніхто інший, відчувають глибину і красу його творів.

Ольга Попруженко: Україноцентристський погляд Т. Шевченка на життя, напевно, і був рушійною силою його творчості. Для мене Шевченко не просто митець, а й політик, філософ, громадський діяч. Він був істинним патріотом у важкий час. Незважаючи на кріпацтво, заслання, постійні переслідування, Тарас Григорович ні на хвилину не переставав любити Україну. Його боліла душа через проблеми та біди простих селян. Він не був байдужим до чужих проблем.

Окрім громадянської, проукраїнської позиції Великого Кобзаря, мене вражає те, що у важких життєвих ситуаціях він не віддалився від Бога. Незважаючи на всі випробування долі, Шевченко вірив у Всешишнього і пропагував цю думку у своїх творах.

Для мене Шевченко це не просто мій земляк, мій українець, пам'ять про якого народ береже, як святыню. Тарас Григорович істинний геній нашого народу, саме тому про нього і до сьогодні знає весь світ. Багато відомих людей надзвичайно високо оцінювали його творчість, стали послідовниками Кобзаря.

Я пишаюся, що належу до великого українського народу, пишаюся своєю Батьківчиною, головне багатство якої – Тарас Григорович Шевченко.

Юрій Ромась: Перше знайомство з Великим Кобзарем відбулося в рідних стінах – його портрет висів у нашій квартирі біля образів. Таке шанування Шевченка дорослими відгукувалося в дитячій душі, і я сприймав Кобзаря як Пророка.

Шевченкове Слово спочатку зазвучало для мене у пісні. Ще я не вмів читати, а вже співав “Реве та стогне Дніпр широкий”, “Думи мої” і “Заповіт”. Співав їх часто, вони були настільки своїми, близькими, що здавались одвічними, народними, такими, як і інші пісні, які ми співали у садку. Особливо запала мені в душу перша пісня. Уявлялась далека опоетизована ріка, яка манила своєю могутністю і незбагненністю, вона була невідривна від України, такої рідної і жаданої, про яку я стільки вже наслухався. Хотілося злетіти від Прута й Дністра і припасти до Дніпрових берегів, милуватися його красою.

Знайомство з творами Шевченка відбулося тоді, коли я вже добре оволодів читанням українського письма. Як мене вразило, що народна пісня “Реве та стогне Дніпр широкий” має автора, і написав її Шевченко. Так само, як і “Думи мої” та “Заповіт”. Велике враження справили поеми “Причинна”, “Катерина”, “Тополя”.

Новий етап пізнання Шевченка почався для мене у старших класах. У ці роки полюбилися мені такі вокальні твори, як “Три шляхи”, “Дума” з поеми “Невольник”, “Садок вишневий ...”, “Зоре моя вечірня”, “Минають дні”, “Така її доля”... Крім чудової мелодії, вражали слова, гранично виразні, прості, але з такою глибиною туги, з такими сильними і

прозорими образами, що я буквально внутрішньо завмирав, повторюючи їх.

Сильно захопив мене романс “Минають дні, минають ночі” (композитор М. Лисенко). Цей романс – зразок громадянської лірики високого соціального звучання. Коли у школі на святі “Шевченкових днів” ми співали “Садок вишневий коло хати”, я відчував природу, яка оточувала поета в дитячі роки, уявляв садок, який збігав у долину, в “береги”. Музичні твори на слова Великого Кобзаря, безперечно, прекрасне надбання в українській музичній культурі. Глибокий ліризм, висока громадянська спрямованість низки творів, філософські роздуми, гуманізм і неперевершена образність – така яскрава палітра цих пісень і романсів.

Творчість Т. Г. Шевченка пронизала мое життя багатьма струнами, які дзвенять кожен раз по-своєму, але завжди вселяючи любов до поетичного слова, підтримуючи шану до українського народу, своєї землі, надихаючи до праці.

Катерина Садловська: Іван Франко писав, що Т. Шевченко був немов великий факел з українського воску, що світиться найяснішим і найчистішим вогнем європейського поступу. Факел, що освітлює цілий новітній розвиток української літератури.

Шевченко дійсно вірив у свою “Україну убогу”. Він жив почуттям любові до вимученого кріпака, яким був наш народ. Славетний Кобзар вірив у те, що “Наша дума, наша пісня, / Не вмре, не загине...”. У поезії Шевченка ми знаходимо відповіді на безліч питань, які повинен осягнути кожен. Що таке бути патріотом, вірним своїй ідеї, чи як вірити у неможливе. Як не втрачати надії на краще завтра. Та найголовніше, як передати на папері свої рефлек-

сії у такий спосіб, щоб їх не тільки зрозуміли, а й оцінили як одне з першоджерел для розвитку своєї свідомості.

Захоплена творчістю, характером та волею Шевченка, я вважала, що він таки геній. Та з “Щоденника” поета зрозуміла, що Кобзар не був ідеальним. Він був звичайною людиною, яка мала свої слабкості. Та все ж вирішальним аргументом стала спадщина поета. Шевченко залишив її для українців, для світу, для мене. I саме ці твори формували мое відчуття патріотизму, волі, віри у свою країну. Тоді яке я маю право засуджувати поета? Відповідь одна – жодного! Такої думки ніколи не зрозуміють учні “царської істини”. Вони далекі від почуття обов’язку, яке я несу у серці до Кобзаря.

Під впливом Шевченка писала свої перші твори, які вчителька почала зачитувати перед класом. Я відчувала, що це завдяки йому прагнущу рости. Хочу, щоб моя земля пишалась моїми перемогами. Завдяки Шевченкові я дійсно зрозуміла, що “Немає на світі України, / Немає другого Дніпра”.

На цьому етапі свого життя розумію, що зерно, яке засіяли мені ще в дитинстві, починає проростати. I чи поб’є його град, чи воно заколосить, залежить тільки від мене. Серцевиною збереження національного “Я” вважаю творчість Шевченка.

Катерина Сирота: Сьогодні дехто зі мною спечирається, стверджуючи, що образ Шевченка надто ідеалізований, що його поезія однобока, дуже скуча, не оригінальна. З усіх сил це заперечую, тому що таке життя, яке мав Шевченко, ні один з поетів та письменників того часу навіть не міг собі уявити. Провівши багато років у засланні, із забороною писати та малювати, Шевченко не зрікся своїх пере-

конань, до останнього відстоював антикріпосницькі та антицарські погляди. На мою думку, тільки за це він вже гідний вважатися героєм українського народу.

Ширше і глибше я відкрила для себе Тараса Григоровича у старших класах гімназії, коли готувалась до численних олімпіад та конкурсів. Мене надто вразив вірш, написаний Шевченком під впливом баченого і пережитого в Україні під назвою “Розрита могила”, в якому висловив гнівний осуд поневоленню українського народу царською Росією. Адже ті “москалі”, про яких пише Шевченко, дійсно дуже багато “сплюндрували” на наших землях та й нині безцеремонно заганяють Україну у московське стійло.

Я хочу, щоби національні герої та щирі патріоти мали простір і місце для своїх почуттів, висловлювань і думок повсякчас, тому що ми є могутня нація, і більше того – ми гідні всього найкращого і заслуговуємо на високу повагу до себе. Наша історія хоч і терниста, але надзвичайно багата й цікава, тож ми просто не маємо права ганьбити її та ставити під сумнів нашу унікальність, бо інакше, що нам сказав би величний батько Тарас, побачивши все це? Не для того він страждав на засланнях, протистояв російській царській політиці нищення України, щоб тепер ми просто так забули це та ніколи не згадували.

У кожного з нас є свій національний герой, якого ми возвеличуємо та поважаємо. На мою думку, не треба робити з особистості Шевченка Бога чи ідола, просто важливо знати і пам'ятати такого творця, який поклав усе своє життя на благо України. Для мене Кобзар – це той, за ким би я пішла у вогонь і воду, якби він жив у наш час, тому із впевненістю

кажу, що я є прихильником та поціновувачем творчості Тараса Григоровича Шевченка.

Христина Федак: З дитинства Тарас Шевченко прийшов до мене і зараз залишається не лише на полицях моєї бібліотеки, а й у моєму серці. Його вірші часто прокручуються в моїй голові, а в сон раз у раз заглядає той старенький дідусь з кобзою. “Кобзар” для мене, як Біблія. Бо і сьогодні, читаючи його вірші, знаючу в них щось дорогое і близьке серцю. У цьому, мабуть, і полягає феномен генія, який засіває насіння в земний ґрунт, а відійшовши на небо, чекає паростків. І вони сходять у наших думах, діях, вчинках. Шевченко зі мною, він поряд, читаючи його, знаючу відповіді на свої запитання.

Ірина Чорненька: Тарас Шевченко гнівно засуджував зневажливе ставлення “малоросійської” інтелігенції до власної історії, до культурної спадщини рідного народу. Він і нині закликає нас глибоко зрозуміти: “...що ми?...Чи ї сини? Яких батьків? Ким? За що засути?...” Це питання є чи не найголовнішим у нашій національній самоідентифікації. Саме через те, що народ не знає своєї правдивої історії та не йде слідами своїх славних предків, ми опинилися у нинішній складній соціально-економічній та політико-ідеологічній ситуації, коли знову заганяють у загребущі московські пазурі. Тарас Шевченко творив заради української волі, за свободу і незалежність боролися козаки, січові стрільці, вояки Української Повстанської Армії. На жаль, і нині забуваємо про національно-духовні цінності. Нам намагаються нав’язати ідею про братерство слов’янських народів, але під “братерством” розуміють підкорення Московській державі. Це призвело до того, що багато політиків заперечують існування окремого українського народу.

Особисто для мене Шевченко – великий геній українського народу, його творчість цікава для усіх поколінь, кожен у його словах може віднайти щось для себе. Я розумію вірші Шевченка як джерело морального, філософського, історичного знання, ключ до пізнання української душі та справжній літературний скарб. Звертаючись до творчості Тараса Григоровича Шевченка, ми можемо почерпнути як глобальне знання про минуле, так і знайти відповідь на актуальні болючі проблеми сучасності.

Ігор Шевчук: “Сон” (“У всякого своя доля...”) я сприйняв не як нудну історичну поему, а як твір, що, на жаль, і сьогодні не втратив своєї актуальності. У шкільні роки під впливом Інтернету я ледь не став російським націоналістом та монархістом. Тепер смішно, а тоді я ледь не став останнім у світі галицьким московіфілом. Тоді Шевченко мене врятував від усього цього. Можна сказати, витягнув з цього болота. Його твори, просякнуті українським духом, патріотизмом просто змусили мене усвідомити себе, як українця. Я українець і крапка! І ніяких але!

Війна в Південній Осетії нагадала про поему “Кавказ”. Вивчив її напам’ять та постійно цитував. Думав: чому це, коли чеченці хочуть незалежності, то вони терористи, сепаратисти, а осетини – жертви Грузії та Америки. Несправедливо! Лицемірство я завжди ненавидів.

А навчання у школі потихеньку тривало. Ось і випускний клас. Коли ми вивчали на уроках біографію Василя Стуса, мене вразило, що він у дитинстві знов напам’ять весь “Кобзар”. Я захотів його вивчити повністю, але, на жаль, мені так і не вдалося втілити цей задум у життя. Поки що. Сподіваюсь, що колись мені все-таки це вдасться.

На цьому мій шлях до Тараса не закінчується. Я дорослашаю, змінюється моє світобачення і мені навіть цікаво, як я буду сприймати нашого українського Генія у майбутньому.

Уляна Янковенко: Шевченко – незмінний символ волі, сили духу, патріотизму та, врешті-решт, для мене Тарас Шевченко – це символ України. Із його творчістю мене ознайомила моя бабуся ще тоді, коли я навіть не ходила до школи. Звісно, у 5 років я не могла знати про Тараса Шевченка якісь факти із його біографії чи то про його визначне місце в історії України, але вірш “Тече вода з-під явора” я дуже любила. Тоді для мене було дуже дивно, коли хтось не знав слів цього вірша, адже, як мені здавалося, його повинен знатиувесь світ. Уже тоді Шевченко став для мене чимось особливим і моєю першою серйозною, проте ще дитячою мрією було прочитати цілий “Кобзар” і знати набагато більше, ніж два чи три вірші. Такими думками я поділилася із своїми рідними, мене всі підтримали, а бабуся з дідуся на день народження подарували мій перший “Кобзар”. Це була не дуже велика книжка у новій палітурці, а всередині лежала записка від дідуся та бабці: “Нехай здійсниться мрія”.

Ця книга була особливим подарунком, вона стала для мене начебто квитком у доросле життя. Я вважала, що, прочитавши “Кобзар”, відразу стану дорослою і розумною. Щодня я читала по декілька сторінок, інколи перечитувала твори, які мені дуже подобалися: “Катерина”, “Сон”, “Наймичка”. Якось у школі був вечір Шевченкової поезії і мене обрали для прочитання свого улюблена твору. Це була для мене надзвичайна подія: щоночі та щодня я читала вірш вдома, в гостях, адже хотіла прочитати його

як найкраще і донести слухачам свою любов та повагу до великого поета.

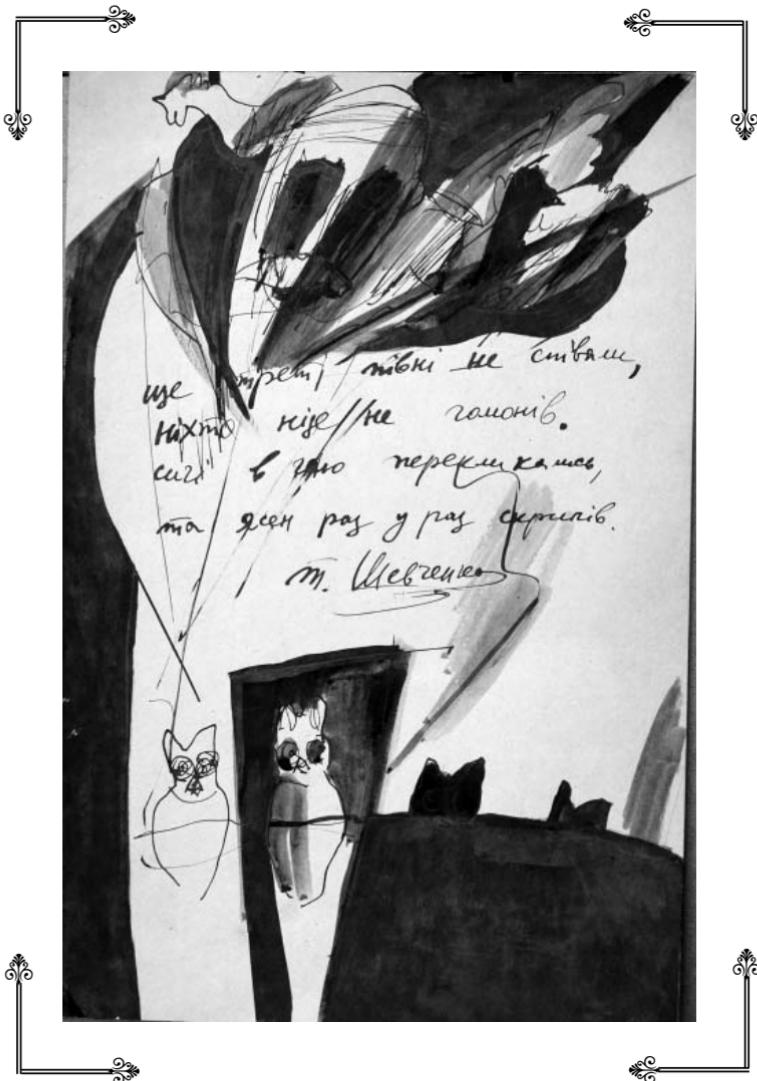
У творах Т. Шевченка, які були написані майже два століття тому, я бачила сучасність. Навіть словами неможливо описати його талант, який не зник, а лише набирає обертів після трагедій у його житті. Лише людина із надзвичайною силою волі матиме змогу продовжувати писати, незважаючи на заборони, моральні страждання та фізичне виснаження. Не просто писати, а писати правду, якою б гіркою вона не була...

Тарас Шевченко для мене взірець людини із надзвичайною силою духу, силою волі, хто безмежно любив свою Україну, хто бажав для неї лише найкращого і не боявся цього показувати не лише словом, але й ділом.

які мрії тільки не сниться,
на які кілька годин.
І якщо перекинкаєш,
то знову раз у раз сниться.

М. Шевченко

ВІЗІЯ УКРАЇНСЬКОГО МАЙБУТНЬОГО

Тарас Шевченко – самородок, дар Божий для українського народу, всього людства. Його Слово як українська пісня – “без золота, без каменю, без хитрої мови, а голосна та правдива, як Господа Слово”. Велич Т. Шевченка з роками збільшується, важливість творів зростає. Шевченко залишається незмінною та актуальною опорою української ідентичності, соборності України. Правда, за комуністичного режиму та й нині, коли Україна ще у неорадянському, совковому павутинні, часто можна почути, що творче надбання Т. Шевченка є спільною інтелектуальною власністю українського і російського народів, бо він був співцем двох братніх народів. Безперечно, Т. Шевченко розрізняв росіян і російську імперську державу.

“Шевченко не був русофобом, – наголошує Сергій Грабовський. – Він був, образно кажучи, переконаним імперієфобом (не має значення, про чию імперську політику йшлося – Варшави чи Петербурга” [4]. А російські журналісти у восьмивілинному коментарі телеканалу “Оренбург”, присвяченому відзначенню у цьому краї Шевченкового 199-річчя, сплутали імперієфобію з русофобією, звинувативши Т. Шевченка у ненависті до росіян. “Шевченкіана” на

оренбурзькому телебаченні – це суцільна підтасовка, що замішана на невігластві. Але така, на перший погляд, гуманістична теза про “спільну інтелектуальну власність українського і російського народів” Шевченкової творчості обмежує унікальність, феномenalність Т. Шевченка, який сформулював візію українського майбутнього, що базується на трьох найосновніших національних ідеалах, найголовніших цінностях – Бог, Україна, Свобода” [17]. Вони визначають орієнтири життя як окремої людини, так і цілого народу.

Так, Шевченко написав окремі твори російською мовою. Але як він ставився до цього, можна зрозуміти з листа до Я. Г. Кухаренка від 30 вересня 1842 року: “Переписав оце свою “Слепую” та й плачу над нею, який мене чорт спіткав і за який гріх, що я оце сповідаюся кацапам черствим кацапським словом. Лихо, брате отамане, ей-богу, лиxo. Це правда, що окроме Бога і чорта в душі нашій єсть ще щось таке, таке страшне, що аж холод іде по серцеві, як хоч трошки його розкриєш, цур йому, мене тут і земляки, і не земляки зовуть дурним, воно правда, але що я маю робить, хіба ж я винен, що я уродився не кацапом або не французом. Що нам робить, отамане-брате? Прать против рожна чи закопаться заживо в землю – не хочеться, дуже не хочеться мені дрюковати “Слепую”, але вже не маю над нею волі, та цур їй, а обридла вже вона мені” [68, с. 20].

У 1847 р. Т. Шевченко готував нове видання “Кобзаря” і написав до нього “Передмову”. Однак арешт завадив здійснити задумане. Тільки у 1859 р. цензура дала дозвіл на видання нового “Кобзаря”, зробивши суворе застереження, щоб до книжки

ввійшли лише ті твори, які вже були опубліковані до 1847 р. “Передмова” 1847 р. і на цей раз не побачила світу. До того ж вона була глибоко захована в архівах департаменту поліції серед паперів, відібраних у поета після арешту. Вперше ознайомив читачів з цим близькучим твором Т. Шевченка журнал “Былое” аж у 1906 році (книга VIII).

[Передмову до нездійсеного видання “Кобзаря”], як і цитований вище лист до Я. Кухаренка, вміщено у шостому томі повного зібрання творів Т. Г. Шевченка, видане АН УРСР у 1964 р. Однак у радянському літературознавстві чимало важливих думок Т. Шевченка залишали поза увагою або перекручували на догоду комуністичному режимові. Наприклад, П. М. Федченко – відомий дослідник української журналістики і публіцистики – у статті “Публіцистика Т. Г. Шевченка” зазначив, що “передмова була своєрідною літературною декларацією поета, його естетичним кредо” [56, с. 271]. Насправді, важливі й актуальні суспільно-політичні, філософські та літературно-естетичні проблеми, які порушив у “Передмові” Т. Г. Шевченко, у статті П. М. Федченка подані, як не прикро, обскубаними. Привертаємо увагу до тих фрагментів “Передмови”, які свідомо чи вимушено на догоду антиукраїнській системі П. М. Федченко залишив поза текстом своєї статті.

Отже, Тарас Шевченко писав: “Великая туга осіла мою душу. Чую, а іноді і читаю: ляхи дрюкують, чехи, серби, болгаре, черногори, москалі – всі дрюкують, а в нас анітелень, неначе всім заціпило. Чого се ви так, братія моя? Може, злякались нашествія іноплеменних журналістів? Не бійтесь, собака лає, а вітер несе. *Вони кричать, чом ми по-московській не пишемо?* (Курсив наш. – В. Л.).

...Кричать о братстві, а гризуться, мов скажені собаки. Кричать о единой славянской литературе, а не хотять і заглянути, що робиться у слов'ян!

Чи розібрали вони хоч одну книжку польську, чеську, сербську або хоч і нашу? Бо і ми таки, слава Богу, не німці! Не розібрали. Чом? Тим, що не тямлять. Наша книжка як попадеться у їх руки, то вони аж репетують та хвалять те, що найпоганше. А наші патріоти-хуторяни й собі за ними.

Прочитали собі по складах “Енеїду” та потинялись коло шинку, та й думають, що от коли вже ми розпізнали своїх мужиків. Е, ні, братики, прочитайте ви думи, пісні, послухайте, як вони співають, як вони говорять меж собою шапок не скидаючи, або на дружньому бенкеті як вони згадують старовину і як вони плачуть, неначе справді в турецькій неволі або у польського магнатства кайдани волочать, – то тойді і скажете, що “Енеїда” добра, а все-таки сміховина на московський шталт. (Курсив наш. – В. Л.).

Отак-то, братія моя возлюбленная. Щоб знать людей, то треба пожить з ними. А щоб їх списувати, то треба самому стать чоловіком, а не марнотрателем чорнила і паперу. Отойді пишіть і дрюкуйте, і труд ваш буде трудом чесним.

А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чие краще, нехай судять люди. (Курсив наш – В. Л.). Вони здаються на Гоголя, що він пише не по-своєму, а по-московському, або на Вальтер Скотта, що й той не по-своєму писав. Гоголь виріс в Ніжині, а не в Малоросії – і свого язика не знає; а В[альтер] С[котт] в Эдемборге, а не в Шотландії – а може і ще було що-небудь, що вони себе одцурались. Не знаю. А Борнц усе-таки поет народ-

ний і великий. *I наш Сковорода таким би був, якби його не збила з пливу латинь, а потім московиця.* (Курсив наш. – В. Л.).

Покойний Основ'яненко дуже добре приглядався на народ, та не прислухався до язика, бо, може його не чув у колисці од матері, а Г[улак]-Артемовський хоть і чув, так забув, бо в пани постригся. Горе нам! Безуміє нас обуяло отим мерзенним і богу противним панством. Нехай би вже оті Кирпи-гнучкошиенки сутяги – їх Бог, за тяжкіє гріхи наші, ще до зачатія во утробі матерній, осудив киснуть і гнить в чорнилах, а то мужі мудрі, учені. Проміняли свою добру рідну матір – на п'яницю непотребную, а в приєднаток ще і **-въ** додали.

Чому В. С. Карадж[ич], Шафар[ик] і ініє не постриглись у німці (їм би зручніше було), а остались слов'янами, щирими синами матерей своїх, і славу добрую стяжали? Горе нам! Но, братія, не вдавайтесь в тугу, а молітесь Богу і работайте разумно, во ім'я матері нашої України безталанної” [68, с. 312–315].

В умовах мертвової московської темряви Т. Шевченко мужньо оре свій переліг – убогу ниву, сіє українське Слово та закликає працювати в ім'я матері-України.

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б'ється – ожива,
Як їх почує!.. Знатъ, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть меж люді! ...

“Ідея здійснення Слова, його проростання істиною в свідомості й душах українських людей, віра в його

місійне покликання були визначальними в творчому самозвершенні Шевченка” [12], – наголошує М. Жулинський. Українське Слово Т. Шевченка спрямоване на те, щоби розбудити приспані невольницькою долею душі, бо народ, який втрачає мову, історію, морально-духовну енергію, приречений на вигнанство з сім’ї світових народів. Такий стан байдужості, лінівства та безвір’я нації Т. Шевченко вважав національною самозрадою. У наш час цинічного наступу різних зовнішніх і внутрішніх недругів на українськість Т. Шевченко виконує функцію національного “вирівнювача хребта” (О. Палій). Адже вороги української держави усіх мастей, які в інформаційному просторі України не перестають розігрувати антиукраїнські шовіністичні шабаші, добре розуміють, що мова – найбільший національний скарб, вона є вищою основою духовного стану, найголовнішим засобом етнічної ідентичності, – і тому не відмовляються від політики російщення, американізації і навіть африканізації. На жаль, “справа українського слова, українського розвою чужа для великоруської суспільності, – зазначав Іван Франко.

– Українській суспільності прийдеться видержувати хронічну, довгу, але не менш важку боротьбу з російською суспільністю та крок за кроком відвоювати собі у неї право на самостійний розвій” [58, с. 279–280]. Отже, боротьба за українську мову, культуру, духовність – це боротьба за Українську державу. Утвердживши в Україні українську мову, національну культуру і духовність – збережемо Україну як європейську державу, піднімемо в кожного українця дух національної свідомості, громадянської гідності.

Глянко - ванно умчала
У гніздому краю!

М. Шевченко

АНТИУКРАЇНСЬКА ПОЛІТИКА МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРСЬКОЇ ВЛАДИ

Про повісті їй щоденник Т. Шевченка, що написані російською мовою, треба говорити в контексті суспільно-політичної ситуації в Росії, її імперської політики на “обrusение” колонізованих народів та життєвих умов Т. Шевченка. Ф. М. Лазаревський, один із шести братів Лазаревських, з якими приятелював Т. Шевченко, у спогаді “Т. Г. Шевченко в Оренбурзі” пише про ганебний донос Ісаєва:

“... Я не сподівався знайти в молодій людині стільки мерзоти, скільки її в ній виявилось. Я не припускав чогось понад те, чим офіцер може помститися... рядовому Шевченкові. Але я дуже помилувся.

...Присмерком до мене приїхав Герн страшенно занепокоєний, схвильований.

– Де Тарас? – питає мене квапливо.

– Поїхав, – кажу, – в гості.

– Бога ради, швидше кличте його в квартиру. Паліть там усе, що хоч якось може зашкодити йому: на нього Обручову подано донос. Уже віддано наказ зробити в його квартирі обшук.

Я кинувся до знайомих, забрав Тараса й помчав із ним на Слобідку. Він був зовсім спокійний і навіть підсміювався з себе. Приїхали. Вивалив він мені цілу

купу паперів і кілька портретів: початий портрет дружини Герна і його самого.

– Ну що ж тут палить? – звернувся він до мене.

Я, хоча й знав зміст мало не всіх листів до нього, проте почав їх переглядати. Всі вони, на мою думку, були найневиннішого змісту.

– І я тебе питаю, – відповідав я запитанням на його запитання “що палить?”

– Пали усі письма княжни Репніної.

І всі дорогоцінні для Тараса послання Варвари Миколаївни, звичайно, найневинніші, кинуто в камін. Туди ж полетіли й ще деякі папери, відібрани самим Тарасом.

...Просидівши в Орському казематі понад місяць, за вироком військового суду Шевченко був відправлений у Новопетровське укріплення і зарахований там рядовим до 1-го Уральського батальйону в четверту роту” [30, с. 182–183].

“Батальйонний командир майор Мешков [...] не любив Шевченка за незламність його характеру, за те, що він не вмів і не хотів нікому кланятися, і наказував йому щодня разом з іншими ходити на вчення, де Шевченко вчився марширування та рушничних прийомів, – зазначає у спогадах М. М. Лазаревський – службовець Оренбурзької прикордонної комісії.

– З ласки Мешкова Шевченко кілька разів сидів на гауптвахті, і ось за що: якось він просидів добу за те, що надів білі замшеві рукавички на вулиці, а вдруге за те, що, зустрівшись на вулиці з Мешковим, зняв перед ним картуз правою рукою. При цьому Мешков підкликав його до себе і, сказавши: “Ви ще вважаєте себе за благородну людину, а не знаєте, якою рукою треба знімати картуз перед начальством”, відправив його на добу на гауптвахту.

... В казармах Шевченко здебільшого читав, дістаячи книжки у знайомих. Як вияв особливої ласки Шевченкові часом дозволялося відвідувати знайомих на годину або дві; але це рідко обходилося без якихось прикрощів. Солдати вкрадуть, бувало, з його шафки книжку і заставлять у шинок. Повернувшись і не знайшовши якоїсь книжки, Шевченко вже знов, де вона, і тільки допитувався, в якому шинку й за скільки заставлено книжку, звідки й викупляв її сам” [29, с. 186].

Дочка І. О. Ускова – коменданта Новопетровського укріплення Н. І. Ускова – розповідала своєму чоловікові М. С. Зарянку, який записав її спогади, що, “прибувши туди, він (І. О. Усков. – В. Л.) знайшов Т. Г. Шевченка, який служив там рядовим, у жалюгідному стані: надто суверо поводилися з ним безпосередні начальники.

Перше полегшення засланського життя Шевченка виявилося у тому, що комендант Усков, вступивши на свою посаду, не вимагав уже від нього відбувати службу з усією суворістю, яку накладала на рядового військова дисципліна, і просив його з’являтися в строю лише в найнеобхідніших випадках, коли нехтування службою могло спричинитись до неприємностей.

Деяких офіцерів, через їх тупість, вельми шокувало перебування рядового Шевченка в їхньому товаристві, коли він бував гостем у коменданта, явна перевага, яка інколи віддавалась йому, і полегшення, зроблені для нього Усковим, котрі виявлялися і в тому, що Тарасові Григоровичу вже не забороняли читати, писати й малювати, і навіть сприяли цьому. Все це обурювало тих, хто недоброзичливо ставився до Шевченка, настроювало їх проти коменданта

й стало причиною доносу на Ускова головному начальнику краю Перовському. Проте донос не був прийнятий графом” [13, с. 241–242].

Перед “полегшенням засланського життя”, як зазначалося вище: зловісний донос Ісаєва спричинив новий, особливо суровий арешт (1850) Т. Шевченка, допити й уже найсуворіший нагляд за “бувшим художником”. І тут перед слідчим постає питання: як розцінювати писання, наприклад, листів або “прощеній”... Тоді приходить уточнення: “дабы никаких возмутительных и пасквильных сочинений не сходило”. Тобто, справа передається на розсуд начальства... Чи порушувало начальство волю царя? Євген Сверстюк на це запитання відповів так: “Мабуть, ні. Тут треба врахувати тодішню дещо м’якшу манеру присудів, клопотань, послаблень, порівняно з советськими заборонами. З лагерного і засланського досвіду можу сказати, що приватне спілкування з офіцером нагляду виключалося. Не можна уявити, щоб советський капітан К. Герн переховував захалявні книжки піднаглядного, а якийсь офіцер радів, що матиме столичного домашнього вчителя для своїх дітей...” [48].

Отже, в ті часи в далеких східних губерніях Росії багато що доручалося “на усмотрение начальства”. А. О. Ускова згадує, що її чоловік І. О. Усков (командант Новопетровського укріплення) не міг би дозволити Шевченкові послаблень і приятельських стосунків, якби не отримав натяку від генерал-губернатора Перовського. Фактично Шевченкові від 1854 р. дозволено було писати російською мовою – під наглядом і цензурою офіцерів. За традицією російської бюрократії заборони мали письмову форму, а дозволи і послаблення – усну...

Про цей аспект творчості Т. Шевченка у ювілейних виданнях до 150-річчя з дня його народження й натяку немає. Натомість Є. П. Кирилюк нав'язував думку, що “російські повісті Шевченка є яскравим свідченням справжнього ставлення поета до російського народу, його передової культури, його національної мови” [18, с. 39]. Безперечно, Т. Шевченко з великою повагою ставився до Герцена, Лермонтова, Кольцова, Чернишевського, Некрасова, Михайлова, братів Курочкиних і братів Жемчужниковых, Тургенєва, Аксакова, Щепіна, сім'ї Ф. М. Толстого, яка допомагала Шевченкові вирватись із заслання, та багатьох інших передових людей Росії. Але високе почуття національного обов’язку у Т. Шевченка не знало компромісу. У нього не було половинчатості, роздвоєності, невпевненості, коли йшлося про українську справу.

Євген Сверстюк слушно наголошує, що “здогади” радянських шевченкознавців про причини писання “інтимного щоденника” російською мовою йдуть від тенденції уподібнювати Шевченка до себе. Насправді, поет ще довго після звільнення, яке теж було напівофіційним, був готовий до чергового арешту, допитів і пояснень... Однак він не зробив жодного кроку, щоб маскувати свої твори під офіційну кон’юнктуру. А це вже було важко зрозуміти радянським літературознавцям... то вони такий крок зробили за нього – “добровільним вибором” російської мови...” [48].

Публіцист Сергій Грабовський підкреслює, що “дозвіл писати був отриманий тільки тоді, коли Шевченко добував останні роки солдатчини в Новопетровському укріпленні на Мангішлаку, – писати тільки російською мовою (Курсив наш. – В. Л.), і то – під доглядом офіцерів” [4]. Це також

був один із складників словісної політики московської імперської влади, яка намагалася зросійшити українців, перетворити Україну на територію без національного обличчя. Однак, на відміну від Гоголя і Кукольника, Т. Шевченко не захотів розчинитися в імперському “російському морі”, хоч міг це зробити. І навіть, чого гріха таїти, попервах робив деякі кроки в цьому напрямі.

У листі до Г. Ф. Квітки-Основ'яненка від 8 грудня 1841 р. Т. Шевченко писав: “Ще посилаю вам кацапські вірші своєї роботи. Коли доладне що, то дрюкуйте, а коли ні, то закуріть люльку, коли люльку курите. Це, бачте, пісня з моєї драми “Невеста”, що я писав до вас, трагедія “Нікита Гайдай”. Я перемайстрував її в драму. Я ще одну драму майструю. Назоветься “Слепая красавица”. Не знаю, що з неї буде, боюсь, щоб не сказали москалі *tauvais sujet*, бо вона, бачте, з українського простого биту. Ну, та цур їм, москалям. Посилаю вам білеты на “Гайдамики”, роздай[те], будьте ласкаві, як умієте, вони вже надрюковані. Та... ей-богу, сором сказать, нема чим викупить з дрюкарні. Малюю вашу панну Сотниковну. Хотів кончить до Різдва, та й не знаю, бо тут тепер ні день, ні ніч, так, чортзна-що. Прокинешся рано, тілько що заходишся малювати, дивишся, вже й ніч. Отаке-то лиxo. Тілько пензлі миєш, більш нічого. Спасибі вам і панові Артемовському за ласкаве слово. *I спасибі всім тим, хто пише по-нашому або про наше* (Курсив наш. – В. Л.). Покланяйтесь їм, кого знаєте і хто чув про мене. Оставайтесь здорові, не забувайте, а вас ніколи не забуде Т. Шевченко” [68, с. 15].

Однак варто віддати належне Кобзареві, котрий умів вчасно зупинитися. “То що ж зупиняло його? –

запитує філософ Петро Кралюк і відповідає. – Здорова селянська натура, яка не сприймала фальшивої імперської мішури і на сміхалася із чванства батюшки-царя та його слуг. А ще, певно, в Кобзаря озвалася гідність предків-козаків, які не хотіли терпіти насильства над собою. Тому для Шевченка іерархічна влада, побудована на тупому насильстві, виглядала абсурдно. Згадаймо хоча б відому сцену генерального мордобиття в поемі-комедії “Сон”. Такої ядучої та водночас символічно-глибокої сатири на Російську імперію ми не зустрічаємо в тогочасній літературі” [25].

ТАРАС ШЕВЧЕНКО – ВИНЯТКОВО НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЕТ

Звісно, антиімперською є не лише поема “Сон”, а й інші не цензуровані твори Кобзаря, особливо періоду “трьох літ”. Саме за ці твори з Шевченком жорстоко розправився царизм, заславши простим солдатом у далекий Казахстан без права писати й малювати. Жодного члена Кирило-Мефодіївського братства не покарали так, як Шевченка. Правителі імперії добре усвідомлювали, хто серед кирило-мефодіївських братчиків найнебезпечніший для них. Як і усвідомлювали вони те, що найсильнішою зброєю Кобзаря є його українське Слово. Слово Тараса Шевченка – вогненний клич-маніфест, який наснажує національною свідомістю, розпалює любов до свободи і рідної України. Московський режим боявся Шевченкової правди, його пророцтв.

Роздумуючи над причинами втечі Гоголя від національної самоідентифікації, І. Франко звернув насамперед увагу на мовний аспект: “Візьміть для прикладу двох геніяльних українців – Гоголя і Шевченка. Як безмірно корисніші були обставини, серед яких писав Гоголь, у порівнянні до тих, серед яких пройшло бурлацьке та невільницьке життя Шевченка! А в їх духовій діяльності що бачимо? У Гоголя прудкий хід на недосяжні височини артизму, та на

тих височинах заворот голови, внутрішнє роздвоєння, чорні сумніви і упадок у дебрі містицизму; а у Шевченка рівну, ясну дорогу все вгору та вгору, все на вищі, світліші височини, до таких гармонійних акордів гуманної євангелії, як “Марія”. Які були причини такого кінця Гоголевої кар'єри, ріжні ріжно пояснюють, та все-таки серед тих причин важне місце займають відчуження геніального українця від рідної мови...” [57, с. 233].

Історична несправедливість, насильство, що його виявляє один народ щодо іншого, виключає можливість гармонізації стосунків між ними. Російський імперський режим доводив до того, що правдою чи неправдою душа українська, ставши напочатку “двоєдущною”, врешті однодушно переходила на ґрунт чужої національності. О. Лотоцький справедливо підкреслював: “Царський режим, що витравлював із життя українські елементи, – то брутальною силою, то силою, здобутою при значній участі українських рук культури, приводив до перетворення національної психології, до трансформації національної істоти, аж врешті наступало свідоме самовизначення української індивідуальності – як московської, під маркою “русскості”. І це не тільки було самим життєвим фактом, але факт той знаходив для себе й самовиправдання ідеологічне та угрунтовані засади з боку отих національних перевертнів – переконаних чи несвідомих.

Такі явища дуже боляче били по українській нації, бо вони нищили психологічні підстави в масах тої нації та одривали од неї найздібніші її елементи, що, замість творити на своєму національному ґрунті, переносили свою духовну й матеріальну творчість на ґрунт чужий, тим зменшуючи українське національне надбання” [33, с. 441].

Мій Боже милюй, як то мало
Святих людей на світі стало.
Один на другого кують
Кайдани в серці. А словами.
Медоточивими устами
Цілуються і часу ждуть...

Вчитаймося у ці рядки Тараса Шевченка, задумаймося над ними, осмислімо їх. Кожен з нас збагне, відчує, глибоко зрозуміє суть нинішніх не лише українсько-російських взаємин, а й відносин з іншими наддержавами, розгледить загрози для української незалежності, почує дзенькіт нових кайданів.

Отже, якби шляхом М. Гоголя пішов Т. Шевченко, ступала вся творча еліта України, українська мова була б де-факто зведена на рівень діалекту; а нація, позбавлена головної консолідаційної сили – загальнонародної літературної мови – не змогла б протистояти загрозі тотального мовно-культурного поглинання московським імперським молохом.

Росіянин М. Некрасов назвав Т. Шевченка “исключительно национальным” поетом. Чеський письменник і перекладач Ян Гудець у статті, надрукованій в журналі “Zlata Praha” (1884, №№ 44–50), наголошував, що “Шевченкове поетичне сяйво піднялося вище всіх, і від цього раптом розвиднилося на всій просторій Україні. “Кобзар” викликав захоплення на далекому Кавказі, в холодному Сибіру і за Дунаєм. Заворушилося все живе з українського племені по далеких світах, почало зігрівати в серцях забуте сім’я своєї народності. Для свого розкиданого на сотні і сотні миль народу Шевченко став ніби прапором; *живодайне слово поета стало запалюючою іскрою нової сили, про яку до цього не могли й думати найбільші уми серед його українських земляків,*

— і цією новою силою була національна свідомість (Курсив наш. — В. Л.). Сила ця сполучала розкиданий по всіх усюдах народ, єднала всіх його братів і на- віки утвердила українське “суть!” (тобто “живуть!”, не загинули українці)» [6, с. 390].

Однак національну, загальнолюдську суть Шевченкового Слова перекручували на догоду комуністичній ідеології та політичній практиці формування так званої “нової людини”, позбавленої національної свідомості, інтернаціоналіста з московсько-комуністичним імперським мисленням. Наприклад, Є. С. Шабліовський нав’язував думку, що “патріотизм Шевченка неминуче пов’язаний з боротьбою проти націоналізму, проти будь-якої проповіді національної зашкарубlostі, винятковості” [66, с. 419].

Як Т. Шевченко ставився до національного питання українського народу, досить чітко роз’яснив Марко Черемшина ще у 1910 р. під час відчиту в 49-ті роковини смерті Кобзаря: “Питання національне взагалі – є двояке: 1) націоналізм як народна індивідуальності і 2) націоналізм як шовінізм, народне самовозвищення, бажання відняти національність у другого народу, топлячи його в своїй національності.

Шовінізм стойть упорек міжнародному братерству, не дає статися широкій загальночоловічій кооперації, – що, впрочому, бачимо тепер в германізації, обрусенню, мадяризації і іншому.

Антитезою шовінізму є народна індивідуальність, свобода кожного народу розвиватися відповідно до природи своєї рідної сторони, без насильного порушення мови й інших етнографічних відмін.

Широкий гуманізм Шевченка не допускав до себе узькоглядного шовінізму, і ніхто так безпощадною

критикою не осудив декотрих народних традицій і народне жите, як сам Тарас Шевченко. Доста тільки нагадати його “Послані до земляків”. Очевидна річ, що Шевченка дуже сильно вражали “няньки, дядьки отечества чужого”, вражали його усякі наміри відняти у народу його індивідуальність, а оборона народної індивідуальності не єсть вузьким націоналізмом-шовінізмом, – тільки вихідним пунктом усього чоловічого прогресу і конечною метою всякої культури” [63, с. 387].

“Тараса Шевченка я ставив поруч з іншими поетами-націоналістами, але жоден з них, навіть великий з великих – Міцкевич, не виявляв своєї любові до вітчизни в такій зворушливій формі, з такою силою, – наголошував А. В. Луначарський у статті “Великий народний поет (Тарас Шевченко)”, яку написав 1911 р. з нагоди 50-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка, що окремою брошурою опублікована у Львові 1912 р. – Не тільки політичне поневолення України спричинялося у Шевченка до загострення національного почуття – воно було в гармонійному зв’язку з іншими почуттями; не тільки ображений громадянин протестував у ньому – цього громадянина непохитно підтримував і художник, що жив у душі Шевченка. Шевченко закоханий в красу української мови, її словесну розкіш, чудову співучість, невищерпний гумор, в її вільність від всякої граматичної неволі; він закоханий в розкішні та влучні метафори і порівняння народної творчості, що творилися впродовж цілих віків; він закоханий в історичні, козачі форми побуту – а тим часом все це зневажається. Не тільки солдатський чобіт режиму Миколи I топче молоду українську літературу, але й українська інтелігенція соромиться своєї мужицької вимови і

намагається замінити свою чудову мову каліченою напівросійською говіркою. Шевченко немов почував, що насильство уряду та зрада рідній мові більшої частини української інтелігенції позбавляють його музу справжньої аудиторії, що презирство до мови, яку він так шанував, стає на дорозі між ним і його народом. Ось через що Шевченко-літератор підтримував Шевченка-громадянина в його націоналізмі!” [36, с. 400].

Підкresливши, що Шевченко “поет української нації”, що “він поет народний”, який “далеко поза Україною розкинув могутні, повні квіткових паоощів віти свого генія”, А. В. Луначарський, як комуністичний ідеолог, приписав Кобзареві “соціалістичний дух”. Але Шевченкове поетичне і публіцистичне Слово є новаторською основою гуманістичного українського націоналізму, а не вульгарного соціалізму, витвореного російськими комуністами.

Пророчий національний дух Шевченкового Слова є основою україноцентристського мислення і переконання. Що таке україноцентризм?

Україноцентризм – це світоглядна і філософська позиція, політична та соціально-економічна концепція, морально-психологічне переконання, центральною сутністю якої є:

У зовнішній політиці – вироблення власної, самостійної логічної стратегії побудови української держави, здійснення національних інтересів у взаємовідносинах з іншими країнами (особливо сусідніми) на рівних умовах з точки зору реалізму і прагматизму;

У внутрішній політиці – побудова та виконання соціально-економічної, національно-духовної моделі розвитку країни, спираючись при цьому, здебільшого, на власні сили, звичаї, традиції;

У культурі – глибоке вивчення, переосмислення власної історії і пошук істини в ній, підтримка національної гідності, захист національної спадщини тощо;

У філософії – все, що відбувається у світі та в Україні оцінювати в контексті української національної ідеї державотворення.

Розповсюджувати у світовому інформаційному просторі правду про те, що Україна є органічною складовою культурно-історичного розвитку Європи.

Україноцентристським мисленням наснажені виступи учасників багатолюдного народного віче “День гідності”, яке відбулося у Києві на майдані Незалежності 15 грудня 2013 року. Кандидат мистецтвознавства Роман Яців слушно наголосив, що саморганізація гідності почалася саме зі студентського молодіжного середовища, до чого спонукала зріла світоглядно-ціннісна настанова. А в тіні євромайданів, як зловісна антитеза до потребуючого якісних перемін суспільства, – гри маси існуючого політичного ладу, вибудуваного на зовсім іншій ціннісній основі. Це вже не просто “півправда” і “півчесноти”, а відверта брехня і лицемірство. А ще – брутальна сила і морально-духовна недолугість. Такі аморальні якості глумливо висміював Т. Шевченко.

Про надто важливий аспект причин нинішніх суспільних потрясінь в Україні Роман Яців пише так: “Культурний раціон” верхівки багато чим може пояснити ту чи іншу модель її поведінки. Типологічно домінуючою в ужитку багатьох офіційних осіб держави і чиновників “на місцях” є не культура в своїй класичній структурі, а субкультура, причому в доволі рідкісній модифікації. Термінологічно їй ідеально пасуватиме словосполучення “тіпа-культура”,

жаргонна частка якого і є власне деструктивною, руйнуючою внутрішньою силою культури як такої. “Тіпа-культура”, яка зазнала розквіту саме за останні роки, ввібрала в себе елементи поведінкового стилю комсомольських начальничків пізньої брежнєвської доби, сплаву кримінальної та чекістської психології як ще одного посттоталітарного спадку, а також сучасної масової культури. Локалізований такою чудернацькою конфігурацією субкультурний мікс почав проникати у різні середовища “успішних” і заможних людей, життєві приклади яких дедалі нав’язливіше пропагуються в українському суспільстві. Так тишком-нишком “тіпа-культура” почала добиратися до певної частини впливових осіб, які вже відверто носяться з нею як із найактуальнішим комунікативним стандартом.

В українському соціумі “тіпа-культура” ситуативно запанувала в місцях духовного вакууму, який, у свою чергу, постав унаслідок гнилості державної політики в культурній галузі, несистемності у впровадженні науково-освітніх програм, відсутності державницької волі в оптимізації й протегуванні національного культурного продукту. Тривалий час високих чиновників, які начебто відповідають за культурний та інтелектуальний розвиток українців, тримають “прив’язаними” до відсталих за своєю філософією “пріоритетів” мізерних коефіцієнтів бюджетного фінансування. Для урядовців економіка ще не стала одним із елементів культури, як це є у розвинених країнах світу. Зазвичай малокультурні, а інколи й напівосвічені міністри урядів різних каденцій стійко утримують цю деградуючу тенденцію адміністративно-державними актами.

До цієї обставини додаються й інші, які є наслідком зумисних дій супроти національної культури в Україні. Найбільш послідовними є масковані (або й відкриті) технології підпорядкування культурно відсталій, ментально чужій Москві. Столиця колишньої імперії постійно знаходить в Україні достатню кількість осіб різних титулів і рангів, які по-фельдфельськи бадьоро симулюють українські культурні інтереси в ім'я політичного проекту “руssкого мира”. І в цьому разі для досягнення потрібного результату для таких осіб достатньо бути саме “тіпа-культурними”, оскільки обізнана людина не зможе знаходити в такому підпорядкуванні ні історичного, ні світоглядного, ні етнокультурного підґрунтя.

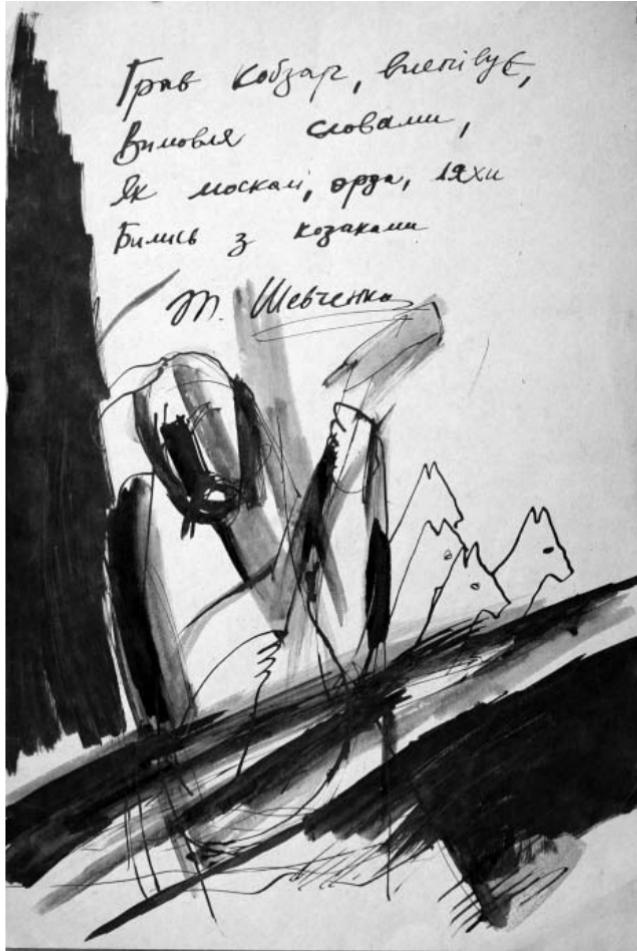
На теперішній стадії своїх всебічних проявів “тіпа-культура” з “тіпа-інтелектом” є елементами “недоєвропейського менталітету” українського політикуму, в якому пострадянське ціннісне силове поле втримує їх носіїв у тенетах колоніальних стереотипів минулого. Але втриматися в такому монопольному стані це субкультурне утворення не зможе під натиском євроінтеграційних прагнень освіченої України, яка виростає через більш зріле громадянське суспільство. Саме знання, елітарні культурні досвіди та високі духовні запити зможуть усунути зі свого впливового становища ці паразитуючі псевдокультурні феномени, які заважають українській культурі зблизитися з культурною Європою відповідно до свого історичного вектора розвитку. Цю нову, здорову творчу енергію сьогодні привносять в українське суспільство євромайдани, що врешті зможуть переформатувати систему ціннісних координат держави на перспективу, позбавлену потворної приставки “тіпа” [70].

Отже, щоби в інформаційно-гуманітарному, соціально-економічному, політико-ідеологічному просторі України запанував україноцентризм, органічною складовою якого є справжня, а не імітovanа культура, вкрай потрібні національно свідомі і соціально відповідальні чільні діячі, політики, науковці, правдиві журналісти, – тобто, діяльні речники культурно-гуманістичного націоналізму, які могли б реалізувати ідеї національної консолідації, соборності українського суспільства, принципи європейського розвитку на українських національно-культурних і морально-духовних засадах.

Грав Кодзар, висіл ут,
Вінкові словами,
Як москац, орда, 19хи
Бичив з козаками

І.І. Шевченко

ФАЛЬСИФІКАТОРИ ТВОРЧОСТІ ШЕВЧЕНКА

Інформаційний простір Радянського Союзу насичений був постулатами про те, що “люті вороги українського народу – українські буржуазні націоналісти” опорочують, фальсифікують творчість Т. Шевченка.

Насправді незаперечні факти свідчать: трубадури соціалізму і комунізму, “раби з кокардою на лобі”, “лакеї в золотій оздобі”, “раби, подножки, грязь Москви”, “свинопаси”, “фарисеї” замовчували, що комуністична цензура скорочувала “Кобзар” на цілі твори. Наприклад, у “Кобзарі” видання 1950 року не було надруковано 18 творів, зокрема “Якби ти, Богдане”, “Розрита могила”, “Великий льох”, “Чигрине, Чигрине...”, “Стойть в селі Суботові”, “Іржавець”, “Давидові псалми”, “Заступила чорна хмара...” та ін.

Заборона публікувати ці поезії Т. Шевченка пов’язана з тим, що комуністична імперія Радянський Союз була спадкоємцем Російської імперії, продовжувачем колоніальної політики московських царів. Т. Шевченко так писав про жорстокість російських завойовників:

Отак її воєводи,
Петрові собаки,

Рвали, гризли... І здалека
Запорожці чули,
Як дзвонили у Глухові,
З гармати ревнули.
Як погнали на болото
Город будовати.
Як плакала за дітками
Старенькая мати.
Як діточки на Орелі
Лінію копали
І як у тій Фінляндії
В снігу пропадали.
Чули, чули запорожці
З далекого Криму,
Що конас Гетьманщина,
Неповинно гине.

Особлива прикмета російського імперіалізму за царських, комуністичних і нинішніх часів “це – вмілість зняти поневоленому народові голову так, щоб він цілавав катові руку, і дякував за визволення. Ця вмілість – один із проявів цинізму, притаманного російському імперіалізму, цинізму, що межує із садизмом, – зазначив М. Добрянський-Демкович. – Є в російському імперіалізмі – я не вагаюся вжити цього слова – елементарно дика і заразом вишукано рафінована, люта ненависть супроти кожного, хто прагне бути вільною людиною і не хоче в неволю до “визволителів” [9, с. 27].

У “Розритій могилі” Т. Шевченко зобразив зруйновану московськими загарбниками Україну, яка постає в образі матері. Поет розмовляє з нею:

Світе тихий, краю милий
Моя Україно,
За що тебе сплюндровано,

За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась,
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?

На свої перейняті стражданням, вболіванням за питання поет чус відповідь:

“Молилася, турбувалась,
День і ніч не спала,
Малих діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти,
Панувала і я колись
На широкім світі,
Панувала...

А що ж трапилось? Причина органічно випливає з вимушеної Переяславської угоди 1654 р. між Українською гетьманською державою і Московським царством. Т. Шевченко осуджує за це Богдана Хмельницького:

...Ой Богдане!
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну,
Що, колишучи, співала
Про свою недолю,
Що, співаючи, ридала,
Виглядала волю.
Ой Богдане, Богданочку,
Якби була знала,
У колисці б задушила,
Під серцем приспала.

Ставлення Т. Шевченка до діяльності Б. Хмельницького було неоднозначним. Поет оцінював його як одного з “праведних гетьманів”, “славного Богдана” (“Гайдамаки”), “геніального бунтовщика” (запис у щоденнику 22 вересня 1847 р.), визнаного ватажка національно-визвольної боротьби, “козачого батька”. Т. Шевченкові належать малюнки “Дари в Чигирині 1849 року”, “Смерть Богдана Хмельницького”, “Богданова церква в Суботові”, “Богданові руїни в Суботові”. Т. Шевченко разом з тим гнівно картав Б. Хмельницького за Переяславську угоду, яку радянська історіографія завжди подавала, як одвічне прагнення до возз’єднання України з Росією, як поштовх до її економічного й культурного розвитку.

Насправді історія українського народу під Москвою – це довготривалий ланцюг поневолень, приижень, катувань, фізичного знищення, етнопсихологічного геноциду, безнастannого переслідування української мови, культури, духовності, традицій, звичаїв.

Поетичні рядки Т. Шевченка в устах матері-України нагадують національний апокаліпсис, який, на жаль, триває досі:

Степи мої запродані
Жидові, німоті,
Сини мої на чужині,
На чужій роботі.
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої милі
Москаль розриває...

“Виглядає, що Президент України та його дорадники не знають чи не хочуть знати історії своєї краї-

ни, не читали праць українських істориків Михайла Грушевського, Дмитра Дорошенка, Михайла Брайчевського та багатьох інших, що правдиво висвітлюють Переяславський договір, та книгу Пророка України Тараса Шевченка “Кобзар” [22], – зауважує Олексій Коновал із США.

Т. Шевченко і у цьому вірші гнівно, з неймовірним болем у серці картає колишніх і нинішніх національних відступників:

А тим часом перевертні
Нехай підростають
Та поможуть москалеві
Господарювати,
Та з матері полатану
Сорочку знімати.
Помагайте, недолюдки,
Матір катувати.

Засуджуючи національну безликість, яка легко вживається з малоросійством, запроданством, яничарством, Т. Шевченко сподівається, що “схоронений старими батьками” скарб – символ долі, сповіданої волі – діти матері-України відшукають:

...Ех, якби-то,
Якби-то найшли те, що там схоронили,
Не плакали б діти, мати не журилась.

У розкопаній начетверо, розритій могилі москалі так і не знайшли скарбу. Мотиви українського національного скарбу – незалежності – пронизують містерію “Великий льох”. Т. Шевченко “своєрідно персоніфікує відлучення Москвою української нації від історичного часоплину” (О. Забужко), ізоляцію

України від Європи. Непрощені гріхи трьох білих пташок – трьох дівочих душ – пов’язані з драматичними, переломовими епізодами української історії – Переяславською угодою, погромом Батурина (2 листопада 1708 р.) перед Полтавською битвою (1709 р.) й тріумфальною подорожжю Катерини II Україною після зруйнування Січі та повному закріпаченні краю.

Глибинна суть московської політики щодо України не змінилася, вона набула лише іншого забарвлення. “Переяславський міф в московській імперській оболонці обслуговував Російську імперію. Його комуністична модифікація обслуговувала СРСР. У цих державних утвореннях Україна сиділа, як комаха в бурштині, не маючи змоги поворухнутися. Тільки за цієї умови міф зберігав свою переконливість, Кожен, хто висловлював сумнів, повинен був виступити проти могутньої держави, наразившись на звинувачення у мазепинщині, петлюрівщині або бандерівщині” [28], – наголошує професор С. Кульчицький.

Знищення українства, національного духу цілеспрямовано тривало за радянських часів. Але через архетиповість Т. Шевченка комуністичний режим так і не ризикнув за все своє існування викреслити його з історії, як це було зроблено з сотнями інших українських видатних митців, науковців, політиків. Тим часом відбувалося препарування, фальсифікація ідей Т. Шевченка.

Історик, політолог Олександр Палій слушно підкреслює, що переклади творів Т. Шевченка іншими мовами за радянських часів часто просто анекдотичні: так, фразу “по-московськи лає” замінили на “крепкой бранью осыпает”; “москалики що заздріли, то все очухрали” – “царских слуг объяла зависть,

все поразоряли”; “лляхи були – усе взяли, кров по-
випивали. А москалі і світ Божий в путо закували”
– “Шляхта была и все взяла, кровь повыпивала. А
царица даже воздух в цепи заковала”; “на квиток
повірив москалеві” – “Расписке поверил чиновни-
чей”; “може, Москва випалила і Дніпро спустила
в синє море” – “Может, выжжена Украина, может,
Днепр спустили в синее море”; “Твої діти молодії...
московською блекотою... заглушені” – “Сыновья
родные... под царевой беленою... заглохшие”; “Як
все москаль позабирає, як розкопа великий льох”
– “Когда начальство раскопает и славный обкрадет
подвал”.

“Шевченко не пробуждал высоких чувств к вели-
кому государству Российскому, – писав цензор ще
Російської імперії, – ибо проповедовал украинофиль-
ство и не мог говорить о воссоединении Малороссии
с Россией без ненависти” [42].

Очевидно, саме так і було. Про вірш “До Основ’я-
ненка” цензор стверджує: “Из него следует, что под
волей здесь понимается не свобода от крепостного
права, но вольность Малороссии вообще, воля от уз,
связующих с народом российским (“лютим ворогом”)
его южную ветвь”.

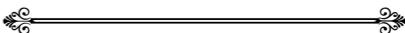
Шевченків “Сон” було заборонено цензурою тому,
що “автор твердит, что зиждитель Петербурга “заси-
пав болота шляхетними кістками козаків і поставив
на їхніх замучених трупах столицю, в якій без ножа
пролито багато крові людської; він викроїв собі пор-
фиру із шкіри малоросів і в цьому уборі заснував
столицю...”

У вірші “Розрита могила” цензорів обурили до-
кори поета Богданові Хмельницькому за приєднання
Української гетьманської держави до Московсько-

го царства та називання “вірнопідданих малоросів відступниками, які допомагають знімати з України останню сорочку і катувати свою Батьківщину”. Цензори не зрозуміли звернення поета до України: “За що тебе сплюндровано, за що, мамо, гинеш?”, та звернення України до Богдана Хмельницького: “Якби була знала, у колисці б задушила, під серцем приспала”.

Цензура звернула увагу на те, що у вірші “Заповіт” поет “просить малоросів, щоб вони, передавши його тіло землі, повстали та порвали кайдани та окропили волю вражою злою кров’ю”. Шевченкове пророкування сумної долі Російської імперії цензори помітили у вірші “І Архімед, і Галілей”.

Буде бите
Царями сіянеє жито!
А люди виростуть. Умрутъ
Ще не зачатие царята...

ГОЛОВНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Між рабством і боротьбою Т. Шевченко незмінно обирає боротьбу – як у власному житті, так і в суспільному ідеалі. На думку Олександра Палія, “популярність Шевченка можна пояснити двома причинами. Перша – це, власне, надзвичайна архетипівість його творів. Образи у Шевченкових творах мають виражений національний характер і тому іноді просто не зрозумілі іноземцям. По-друге, сила Шевченкового слова наштовхнулася на гострий запит у самому українському суспільству” [42].

Тарас Шевченко чітко сформулював головні засади української національної ідеї державотворення. Вчитаймося у такі заповітні слова, осмислімо їх і відчуємо, як матеріалізується новаторське Слово Кобзаря-Пророка:

В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля.

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра...

...Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,

Й свого не цурайтесь.
Бо хто матір забуває,
Того бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають.
Чужі люди проганяють,
І немає злому
На всій землі безконечній
Веселого дому.

Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

Тарас Шевченко вірить, що його Слово – “велике” і “святе”, “тихе, добре, кротке” Слово, яке даровано йому Богом, відкриє істину незрячим і глухим для духовно-морального просвітлення, національного самоусвідомлення. Тоді

Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..

Визначальною сутністю шевченківської філософії національної ідеї, про що замовчували “шевченкознавці” в радянські часи, була й залишається ідея національної державності, показана Т. Шевченком через архетипи “Дім”, “Поле”, “Храм”. “У широкому плані символіка концепту “Дім” позначає святе довкілля буття людини, в якому вона (як хазяїн оселі) може займати чільне місце... Символ “Дім” характеризує антропоцентричне буття від сім’ї до національної солідарності. “Дім” – це ніша людини в Універсумі. Так само в загальному визначенні

символіка концепту “Поле” знаменує життєвий топос людності... Тут йдеться насамперед про “поле життя”, джерело багатства, економічний простір виживання. ...Ідея “Храму” пов’язана зі святыннями людини та її етносом... Він поєднується з національною ідеєю і в цьому розумінні означає зв’язок небесного та земного, ідеологію софійного, освяченого мудрістю буття” [26, с. 291–292].

Отже, національна держава повністю і на всіх рівнях Словом і Ділом може захистити націю та її буття, створити потрібні умови для її розвою. Тільки у власній “хаті”, у своїй державі людина, народ стає справжнім господарем своєї долі на своїй землі, не слугою, а газдою перед світом стає (І. Франко). Тільки в Соборній Самостійній Українській Державі можуть утверджуватися “правда, і сила, і воля”, може бути забезпечене національне життєстверджувальне існування.

Ще у 1903 р. Іван Франко у статті “На роковини Т. Г. Шевченка” наголошував, що “слово великих поетів тим, власне, велике й віковічне, що, не зупиняючися на поверхні, на шкаралупці, на тимчасових формах явищ, захапує їх суть, основу, те, що в них вічне і загальнолюдське, і через те воно в душі кожного чоловіка вміє збудити відгук та співчуте і може в даній нагоді відповісти тій душі на її найглибші, найболячіші запити та пориви, дати їй потіху в горю, вказати ясний шлях” [59, с. 339].

Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время лютє,
В остатню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.

Тарас Шевченко вірив в особливу місію українського Слова, яке, народившись від Правди, вселиться в людські душі, освітить їх світлом Істини, національним духом, загальнолюдською любов'ю. Тоді Господь, перейнявшись болями і тривогами української нації, дослухається до Шевченкової молитви:

А всім нам вкупі на землі
Єдиномисліє подай
І братолюбіє пошли.

ІМПЕРАТИВ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Післямова

Шановний читачу! Щойно Ви, як і я, прочитали останню сторінку цієї книжки. Важко передбачити Ваше сприйняття авторської позиції. Але сподіваюся, що книжка допоможе глибше пізнати національну і загальнолюдську сутність Шевченкового Слова.

Тарас Григорович розумів, що нема народу “взагалі”, що кожна нація, яка склалася історично, має свої самобутні ознаки. Він наголошував, що нація без своїх власних, тільки їй притаманних, характерних рис подібна на кисіль, найнесмачніший кисіль. Саме тому життя і творчість видатного поета і мислителя Т. Шевченка стали предметом вивчення, осмислення та найрізноманітніших інтерпретацій.

За часів Російської імперії влада боялась та всіляко замовчувала національно-визвольний дух і антиколоніальну спрямованість його поезії, а тоталітарна комуністична імперія доволі вміло перетворила його постать і творчість у такий собі відлакований лубок революціонера-демократа, інтернаціоналіста та поборника дружби українців з “великим російським народом”.

Здавалось би набута Україною незалежність надала чудову можливість нарешті представити мо-

гутню постать національного генія у всій її величі, трагізмі та реальній неоднозначності. Натомість ми отримали вже чималий список не досліджень, а справжнісіньких інсінуацій, де завданням авторів стояло приниження, “розвінчання” і звичайнісіньке сплюндування людини і митця, без якого не можна уявити собі модерну українську націю.

Тож книга професора В. В. Лизанчука не просто кидає виклик подібному псевдоноваторству, а й розставляє надзвичайно важливі для сучасного шевченкознавства акценти. “Споконвіку було слово ...”, – зазначено в Євангелії Святого Іоанна і, ніби перегукуючись з цим безсмертним та глибинним твердженням, науковець спрямовує свою увагу на вивчення магії Шевченкового Слова, яке стало основним імперативом Поета – Предтечі, духовного батька новітньої української нації. Слово видатного митця – багатогранне, багатозначне, воно втілило у художній формі філософію національної ідеї, дозволило утвердити національні ідеали та найголовніші для поета цінності – Бог, Україна, Свобода.

Послідовно розкриваючи різні грані поетичного Слова митця, автор рішуче відкидає не критику, як повновартісне осмислення творчості, а “зоологічну зловісність” деяких сучасних інтерпретаторів життя і творчості Шевченка. В. В. Лизанчук не уникає при цьому гострих кутів, адже маємо справу не з іконою, а живою людиною, духовне життя якої іноді саме собою було полем битви. Проте він рішуче відкидає спроби зганьбити постать поета, перетворити його то в “недолугого п’яничку”, то у “вурдалаку”, то у просто “культурне непорозуміння”.

У зв’язку з цим можна згадати знамениті слова Пушкіна про Байрона, які повністю відтворюють

пафос цього розділу монографії: “Натовп жадібно читає сповіді, записки etc, тому що у підлоті своїй радіє приниженню великого. При відкритті всілякої мерзоти він у захопленні. *Він малий, як ми, він мерзений, як ми!* Брешете, негідники: він малий і мерзений – не так, як ви – інакше!”

В інших розділах монографії знову ж таки знаходимо речі здавалося б самоочевидні, але про них якось скупо пишуть до сьогодні. Маю на увазі віру поета в Бога, ідеї християнського гуманізму, які він утверджував протягом усього свого творчого шляху.

Вражаютъ у книзѣ и тѣ раздѣлы, что пов’язаны зи ставленіем Шевченка до Россіи та утверждженіем не-повторности и самобутності української нації, її мови, культуры, вірувань та звичаїв.

Ще хлопчиком поет потрапив у соціокультурне середовище, далеке від всього українського, яке могло б виліпити з нього ще одного “верноподданного” холопа, хай і викупленого на волю.

Важкий, тернистий, сповнений протиріч шлях повернення видатного поета і прометеївської величин особистості до національних коренів – то були і його Голгофа, і його ні з чим не зрівнянний подвиг в ім’я рідного народу. Ось чому саме Шевченкові судилося не просто відродити українське Слово, а й виразити ним сутність нації та її історичну місію.

На жаль, нині бракує людей, які сміють бути високими і нести естафету Шевченкового Слова. Тому потрібне глибоке усвідомлення кожним: і численними, і нечисленними народами, і політичними діячами, і хліборобами, і керівниками держав, і робітниками, і багатими, і бідними, що ми всі – жителі однієї планети, що наша цивілізація збереже себе за

умови збереження культури, духовності, мови кожного народу. Водночас будь-яка культура має бути відкрита для світу, адже вона – дарунок радості і щастя людям. Людина і культура – невіддільні, адже людина (аргентинець, болгарин, єврей, українець, японець) творить культуру, а культура (аргентинська, болгарська, єврейська, українська, японська) формує людину. Мудрість діалогу культур – в умінні збирати краплини відмінностей у безмежний океан добра; доброзичливий діалог культур – мов живильний ґрунт, на якому проростають зерна порозуміння, злагоди, дружби між націями, державами; творчий діалог культур – криниця, де зберігаються справжні цінності життя.

У контексті глобалізаційних процесів загально-світова культура аж ніяк “не повинна формуватися як головна одиниця, одержана в результаті уніфікації й знищення множинних окремих національних і традиційних пріоритетів, хоч які б малі території ними були охоплені, – підкresлив усесвітньо відомий японський філософ, діяч культури, письменник Дайсаку Ікеда. – Перли не міцніші від діамантів, але від цього не менш прекрасні. Соловей дрібніший від орла, але не гірший від нього. І культура жива лише тоді, коли світ сповнений багатоманітністю. Наша цивілізація зуміє створити воєстину загальносвітову культуру, коли навчиться цінувати всі без винятку суспільні й духовні надбання людей як різноманітні варіанти вираження єдиної для всіх людяності”, кодом якої Т. Шевченко назвав Свободу, Рівність, Братерство, Взаємоповагу до національної ідентичності.

Ця порівняно невелика за обсягом книжка про Т. Шевченка варто багатьох томів, бо не так вже

багато в українській шевченкіані таких прикладів шанобливого, пристрасного і ємного визначення його ролі і місця в національній історії.

*Володимир Демченко
доктор філологічних наук,
професор Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара,
заслужений журналіст України*

Список використаних джерел

1. Белинский В. Г. П. В. Анненкову. – 1–10 декабря 1847 р. // Полн. собр. соч. – М., 1956. – Т. 12.– С. 436–442.
2. Белинский В. Г. Сватанье / В. Г. Белинский // Собр. соч. в 9-ти томах. – М., 1976. – Т. 4. – С. 416–418.
3. Бессмертний-Анзіміров А. Задушення України як російська національна ідея / Андрій Бессмертний-Анзіміров // День. – 2013. – 20–21 груд.
4. Грабовський С. “Шевченкіана по-жандармському” на оренбурзькому телебаченні / Сергій Грабовський // День. – 2013. – 14 берез.
5. Грабовський С. Українська ідентичність: проблеми та виклики / Сергій Грабовський, Ігор Лосєв // День. – 2013. – 13 листоп.
6. Гудець Ян. Із статті “Тарас Григорович Шевченко” / Ян Гудець // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. томах. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – Т. 3. – С. 390–391.
7. Добролюбов М. О. “Кобзар” Тараса Шевченка. Коштом Платона Семеренка / О. М. Добролюбов // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – Т. 1. – С. 53–63.
8. Добролюбов М. О. Літературно-критичні статті [текст] / М. О. Добролюбов. – К. : Держполітвидав України, 1956. – 611 с.

Список використаних джерел

---

9. Добрянський-Демкович М. Україна і Росія: історичні нариси на тему російського імперіалізму / М. Добрянський-Демкович. – Рим : Укр. Катол. ун-т ім. Св. Климента Папи, 1989. – 172 с.
10. Донцов Д. Шевченко і патріоти // Дмитро Донцов. Вибрані твори : у 10 т. – Т. 2. Культура та історіо-софська есеїстка (1911–1939 рр.). – Дрогобич; Львів : Видавн. фірма “Відродження”, 2012. – С. 116–119.
11. Жемчужников Л. М. Спогад про Тараса Григоровича Шевченка / Л. М. Жемчужников // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. – С. 370–377.
12. Жулинський М. Шевченкова пересторога / Микола Жулинський // День. – 2010. – 5–6 берез.
13. Зарянко М. С. Спогади Н. І. Ускової про Т. Г. Шевченка / М. С. Зарянко // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. С. 240–244.
14. Зіньківський Т. Національне питання в Росії / Т. Зіньківський // Писання Трохима Зіньківського. – Кн. 2. – Львів : З друг. НТШ, 1896.
15. Зіньківський Т. Тарас Шевченко в світлі європейської критики / Т. Зіньківський // Писання Трохима Зіньківського. – Кн. 2. – Львів : З друг. НТШ, 1986.
16. Ібрагімов Г. Герой-поет (Великий малоросійський поет Тарас Шевченко) / Галімджан Ібрагімов // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – С. 459–461.
17. Іванишин П. Візія Предтечі / Петро Іванишин // Українське Слово. – 2013. – 13–19 берез.
18. Кирилюк Є. П. Шевченко і російський народ / Є. П. Кирилюк // Збірник праць першої і другої наукових Шевченківських конференцій. – К. : Вид-во АН УРСР, 1954. – С. 26–46.

19. Кінан Е. Російські історичні міфи / Едвард Кінан. – К. : Критика, 2001. – 284 с.
20. Козачковський А. О. Із спогадів про Т. Г. Шевченка / А. О. Козачковський // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. – С. 76–80.
21. Комишанченко М. П. Шляхи визнання світової величини Кобзаря / М. П. Комишанченко // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ. – 1964. – С. 5–37.
22. Коновал О. Чи варто відзначити річницю Переяславського договору? / Олексій Коновал // Літ. Україна. – 2002. – 30 трав.
23. Короненко С. Григорій Гусейнов: “Лише кохання тримає нас у щасті й польоті” / Світлана Короненко // Літ. Україна. – 2013. – 5 верес.
24. Костомаров М. І. Із статті “Малоросійська література” / М. І. Костомаров // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – С. 125–127.
25. Кралюк П. Тарас Шевченко: заперечення імперськості / Петро Кралюк // День. – 2013. – 7–8 берез.
26. Кримський С. Під сигнатуру Софії / Сергій Кримський. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська Академія”, 2008. – 367 с.
27. Куліш П. О. Із статті “Чого стоїть Шевченко, яко поет народний” / П. О. Куліш // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – С 99–100.
28. Кульчицький С. Три Переяслави / С. Кульчицький // Дзеркало тижня. – 2002. – 31 серп.
29. Лазаревський М. М. “Із спогадів про Т. Г. Шевченка” / М. М. Лазаревський // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. – С. 185–188.

Список використаних джерел

---

30. Лазаревський Ф. М. Т. Шевченко в Оренбурзі / Ф. М. Лазаревський // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. – С. 176–185.
31. Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX – початок ХХ століття) / Юрій Левенець. – К. : Стилос, 2001. – 585 с.
32. Лесков М. С. Из статті “Остання зустріч і остання розлука з Шевченком” / М. С. Лесков // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – С. 98.
33. Лотоцький О. Сторінки минулого / О. Лотоцький. – Варшава, 1933. – Ч. 2. – 481 с.
34. Лубчак В. Україна і Росія готуються спільно відзначати 200-річчя Тараса Шевченка / Вадим Лубчак. – День. – 2013. – 7–8 берез.
35. Лук'яненко Л. Без національної честі ї людської совісті / Левко Лук'яненко // Слово Просвіти. – 2013. – 15–21 серп.
36. Луначарський А. В. Великий народний поет (Тарас Шевченко) / А. В. Луначарський // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – Т. 1. – С. 390–412.
37. Мазур П. Несвяткові роздуми напередодні ювілею. Тарас Шевченко і Віссаріон Белінський / Павло Мазур // День. – 2013. – 21–22 черв.
38. Матов О. І. Тарас Григорович Шевченко на засланні / О. І. Матов // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. – С. 188–194.
39. Микешин М. Й. Спогади про Шевченка / М. Й. Микешин // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд.

- і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. – С. 339–343.
40. Мороз О. Гімн боротьби за волю і братерство / Олександр Мороз // Науково-інформаційний вісник АН ВО України. – 2013. – №4. – С. 19–25.
41. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Курс, читаний в Українському Народному Університеті. З малюнками і портретами українських діячів / І. Огієнко. – К. : Вид-во книгарні Є. Череповського, 1918. – 272 с.
42. Палій О. Актуальний Шевченко. “Народи дуже часто схиляються перед своїми великими, замість того, щоб їх чути” / Олександр Палій // День. – 2013. – 12 берез.
43. Панас Мирний. Про життя Тараса Шевченка / Панас Мирний // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – С. 360–365.
44. Панченко В. “Дядьки отечества чужого...”. Тарас Шевченко – про українську квазіеліту та “козака безверхого” / Володимир Панченко // День. – 2013. – 11–12 січ.
45. Пахльовська О. Тарас Шевченко – письменник ХХІ століття / Оксана Пахльовська // День. – 2013. – 24–25 трав.
46. Романів С. Шевченко і український націоналізм / Степан Романів // Шлях Перемоги. – 2013. – 21 серп.
47. Савичев М. Ф. Короткочасне знайомство з Тарасом Григоровичем Шевченком / М. Ф. Савичев // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. – С. 255–264.
48. Сверстюк Є. Внутрішня свобода / Євген Сверстюк // Літ. Україна. – 2011. – 21 квіт.
49. Сверстюк Є. А що, якби Шевченко... / Євген Сверстюк // Літературна Україна. – 2013. – 19 груд.
50. Сильвестров В. “Читайте Шевченка, доки не пізно...” / Валентин Сильвестров // День. – 2013. – 27–28 груд.

Список використаних джерел

---

51. Тимошик М. Богонатхненність творчої спадщини Тараса Шевченка / Микола Тимошик // Українське слово. – 2013. – 21–27 серп.
52. Тисячна Н. Шевченковий “Кобзар” – як Святе Письмо / Надія Тисячна // День. – 2013. – 5–6 берез.
53. Тупілко В. До 100-ї річниці Олекси Гірника / Віктор Тупілко // День. – 2012. – 27 берез.
54. Тургенев І. С. Спогади про Шевченка / І. С. Тургенев // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. – С. 334–336.
55. Ускова А. О. Т. Г. Шевченко в Новопетровському укріпленні / А. О. Ускова // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. – С. 236–240.
56. Федченко П. М. Публіцистика Т. Г. Шевченка / П. М. Федченко // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – Т. 2. – С. 269–278.
57. Франко І. Двоязичність і дволичність / І. Франко // Літературно-Науковий Вістник. – 1905. – Т. 30.
58. Франко І. Сухий пень / І. Франко // Мозайка. Із творів, що не ввійшли до зібрання творів у 50 томах / упоряд. З. Т. Франко, М. Г. Василенко. – Львів : Каменяр, 2001. – С. 278–282.
59. Франко І. Я. На роковини Т. Г. Шевченка / І. Я. Франко // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – Т. 1. – С. 338–346.
60. Цит. за: Письмо к издателю “Колокола” // Літ. Україна. – 1990. – 11 жовт.
61. Чалий М. К. Похорон Т. Шевченка на Україні / М. К. Чалий // Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1964. – Т. 1. – С. 386–391.

62. Чалупа А. Як пояснити те, що відбувається в Україні? / Андрея Чалупа // День. – 2013. – 19 груд.
63. Черемшина Марко. З промови “Відчit в 49-тi роковини смертi Тараса Шевченка” / Марко Черемшина // Свiтова велич Шевченка : зб. матерiалiв про творчiсть Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. лiт., 1964. – Т. 1. – С. 385–389.
64. Чернишевський М. Г. Лiтературно-критичнi статтi / М. Г. Чернишевський. – К. : Держполiтвидав України, 1951. – 574 с.
65. Чернишевський М. Г. Нацiональна безтактнiсть / М. Г. Чернишевський // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. i примiт. В. С. Бородiна i М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Днiпро, 1982. – С. 330–334.
66. Шабlювський Є. С. Провiднi засади гуманiзму Шевченка / Є. С. Шабlювський // Свiтова велич Шевченка : зб. матерiалiв про творчiсть Т. Г. Шевченка : у 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. лiт., 1964. – Т. 2. – С. 410–424.
67. Шевченко В. Г. Спомини про Тараса Григоровича Шевченка / В. Г. Шевченко // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. i примiт. В. С. Бородiна i М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Днiпро, 1982. – С. 26–35.
68. Шевченко Т. Повне зiбрання творiв : у 6 т. – Т. 6. Листи. Нотатки. Фольклорнi записи / Тарас Шевченко. – К. : Вид-во АН України, 1964. – 640 с.
69. Юнгe К. Ф. Спогади про Тараса Шевченка / К. Ф. Юнгe // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. i примiт. В. С. Бородiна i М. М. Павлюка ; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Днiпро, 1982. – С. 279–283.
70. Яцiв Р. “Tipa-культура”, “tipa-iнтелект” / Роман Яцiв // День. – 2013. – 26 груд.

Зміст

<i>Крупський І. Життя – подвиг, творчість – служіння Україні.</i>	
Переднє слово	3
1. Код порозуміння між народами.....	7
2. Надзвичайна подія.....	16
3. Зоологічна зловісність	20
4. Московською блекотою заглушені.....	26
5. Світоглядна концепція	36
6. Основоположне значення творчості Тараса Шевченка	41
7. Міцно і кровно зв'язаний з народом.....	47
8. Вірність родині й нації	53
9. Християнський гуманізм	58
10. Прометей України.....	64
11. Оригінальність таланту.....	70
12. Батько українського Слова.....	74
13. Одухотвореність рідної мови.....	81
14. Розвінчування російських історичних міфів	87
15. Національне відступництво	92
16. Правдиве слово поціновувачів Шевченка	102
17. Серцевина розвитку і утвердження національного “Я”	108

18. Візія українського майбутнього	130
19. Антиукраїнська політика московської імперської влади	137
20. Тарас Шевченко – винятково національний поет	145
21. Фальсифікати творчості Шевченка.....	156
22. Головні засади української національної ідеї державотворення	165
<i>Демченко В. Імператив творчості Тараса Шевченка. Післямова .....</i>	169
Список використаних джерел	174

Науково-публіцистичне видання

ЛИЗАНЧУК Василь Васильович

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО

Художні ілюстрації заслуженого діяча мистецтв

України *Василя Івановича Семенюка*

Редактор *В. І. Станкевич*

Технічний редактор *С. З. Сеник*

Комп'ютерне верстання *Н. В. Якимів, Н. М. Лобач*

Комп'ютерний набір *М. М. Васьків, І. М. Довгий, М. В. Струк*

Дизайн обкладинки *В. О. Рогана*

Формат 84×108/32. Ум. друк.арк. 9,6.

Тираж 1000 прим. Зам.

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007

Видрукувано у книжковій друкарні “Коло”
вул. Бориславська, 8, м. Дрогобич, Львівська обл., 82100

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 498 від 20.06.2001